Tweede Dach-reis.

DE WYK VAN RIPA.

ROmen wort niet min verciert door de Bergen daer 't op gebouwt is, als door den *Tyber*, die op de manier van een Slang met veel draeien midden daer door loopt, een schoon eilandeken daer in besluitende, van 't welk wy sien sullen in de eerste kerk van dese Wijk; die tot haer wapen een Radt op een Rood Veld vertoont.

En hier in is wonderlijk het Schouwburg van *Marcellus*, nu het Paleis der alder-voortreffelijkste *Savelli*; en de Palatinsche Hoven der doorluchtigste *Farneſi*.

Voorts

Voorts heeft sy vruchtbare Wijngaerden, en Godtsdienstige Kerken. De gelegentheit is nu veel wijder en dieper, als wel dese Rivier eerst mogt hebben, waer van sy *Ripa*, dat is, den Oever geseit wort: en *Ancus Martius* vierde Konink van *Romen*, maekte daer noch als een haven, op dat de schepen daer mogten aenleggen, die van verscheide plaetsen haer koopmanschappen na sijn groote Stadt van *Romen* bragten.

Sy wort den Grooten Oever genoemt, tot onderscheid van een andere plaets veel lager na die des Volks gelegen, waer de schepen, als in een haven aen leggen die van de naeste plaetsen den *Tyber* op komen, en *Ripetta*, het Oeverken genaemt wort.

Binnen de Poort van 't klooster der Paters van S. *Bartolomeus* wort de voetstal bewaert, die volgens eenige seer geachte Schrijvers diende tot het Beeld van *Simon Magus* tusschen de twee bruggen verheven met dese woorden.

SEMONI SANCO DEO FIDO
SEX. POMPEIUS S.P.F.
COL. MUSSIANUS
QUINQUENNAL. DECUR.
DONUM DEDIT.

Waer uit wy verstaen, dat *Sixtus Pompeius aen Simon Sancus den getrouwen Godt, dit uit eigen drift gemaekt, en Col. Mussianus, vijfjarig Rots-meester, vereert heeft.*

En of wel dese tegenwoordige Wijk van dien

over

oever den naem heeft gekregen, niet-te-min begrijpt sy noch de kerken aen d'ander zijde van de rivier, behalven de twee eerste.

Van 't Eiland van S. Bartolomeus. 1.

DIt wierd in oude tijden het Eiland des *Licaonischen Jupijns* genoemt, en was gekomen van 't in den *Tyber* geworpen gewas der Tarquinische Velden, die waren 't Martische Veld, soo *Dionisius* seit: dat is, het wierd gemaekt van den grooten overvloed des Koninklijken korens van den selfden *Tarquinius*, dat tot sijn straf door openbaer vonnis in de rivier wierd gesmeten. Welk koorn allenxkens t'samen neergeseten, in dit deel des *Tybers* een eiland gemaekt heeft.

Dit Eiland is van gedaente als een Schip, daerom wierd het aen *Esculaep* toegewijd, welkers Beeld, en Slang, daer van *Epidaurien* gevoert was, met een Schip; welkers gedachtenis de Romeinen bewaert hebben, met dit gebouw in den *Tyber* op de manier van een Schip te maken.

In dit selfde Eiland waren voormaels veel Tempelen der Goden; als van *Jupijn*, van *Faunus*, van *Diane*, en van *Esculaep*, die om Godt der Geneesmiddelen geacht te wesen, oirsaek was, dat in dese plaets een Gasthuis voor de sie-

sieken gesticht wierd; waer van men dese woorden leest, sprekende van *Esculaep*. *In dese dagen heeft de Godts-spraek aen sekeren blinden Caius bevolen. Hy sou tot het heilig autaer naderen, en sijn knien buigen; hy sou van de rechter na de slinker hand op komen, en vijf vingeren op het autaer leggen, en sijn hand daer af nemen, en op sijn eigen oogen stellen, en hy is siende geworden.*

De oude Romeinen verdienden geen weinigen lof, hebbende dit Gasthuis doen maken voor de arme sieken, om dat de eigenaers der Slaven, als sy siek wierden, niet willende op haer genesing passen, de selfde ten huisen uit stieten. Keiser *Claudius* om soodanigen onverstant tegen te gaen, verklaerde al de Slaven die siekelijk in dit Gasthuis gebragt wierden voor altijt vry, en dat de eigenaers haer niet souden mogen moeielijk vallen, op straf van 't leven.

Over twee bruggen koomt men op dit Eiland; d'eene (en die is na *Romen*) wierd voormaels *Tarpeius* en *Fabritius* brug genoemt, van hem gemaekt toen hy opsiender over de wegen was, welke de Borgemeesters *Marcus Lepidus*, en *M. Curtius* goet keurden; nu wort sy der vier hoofden geseit, van vier hoofden die men daer in marmer siet uitgehouwen, als een viervoudigen *Ianus*, de vier getijden des jaers verbeeldende: op welke een van die eind-palen vertoont wort, die sy tot af-scheiding der landen besigden. d'Andere brug aen d'Over-Tybersche zijde, wierd van *Cestius* en *Exquilinsche* genoemt; en de Keiseren *Valens*, en *Valentinianen* vermaekten die.

Nader-

Naderhand vermaekte de Raedsheer *Benedictus* de selfde noch, gelijk men daer leest.

BENEDICTUS ALMÆ URBIS SUMMUS SENATOR RESTAURAVIT HUNC PONTEM FERE DIRUPTUM.

Dat is,

Benedictus Opperste Raeds-heer van dese al voedende Stadt heeft dese brug by-na verbroken herstelt. Nu wort sy de Be-yserde geheeten, en ook na de voornaemste kerk van S. *Bartolemeus* geseit.

Dese Kerk gebouwt op de plaets daer de Heidenen den Tempel hadden van haren versierden Godt *Esculaep*; 't welk een Slang was van de stad *Epidaurus* na *Romen* gebragt ten tijden van de Pest, en daerom wierd hy voor Godt der Artseny gehouden: de Romeinen stichteden hem den selfden Tempel, om van hem in desen nood van besmetting geholpen te zijn. Dese Tempel van *Esculaep* wierd op het Eiland gesticht, dat huiden midden in den *Tyber* ligt; en daer 't Hof der Paters is, hadden de oude haer Gasthuis.

In 't jaer onses Heeren 983. bragt Keiser Otto van *Beneveten* tot *Romen* over, het lichaem des roemrijken Heiligen *Bartolomeus* Apostel, en stelde dat neder in dese kerk, die aen den naem des voorseiden Heiligen wierd toegewijd.

In de Put voor 't Hoog Autaer, siet men dat de lichamen gevonden wierden van *S. Paulinus* Bisschop van *Nola*; van S. *Gysbert*; van S. *Esuperius*, en van S. *Marcelinus* Belijder.

Paus *Pasqualis de* 2. bragt die tot dese ge-

geſtalte in 't jaer 1113. Daer na in 't jaer 1173. wijde *Alexander de* 3. de ſelfde; en in het jaer 1601. maekte de Cardinael *Julio Antonio Santorio* Aerts-biſſchop van S. *Severina* die tot ſijn naem hebbende, daer in de Ouwelkas boven het Hoog Autaer, en beſchilderde de voorplaets, en vercierde met een ſchoon verguld verwelfſel de kapel der Lieve Vrouw.

In 't jaer 1624. wierd deſe kerk met een ſeer ſchoon verwelfſel opgepronkt, door 't beſchilderen van den Heer *Curtio Zantielli*, 't welk weder opgehaelt is door toedoen van den Heer Cardinael *Treſcio*. En buiten de Wandel-ry, is de voorgevel van ſeer ſchoone bouw-konſt opgebouwt uit de aelmoeſſen des P. Gardiaens, Broeder *Bernardino Tomozzi da Velletri* genoemt, en met het behulp van een groote aelmoes by den voorſeiden Cardinael *Treſcio* gegeven.

Dit was een Geſelſchaps Kerk tot op het jaer 1513. wanneer Paus *Leo de* 10. die gaf aen de Broeders der Obſervantie van S. *Franciſcus*, de Kerk van S. *Jan* der Barmhertigheit verlatende; en ſy hadden den naem der Geſuiverde van Broeder *Angelo Clareno*, die afgeweken was met eenige andere medegeſellen des ſelfden Ordens om een Heremijts leven te leiden op een berg, ſich kleedende in een ander gewaet, en van *Celeſtinus de* 5. wierd deſe haer vergadering goet gekeurt. Naderhand in 't jaer 1568. dacht het *Pius de* 5. beter, dat ſy met de andere navolgers van S. *Franciſcus* leefden.

Ontrent de Feeſtdagh van S. *Bartolomeus*, vin-

vinden wy dat die verscheidelijk van de Heilige kerk gevierd is geworden: want de Grieken hebben dien in haer Martelaers-boek aen twee plaetsen, op den 10. Junij, en den 13. Augusti: maer in onse Martelaers-boeken is die gestelt op de 24. des selfden Augusts, en desen dach wierd gehouden tot de tijden van S. *Hieronimus*, en S. *Gregorius de Groote*.

De heilige overblijfselen van dese Kerk, wierden door 't overloopen des *Tybers*, 't welk een deel daer van, als ook van 't klooster om verre deed vallen, na S. *Pieter* overgebragt; maer naderhand zijn sy door *Pius de* 4. statelijk aen de Paters van dese plaets doen weder brengen in het jaer 1560. Daer zijn veel aflaten; en van de Feestdach heeft men daer noch de *Octave* met grooten toeloop van volk.

Van S. Jan Colavita. 2.

S. *Jan Colavita*, of *Calibita* is op dit Eiland: voormaels waren hier Nonnen, welke daer na hen vereenigden met die van S. *Anne*: tegenwoordig zijn daer Moniken, gemeenelijk genoemt, *Fate ben Fratelli*, *Doet wel Broeders*, welke haer begin hadden van een Godtvruchtigen Spaenjaert geseit, *Jan van Godt*; dierhalven was van ouds haren naem, Broederen van *Jan van Godt*; haer opkomen was ontrent het jaer 1540. Hier was het huis van S. *Jan Colavita*, die onbekent

bekent gewillig in sijn eigen huis stierf, als een Sant. Dese Moniken wachten op de werken der barmhertigheit, de sieken in nemende die sy langs de straten vinden. Hier is het lichaem van den voorsz. S. *Jan Colavita*; van *Abacon*, en *Audifax* gebroederen, en van *Marius*, en *Marta* haer lieder Vader en Moeder, en andere overblijfselen. Sy wierden van *Pius de 5.* in 't jaer 1572. onder den regel van S. *Augustin* gestelt, en hy wilde, dat sy de Gewonelijke souden erkennen, aen welke sy jaerlijks rekening moesten doen van de onkosten in 't onderhouden der Gast-huisen; en dat in yder plaets van haer vergaderingen alleenig een priester wesen sou. Naderhand stelde *Clemens de 8.* in 't jaer 1596. dat sy een belofte van dienstbaerheit aen haer eigen Gast-huisen souden doen: eindelijk verbond haer *Paulus de 5.* in 't jaer 1611. tot belijdenis der drie gewonelijke beloften, benevens de vierde nu geseide; en dat sy in 't Rijk van *Spaenjen* in alle plaetsen van haer kloosters twee Priesteren van de selfde orden moesten hebben; en sy wierden genoemt, *Doet wel Broeders*, gelijk boven geseit is, om dat de Godvruchtige *Jan* haer hoost, als hy aelmoessen ging soeken, de selfde met soodanige woorden eischte.

Ontrent het heilig jaer 1600. dese haer kerk vernieuwende, vonden sy eenige verborgene schatten van heilige Lichamen, onder welke dat was van S. *Ian Colavita*; daer-en-boven ontdekten sy een marmere kas, waer op geschreven waren de namen van S. S. *Marius Marta*, *Audifax*, en *Abacon*, en dit moetmen verstaen van een

deel:

deel: want daer ſtont ook noch opgeſchreven de naem van S. *Hippolitus*; en dat ſal ook een deel moeten weſen, of van hem, welken *S. Laurens* doopte, of wel van dien anderen, die in *S. Agata* op de *Suburra* bewaert wort.

En eindelijk heeft de alderuitſtekenſte Cardinael *Lanti* op ſijn groote koſten het Gaſt-huis daer de ſieken in liggen meer dan de helft doen vergrooten, tot meerder ruimte van bedden voor de arme ſwakke.

Hier was de Tempel des *Licaoniſchen Iupijns* en die van *Faunus* aen 't achterſte deel op de boort des *Tybers*; daer men nu op klimt om het koren te doen malen. Voorts woonden in 't Paleis tegen over de kerk eertijts de Cardinael *Gaetanus*, die Paus geworden den naem had van *Bonifacius de* 8. En te voren had de Gravin *Machtild* daer geweeſt; als ook noch Paus *Victor de* 3.

Van S. Gregorius op de Brug der vier Hoofden. 3.

DIt is een Procchie, en wort van de vier Hoofden geſeit, om dat op 't aenkomen van de Brug een *Janus* ſtaet, daer voor van geſproken is, welke vier aenſichten heeft.

Een weinig vorder aen de rechter hand na de Gebroke Brug, midden in de ſtraet, is een klein Geſlicht der Joden, met haer School.

De

De H. Maria van Egypten. 4.

TEgen over dese Kerk ontdekken sich de vervallene overblijfselen van een seer oud gebouw, 't welk van 't onwetend volk gehouden wort het Paleis van *Pilatus* te zijn. Die van de oudheden van *Romen* veel dingen beschreven hebben, stelden hier een plaets daer visch wierd verkogt; maer onder den naem van visch begrepen sy alle andere saken tot 's menschen nootdruft vereischt, daer dese plaets vol van was.

Voorts hebben wy hier, daer dese Kerk staet, een vervallen overblijfsel van een Heidenschen Tempel. Sommige geven den selven, d'een aen de Mannelijke Fortuin, die aen de Barmhertigheit,

heit, d'ander aen de Kuisheit, niet geleesen hebbende een oud opschrift dat de Cardinael *Giulio Santorio* heeft doen vernieuwen, als Beschermheer der Armeniers aen welke dese Kerk gegeven is; en men leest daer dat het voormaels een Tempel der *Son* was, en ook van *Jupijn*, welke de Heidenen Beheersschers over de Weereld mackten.

Hoc dudum fuerat fanum per tempora prisca
Constructum Phœbo, mortiferoque Jovi,
Quod Stephanus veteri purgavit stercore judex.

Dat is:

Dees Tempel was in oude tijt
Jupijn en Phœbus toegewijt,
Nu heeft haer Richters Stevens vlijt
Gants van dien ouden drek bevrijt.

Naderhand wierd sy aen de alderheiligste Maget toegeeigent, misschien door dit wonderwerk ontrent haer beeltenis aen de naeste Brug voorgevallen, soo dat sy dierhalven de *H. Maria* wort geheeten; en met de Kerk van S. *Salvator* hebben wy daer noch van gesproken.

Daer na in 't jaer 1590. *Sepher Abagaro* Gesant des Koninks van *Armenien* tot *Pius de* 4. binnen *Romen* komende, hy uit die koninklijke stam gesproten, wierd van de Paus gunstig ontfangen, die aen sijn volk een kerk gaf; welke van sijn navolger *Pius de* 5. in de besloote plaets der Joden begrepen, en ontheiligt zijnde, gaf hy haer dese, en hermaekte die met haer woonplaets.

Naderhand *Gregorius de* 13. ook seer vriendelijk aen de vremde volkeren, versorgde die voor soo veel als haer nootdruft vereischen kon. En om dat de Armeniers den Roomschen Stoel wederstrevig zijn, worden sy niet eer daer in ontfangen, voor dat sy belijdenis van 't geloofaen den Bescherm-heer, dat altijt een Cardinael is, gedaen hebben: en de sorg, die dese kerk over de zielen had, was vervoegt by de naeste van de Griekesche School; en sy veranderden den naem der H. Maget *Maria*, in dien van d'Epyptische Sondares.

Van binnen is daer geschildert de geschiedenis des Konings *Abagaro*; en daer wort aen de slinker hand met het inkomen van de kerk vertoont, in een klein konstgebouw begrepen, het graf van onsen Heere CHRISTUS.

Van S. Stephanus by de Karrossen. 5.

DE Roomsche Koningen heiligden twee Tempelen aen de Godinne *Vesta*; *Romulus* de eerste, en die was daer nu de kerk staet van de *H. Maria der Genaden* onder *'t Kapitool*: *Numa Pompilius* de tweede, en is dese, welke, na eenige wonderdaden, van 't geslacht *Savelli* aen den eersten Martelaer S. *Stefanus* toegewijd is, als sy den *Aventin* verlatende, daer sy haer oirspronk op hadden, om laeg quamen wonen, gelijk *Pancirolus* seit; en andere hebben dien den *Overwinnenden Herkules* toegeschreven, gelijk *Fulvius* te ken-

kennen geeft; daer by voegende dat hy van den Dichter *Pacuvius*, kints-kint van *Ennius* beschildert was; en andere Oudheits onderzoekers aen de Son, en aen *Iuno Matuta*, dat is, de Morgenstond.

Huiden wort die de Lieve Vrouw der Son genoemt; welke 't volk om een beeld des Magets *Maria* met grooten toeloop yverig koomt besoeken.

En hier onder gelijk men noch huiden siet, liep de groote riool, met seer groote kosten van Konink *Tarquinius Priscus* gebouwt, in den *Tyber*.

Van de H. Maria in de Griekssche School. 6.

DE gedachtenis van dese heilige plaets met veel oudheden verciert vindende, willen wy die niet voorby gaen; om dat wy van elke goede leeringen sullen konnen halen, hebbende de Romeinen in veel saken het helder licht gevolgt.

Dese kerk wierd dan gebouwt van S. *Dionisius* Paus, en *Adrianus de* 1. vercierde die; sy is de Griekssche School geseit, om dat daer een plaets als een opene School gestichtwas, in welke die tael onderwesen wierd, de Latinssche toen gemeen zijnde: Men seit voorts, dat sy de Mond der waerheit geheeten wierd, om dat daer in oude tijden een grooten autaer stont, daer de

schuldige voor gebragt wierden, om de waerheit te sweeren; en dat den voorseiden autaer boven de mond van een kelder was opgericht, en daer van desen naem droeg. Sy is de by-naem van een Cardinael, en een seer oude kerk. Men gelooft, dat dit de tweede kerk geweest zy, die aen de H. Maget *Maria* binnen *Romen* wierd toegewijd.

Na dat de Griekse Kerk van de Roomsche was afgescheiden, quamen hier de Moniken van den Berg *Cassino*, en bleven daer tot op het jaer 1513. wanneer *Leo de* 10. Paus gemaekt daer een Geselschap aen gaf; en *Pius de* 5. voegde daer by de sorg over de Zielen, welke den Berg *Palatin* en *Aventin*, en de plaetsen buiten de Poort van S. *Paulus* tot aen *Hostien* bewonen. Van den selfden Paus verkreeg die een beeld van de Lieve Vrouw, dat buiten aen een muur van een huis geschildert onder dese Procchie gelegen, in de Kapel gestelt wierd die daer aen de rechter hand van 't inkomen is.

Dese kerk had noch andere verbeteringen van een, die Kameraer des H. Stoels was, en van wien men anders niet kan vinden als den naem *Alfanus*, welke de grond met marmeren na de oude manier ingeleid, deed vercieren, en tot nu toe is dien bewaert met dit opschrift.

Alfanus fieri tibi fecit Virgo Maria,
Et Genitrix Regis summi, patris alma Sophia.

Dat is:

Alfanus heeft u dit Maria Maegt gesticht,
Des opper-konings Mem, des Vaders helder licht.

Sy

Sy willen dat dese *H. Maria, Cosmedin* genoemt wort, 't welk een Grieks woord is, en in de gemeene tael niet anders beteekent als verciering, misschien om dat dese kerk rijk in kostelijke vercieringen was.

Boven de poort van dese kerk siet men een seer oud beeld van onse Lieve Vrouw hoog uitgehouwen, dat eerst in S. *Pieter* stont, en men keest daer dit gedenk-schrift.

URBANUS VIII. P. M.
Vetustissimas has musiuas Imagines in Oratorio
S. Dei Genetricis
Intra B. Petri Basilicam a Ioanne VII. ad Annuum 705.
Ex ædificato olim extantes & in eiusdem Basilicæ sub
Paulo V. Amplificatione piæ seruatas hic ad perpetuum
rei sacræ monumentum Io. Ant. Ghezzius Rom.
Huius Diaconiæ Canonicus
Donauit & affingendas curauit Anno salutis
MDC. XXXIX.

Dat is:

Paus Urbanus de 8. dese seer oude hoog-uitgesneden Beeldekens in de Gebede-plaets des Goddelijke Moeders binnen de Hooft-kerk van S. Pieter uit het bouw-werk van Joannes de 7. in 't 705. jaer eertijts overgebleven, en in 't vergrooten van die selfde Hooft-kerk onder Paulus de 5. godtsdienstig bewaert, heeft die Jo. Ant. Ghezzius Romein, Kanonik deser Diacony, hier tot een geduurig vertoog van die heilige saken gegeven, en vast doen hechten, in 't jaer des heils 1639.

Hier achter was den grooten autaer van *Herkules*.

In dese Wijk was op 't Pausdom van *Clemens de 7.* het *Postribulum* na dat *Andreas Fulvius* verhaelt.

Van S. Anna aen de voet des Aventins. 7.

S. *Anna* aen de voet van den *Aventin*, staet by den opgank na de S. *Sabina*, en is met de voorseide Kerk der S. *Sabina* vereenigt.

Wat belangt de eerste stichting van dese kerk, in acht nemende, dat de Stal-knechten soo des Paus, als der Cardinalen, eer sy in *Borgo* haer kerk aen S. *Anna* stichteden, sy in de oude kerk van S. *Pieter* op den *Vatikaen* een autaer haer ook toegewijd hadden, soo schijnt het, dat sy haer van dese dienden wanneer de Roomsche Pausen by S. *Sabina* woonden, met welke dese vereenigt is. En daer is een Heremyt over de sorg van de voorseide kerk.

Hier ontrent zijn ook de Sout-keeten, waer sy het sout kokende wit maken tot gebruik des volks; en 't wort verkocht op de plaets daer men van ouds dat gewoon was.

Een weinig vorder waren de Bogen van *Horatius Cocles*, voor hem opgericht tot geheugenis van die edelmoedige daed, bedreven in 't verweeren van de *Sublicius* brug tegen de Toskaners, welkers

kers overblijffelen men siet na boven aen de rechter hand op den *Tyber*.

Gelijk men daer noch de oude Drievoudige poort had, voor dat de muuren der Stad van *Claudius* uitgeleit waren, soo seit *Frontinus* dat *Cacus* by de Sout-keeten woonde, daer de Drievoudige poort was, uit welke drie *Horatien* trokken om tegen de drie *Curiatien* Albaners te vechten.

Dese streek wort de gemarmerde geseit van wegen de marmeren, die uit de rivier *Massa* van *Carrara* daer gebragt uit de schepen gelost wierden.

Van S. Sabina. 8.

S. *Sabina* is een seer oude kerk, op den Aventinschen berg; soo genoemt na *Aventinus* Konink van *Alba* daer op begraven. Sy willen dat dese de Tempel van *Diane* geweest sou hebben, als mede het Vaderlijk huis der voorseide Santin. Wanneer, en van wie de selfde eerst gestícht is heeft men niet seker: men weet wel, dat in 't 425. jaer onses heils, onder 't Pausdom van *Celestinus de* 1. *Pieter van Sclavonien* Cardinael, den naem daer van voerende, die uit de grond vernieuwde; en *Sixtus de* 3. *Celestinus* nasaet die naderhand inwijde. *Gregorius de Groote* leide daer wacht in op den eersten dach van de Vasten; en de Pausen waren voormaels

gewoon op soodanigen dach hier te komen haer Kapel maken, en den asschen uit te geven. Na dat *Honorius de* 3. de instelling van S. *Dominicus* bevestigt had, gaf hy hem dese kerk, met een deel van sijn Paleis, gelijk daer noch tegenwoordig de geheugenissen van overig zijn, soo dat die groote Aerts-vader S. *Dominicus* Stichter der Dominicaensche Religie, in dese plaets het klooster bouwde, daer hy woonde, en ook een Oraenjen-boom plantede, die tot op desen dach noch vruchten draegt, en sijn vruchten niet alleen maer ook sijn bladeren selfs worden met yver in grooter waerden gehouden. Daer zijn de lichamen der S.S. *Sabina*, en *Serapia* haer meesterssche, en van S. *Eventius*. *Eugenius de* 2. in't jaer 824. tot het Pausdom opgeklommen; hermaekte die mede, en stelde de Lichamen der S. S. *Sabina*, *Serapia*, en andere onder 't Hoog Autaer. Hy kroonde *Lotarius* noch tot Keiser, die een Besluit vaststelde, dat men in 't verkiesen van een Paus niemand daer in-laten sou als alleen die Romeinen, aen welke volgens de oude gewoonte dat toekoomt. Naderhand wierd dese kerk in het jaer 1238. ingewijd, op den 19. November door handen des Paus *Gregorius de* 9. soo deden ook vier Cardinalen even soo veel autaren.

Dese kerk wierd in 't jaer 1441. ten derde mael vermaekt by de Cardinael *Guiliano Cesarini*. En *Sixtus de* 5. gaf die noch haer groote en schoonheit: waer van men daer leest.

SIX-

SIXTUS V. PONT. MAX.
Eccleſiam hanc Intermedio parietę
Ruinoſoque Tectorio ſublatis
Pauimento ſtrato Gradibus erectis
Picturis ad pietatem accomodatis
Altarique vna eum ſacris Martyrum
Alexandri Papę, Euentij, Theodvli, Sabinę
Et Serapię.
Reliquijs ob ſtationarias
Pontificiaſque miſſas celebrandas tranſlato
In hanc formam reſtituit
Anno Pontif. II.

Dat is:

Paus Sixtus de 5. heeft deſe kerk, met het wechnemen des wands tuſſchen beiden, en des bouwvalligen daks, 't bevloeren des gronds, 't opbouwen der trappen, godts-dienſtige ſchilderien, en 't overvoeren des autaers benevens de overblijfſelen der heilige Martelaren Paus Alexanders, Eventius, Theodulus, Sabinaes en Serapiaes, om daer de hooge en Pauſelijke Miſſen te doen, op deſe manier herſtelt, in 't 2. jaer ſijns Pauſdoms.

Eindelijk de Cardinael Broeder *Girolamo Bernerio da Coreggio*, Eerſte in dit klooſter zijnde, boven veel kameren gemaekt te hebben in 't jaer 1598. ſoo voor de Broeders, als voor de Paus wanneer hy op den eerſten van de vaſten verſelt met de Cardinalen in een ſtatig omrijden die beſoekt, begiftigde hy daer een ſchoone Kapel met ſeker inkomen, waer in het vierkant ſtuk tuſſchen

lomnen van *Lavinia Fontana* geschildert is, en 't overige van *Federico Zuccaro*.

De steen in 't midden van de kerk wierd van de boose geest na S. *Dominicus* geworpen, terwijl hy hier bad.

Van 't Paleis dat hier nevens is seit *Albertini*. *'t Paleis der H. Sabina, daer de Pausen Honorius de 3. de 4., en Eugenius de 2. in gewoont hebben, is seer oud, 't welk by den alderuitstekenste Cardinael van Konings-berge wel vermaekt is; maer daer na heeft Fatius de Sanctoriis van Viterbo, des selfden by-naems Cardinael, met de lust-hof dat in verscheide plaetsen weder herstelt.*

En van ouds wierd daer het *Conclave* gebouwt. En hier ontrent was de Tempel van *Juno Koningin.*

Van S. Alexius.

DEse kerk huiden aen S. *Alexius* toegewijd, was voormaels van S. *Bonifacius*, waer hy sijn klooster had. In 't Heidendom heeft dit een Tempel geweest aen den *Aventinschen Herkules* toegewijd, misschien om dat hy hier onder het wangedrocht *Cacus* versloeg, by welke plaets sommige 't wapenhuis stellen, daer in of de wapenen versamelt en bewaert wierden, of de Romeinen misschien haer in de wapenen oeffenden. Hier waren de Moniken van S. *Benedictus*, en dese plaets wierd heerlijk verheven door de tegenwoordigheit van den grooten dienaer Godts

Adel-

Adelbertus, Bisschop en roemruchtig Martelaer; en hier nam hy 't kleed aen van den Heiligen Aerts-vader *Benedictus*.

Dese man de kerke Godts van *Praag* in *Bohemen* inhebbende, en siende dat hy 't quaet leven der sijne niet kon verbeteren, besloot die over te geven in handen des Roomschen Paus, toen *Ioannes de* 15. en begeerig tot het klooster-leven, rade hem de Heilige *Nilus* Stichter des kloosters *di Grotta Ferrata*, van 't gekluistert Hol, dit kleed aen te vaerden.

Tot hoe lang de Moniken van S. *Benedictus* hier gebleven zijn, konnen wy niet vinden, ten waer misschien tot ontrent het jaer van 1400. in welk jaer het schijnt dat de Broeders van S. *Hieronimus* hier quamen; om dat sy uit eenige overlevering hebben, dat de Graef van *Besien-berg*, *Karel*, Romein, haer Stichter, met andere medegesellen, onder welke eenen *Wouter* van seer heilig leven was, na *Spaenjen* gaende verscheide kloosteren stichteden, van welke dit een is geweest, dat na de plaets de Stalling geseit wort. Daer na quam een van die eerste uit *Spaenjen* binnen *Romen*, *Lupo Olmetto* genoemt, een Spaenjaert, en dese kerk met het klooster beseten hebbende, stierf hy daer heiliglijk in 't jaer 1433. en sy hebben sijn gedachtenis aen sijn graf-stede met een opschrift bewaert, dat achter 't Hoog Autaer te lesen is.

Wat belangt de verbeteringen aen dese kerk gedaen, daer van hebben wy alleen de huidensdaegse, om dat onder de oude niemand daer van schrijft. In 't jaer 1582. deden dese Paters den voorhang,

beschilderen, en boven 't Hoog Autaer verhieven sy een Ouwel-kas met heerlijke werkken van marmer gemaekt, en stelden daer de wapenen aen van de Cardinael *Gio. Vincenzo Gonzaga*, soo om dat hy toen bescherm-heer over die Orden was, als ook om dat hy de kerk tot sijn by-naem had. Daer na in 't jaer 1603. de Cardinael *Octavio Paravicino* den naem daer van voerende, maekte hy aen dat selfde autaer een overwelfsel van groote kosten; en tusschen de marmere pilasters opent sich een trap om af te dalen in een Kapel onder het selfde autaer, waer de lichamen rusten van de Santen *Bonifacius*, *Alexius*, en *Aglae*.

Dese kerk was een van de twintig bevoorrechte Abdien binnen *Romen*; en in de selfde is een seer oude Kapel van de *Savelli*, Aventinsche Vorsten, gelijk men in *Sansovinus* leest; benevens een seer oude graf-stede der *Maximi*. En de Vrouw van die woonplaets was in de Stad van *Edessa*.

Daer nu dit klooster is, stont eertijts het eigen huis van S. *Alexius*, in 't welk hy onbekent van de sijne seventien jaer leefde onder een trap, welke men huiden noch siet in de selfde kerk boven een autaer aen de slinker hand van 't inkomen.

Eindelijk de Cardinael *Gio. Vincenzo Gonzaga* den naem hier van voerende, gelijk geseit is, maekte daer een heiligdoms plaets; en een Kapel met een Koor, om 's Winters daer de goddelijke diensten te singen; en in 't jaer 1591. stervende, wilde hy hier begraven zijn, en besette daer aen al sijn kostelijkheden.

Twee

Twee andere Cardinalen na hem den naem hier van voerende wierden ook hier begraven, d'een was de Cardinael *Metello Bichio* in 't jaer 1619. d'ander de Cardinael *Gio. Franceſco de Conti Guidi di Bagno* in 't jaer 1641. welkers beenderen in een ſchoone graf-ſtede ruſten.

Van de H. Maria op den Aventin. 10.

EEr wy van deſen berg afdalen, hebben wy aen haer uitterſte einde de tegenwoordige kerk, welke ook een was van de twintig bevoorrechte Abdien, en huiden wort ſy met den naem van Prioorſchap onder de beſtiering van een der Cardinalen gegeven. En ſoo de geloovige, in het verkeeren van den afgodiſchen dienſt der Heidenen tot den heiligen en waren godtſdienſt, eenige gelijkmatigheit hebben onderhouden, ſoo vonden ſy hier die ſeer bequamelijk, in aen de Maget *Maria* een Tempel toe te eigenen, die eerſt de *Goede Godin* toequam, aen welke haer jofferen plachten te offeren.

Met de oudheit van dit klooſter, ſoude men te gelijk ook de gedachtenis van deſe kerk verloren hebben, ſoo *Pius de* 5. die niet vermaekt had, laſt gevende dat daer eenige vertrekken ſouden gebouwt worden om die te kunnen bewonen. *Onofirius Panuinus* Broeder van S. *Auguſtin*, hebbende in 't jaer 1570. een boek in 't licht gegeven van de ſeven kerken, in die van S. *Ian te Lateraen*,

teraen, stellende de kerken van de twintig bevoorrechte Abdien, welke de Moniken binnen *Romen* hadden, seit hy dese dat hier het lichaem is van S. *Sabinus* Bisschop. Het Roomsch Martelaer-boek vyert 'er drie, van *Canisius* op den 9. van February, van *Piacenza* op den 11. van December, en op den 3. van *Spoleti*; en om dat sy alle voor S. *Gregorius de Groote* waren, soo handelt hy van de twee eerste Belijders in sijn t'Samen-spraken.

Van S. Lasarus onder den Aventin. 11.

HEt Gasthuis van S. *Lasarus* buiten de Poort der Engelen, daer in de Wijk van *Borgo* van gesproken is, sich ten deele met aelmoessen onderhoudende, deed in dese weg de Kapel maken, om eenige te ontfangen van die de seven kerken besoeken.

Aen de rechter hand waren de oude koren-solders der Romeinen.

Vorder gaende koomt men in een ruime en groene vlakte, waer men aen de slinker hand een Bollewerk siet, van *Paulus de* 3. gemaekt, daer somwijlen de speelen, en algemeene jachten gehouden wierden.

Maer wie sou niet konnen seggen en gelooven, dat onder so veel schoone, groote, en wonderlijke gebouwen door soo veel eeuwen binnen *Romen* gemaekt, geen de geweldige macht der selfder meerder vertoont als den naest gelegenen *Testac-*

cio,

cio, of Potscherf-berg. Dit is een Berg die een halve mijl in haer omkring heeft, en hondert-sestig voeten hoog is, heel van gebroken aerden scherven gemaekt. Maer vele hebben in twijffel geweest hoe de Romeinen dusdanigen stoffot soo grooten berg mogten opgehoopt hebben. Sommige willen, dat de Schattingen die verscheide Landen aen 't Roomsche Gebiedt betaelden, al daer in aerde vaten gebragt wierden, die sy daer gekomen in stukken smeten, en de scherven op dese plaets wierpen, waer van soo grooten berg gekomen is; maer 't heeft geen waerschijnelijkheit, dat de Schattingen in aerde vaten souden gebragt zijn, die verbroken soo geweldigen berg mogten veroirsaekt hebben.

Andere willen, dat sy gemaekt sou zijn van de beelden der Afgoden, en vercierselen der Tempelen, kruiken, en andere verbrokene aerden vaten, nadien de Romeinen haer een seer langen tijt alleen van Aerd-werk hebben gedient; dese niet mogende in de rivier geworpen worden door het verbod van den Raed, zijn sy hier neder gesmeten, om dat dit een plaets na by en gelegen voor de Steenbakkers was, door den Raet haer aengewesen, (welk velt eerstmael buiten *Romen* lag) om de bequaemheit van haer water uit den *Tyber* te konnen halen, en dit dunkt ons waerschijnelijker. In gants dese vlakte waren groote timmer-winkelen: ook was hier een Wandel-dreef van *Emilius* genoemt. Naest aen de rivier plachten sy in dese plaets een marct te houden. Hier waren noch de Glas-blasers, en even achter de Potscherf-berg lag een.

een Iren-kring de innerlijkſte en 't Ilerniſche Bosje genoemt.

Het Graf van Ceſtius.

EN dat dit deel buiten Romen was, daer van ſiet men noch huiden een blijk dat het naeſte gebouw ons geeft op de manier van een piramide, gemaekt tot graf-ſtede van een der ſeven *Epulonen*, of Maeltijts-heeren, 't welk by de gemeene man het Graf van *Remus* genoemt wort. By deſe *Epulonen* worden verſtaen eenige voornaemſte Prieſteren, rijk, machtig, en boven alle de andere verheven; ſoo genoemt van *Epulæ*, dat in 't Latin ſpijſen beteekent, welke ſy door haer eigen plicht beſtelden gereet gemaekt te worden tot eenige Gaſtmalen, op ſekere tijden nu aen *Iupijn*, nu aen de andere Goden in haer Tempelen, en dan de poorten ſluitende deden ſy 't volk daer buiten gaen met te ſeggen, dat de Goden over tafel niet wilden geſien weſen; maer ſy waren de gene die daer aen ſaten, en in 't verborgen braſſen konden.

Deſe hadden noch den laſt van de Heilige ſaken te doen bevorderen, of ſchoon haer belang daer aen hing, Prieſteren zijnde van groote macht. Nochtans was dit Graf-gebouw niet gemaekt op de koſten van alle de ſeven *Epulonen*, maer van een alleen machtiger en rijker als de andere, C. *Ceſtius* geheeten, die noch tot het Borgemeeſterſchap van *Romen* quam. En daer op ſtaet dit opſchrift met genoegſaem groote letteren.

C. CE-

Het Graf Van Cestius.

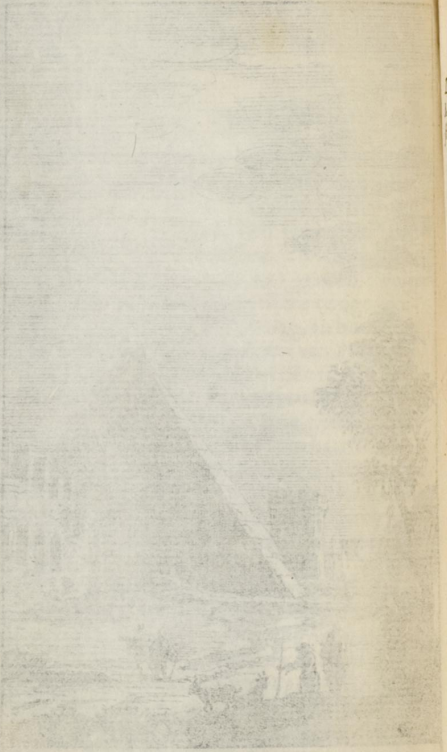

C. CESTIUS L. F. PUB. EPULO P. R. TR. PL. VII VIR EPULONUM.

Dat seggen wil, *C. Cestius L. Soon, openbaer Maeltijts-heer des Roomschen volks, Wijk-meester, een der seven Epulonen* is hier begraven.

En daer by noch met andere letteren.

OPUS ABSOLUTUM EX TESTAMENTO DIEB. XXX. ARBITRATU PONTI. P. F. CLAMELÆ HEREDIS ET PROTHI. L.

Waer uit men verstaet, dat *dese graf-stede volgens sijn uitterste wil volmaekt is in* 30. *dagen, door de bestelling van Pontus P. Soon Clamella, sijn ergenaem, en Prothus L.*

En hier ontrent wierd van *Belisarius* de poort van S. *Paulus* eerst de Drievoudige en Ostiensische vervoert, als hy *Romen* tegen den inval der Gothen met nieuwe muuren omringde. En dit Graf toen buiten de Stad zijnde, gelijk geseit is, wierd in de muuren begrepen; en ledig van binnen, is daer in een gewelfde plaets met verscheide heidensche beeltenissen beschildert.

Dese Poort stont van ouds daer men nu de *Salarische* vind, en daer het Hol van *Cacus* was, en wierd de Drievoudige genoemt van 't uitrekken der drie Gebroederen *Horatien* gaende om de drie *Curiatien* te bevechten. Sy wierd in dese plaets gebragt, volgens sommige, van de Keiser *Tiberius Claudius*, die de muuren der Stad van de-

deſe zijde verwijdde tot aen de Poort van S. *Sebaſtiaen* en volgens andere van *Belliſarius* gelijk geſeit is. Sy wort ook noch de Hoſtienſiſche en van *S. Paulus* genoemt, om dat ſy na *Hoſtien* leid, als mede na de Hooſt-kerk van den voornoemden Apoſtel.

Van deſe poort tot aen de Hooft-kerk van S. *Paulus* (ſoo *Procopius* ſeit) was een wandeldreef die kolomnen van marmer en een dak van loot had; gemaekt tot gemak der gener die deſe Hooft-kerk beſochten; en daer na wierd ſy van de Pauſen *Adrianus*, en *Benedictus de* 3. vermaekt. Tegenwoordig is daer ſlechs een bloote weg met ſommige oude Roomſche keien geſtraet.

Van de Salvator buiten de poort van S. Paulus. 12.

DIt groote velt in 't begin buiten de muuren van *Romen* geweeſt hebbende, was toen daer gants geen poort; maer om op 't ſelfde te komen, ging men of uit de Adeatinſche Poort, tuſſchen den berg *Celius* en den *Palatin* onder de kerk van S. *Gregorius*, of uit de Drievoudige. Naderhand de muuren uit geſet wordende, wierd daer een poort gemaekt, en de Hoſtienſiſche genoemt, om dat men hier door na *Hoſtien* ging. Daer na kreeg ſy den naem van S. *Paulus*, om de voorſeide redenen.

Nu laet ons tot deſe heilige plaets komen, waer

waer een merkelijke gedachtenis van den Heiligen Apostel *Paulus* verborgen is. Als hy met S. *Pieter* ter doodt was gedoemt, waren sy gedrongen buiten dese voorseide Ardeatinsche Poort te komen; en om dat sy niet van malkander scheidden tot daer de volgende kerk staet, quam hier, om hen daer voorby tesien gaen, eene van haer leeringen S. *Plautilla* genoemt, een edele Roomsche Vrouw, waer sy uit zedigheit in een naeste huis gaende, daer nu de tegenwoordige kerk is, begaf sy haer aen een venster; en het vonnis over beide uitgesproken aengaende de manier des doots, eischte S. *Paulus* de sleuier van *Plautilla* om sijn oogen voor de slagh van 't swaert mede te bedekken, en sy quam haestig van een trap af, die in onse tijden binnen dese Kerk vertoont wort, en die van haer hooft trekkende gaf hem eerbiedeglijk de selfde, en hy beloofde haer, dat sy die binnen korten tijt sou weder hebben.

De Kapel daer tegen over, wierd van de Weesvaders gemaekt, om daer het beeld der Lieve Vrouw op een naeste muur geschildert te stellen, en met eenen om van de voorby gaende, aelmoessen voor die arme Weesen te bidden.

Van de gedachtenis dan van S. *Paulus* hier gelaten, heeft dese poort met goede reden haer naem genomen, benevens de Kerk naderhad van *Constantinus* gesticht, waer in sy sijn Heilig lichaem te begraven bragten, nochtans wierd noch aen dese kleine Kerk, noch aen de volgende, daer hy van S. *Pieter* afscheidde, geen van haer beider namen gegeven; en dat dese den naem van

Sal-

Salvator gekregen heeft, dat schijnt nieuw te weesen van een beeld op 't Autaer geschildert: en dese Kerk met die van S. *Saba* vereenigt, nevens de Abdie tot stichting van 't Duitsche Geselschap by Paus *Gregorius de* 13. gegeven, wierden sy beide aen de Kerk van S. *Appollinaris* onderworpen.

Van de Heilige Apostelen Petrus en Paulus hier van malkander gescheiden. 13.

IN 't vonnis over dese twee Heilige Apostelen uitgesproken, was dat S. *Pieter* tusschen Joden gekruisigt sou worden in 't Over-Tyberssche op den *Ianiculus*, nu *Montorius*; en dat S. *Paulus*, als Roomsch Borger, door gunst aen sijn Voorouders in *Tarsis* van *Cilitien* toegestaen, het hooft sou afgeslagen worden eenige duisent schreden buiten dese poort.

Beide uit de gevangenis gehaelt, om ter strafplaets bragt te worden zijn sy tot hier toe t'samen geleid. En op de selfde plaets daer sy van malkander scheidden, wierd dese Kerk gebouwt. Sommige willen, dat S. *Dionisius Areopagijt* toen sich hier sou tegenwoordig gevonden hebben; om dat hy in een brief by hem aen den Heiligen *Timotheus* geschreven de woorden verhaelt, die in dit affscheiden tusschen haer beiden waren.

En

En eerst seide S. *Paulus* tot S. *Pieter*: *Vrede zy u grondvesting der Gemeenten, en Herder der schapen en lammeren Christi*: en *S. Pieter* hem de begroeting weder gevende seide: *Gaet in vrede Leeraer der vromen, middelaer des Heils, en Leids-man der rechtveerdigen.*

En offschoon in de werkken die wy nu van den Heiligen *Dionisius* hebben, dese brief aen den Heiligen *Timotheus* niet gevonden wort, daerom moet men den selfden niet loochenen, dewijl sy noch in de werkken des Heiligen *Chrisostomus* benevens andere te lesen is, van nieuws gehaelt uit oude met de hant geschrevene boeken in de boek-kameren van doorluchtige personaedjen bewaert.

Wie voorts in oude tijden over dese gedachtenissen sorg gedragen mag hebben, daer van heeft men anders niet, als dat ten tijden van *Pius de* 4. de selfde midden op de straet in slechten stant zijnde, eenige van 't Geselschap der Alderheiligste Drievuldigheit van de Pellegrims, die van de Paus verkregen en weder herstelden. Daer na de straet moetende gelijk maken, wierd sy van 't selfde Geselschap overgevoert op de tegenwoordige plaets, en die is tegen over de eerste, en sy voegden daer een kleine woning by, voor die de sorg daer over bevolen was.

Een weinig vorder aen de rechter hand had men de wijngaerd van S. *Franciscus*, en nu van de Nonnen des Spiegel-torens, seer beroemt van wegen eenige wonder-werkken die daer geschiet zijn.

Daer

Daer na door de rechte straet voor de Hooftkerk van S. *Paulus* is daer noch een kleine oude kolom voormaels aen *Vulkaen*, nu aen het Kruis opgericht; waer dese regelen in de voet-stal tegen over de straet te lesen staen.

Olim ignes, nunc sacra Dei vexilla, triumphum
Devictæ mortis, symbola pacis habet.

Dat is:

Eerst vyer, nu Godes vaen, die heilig zegepraelt
Van d'overwonne doot; dus hier de vrede straelt.

En aen d'ander zijde.

Hanc sacris veteres facibus statuere Columnam,
Quam Cassinenses restituere Cruci.

Dat is:

Van ouds was dese Zuil aen't heilig vyer verheven,
Door Cassinensers nu aen't heilig Kruis gegeven.

En aen de zijde van de gemeene weg.

MDCVI. X. MAII.

Van S. Paulus Apostel. 14.

NA dat de roemrijke doot des Heiligen *Paulus* gevolgt was, wierd sijn heilig lichaem in dese plaets gebragt, welke toenmaels toequam aen *Lucina* seer edele, en seer godtsdienstige Roomsche Vrouw, waer ook noch het kerkhof

der

S. Paulus Apostel.

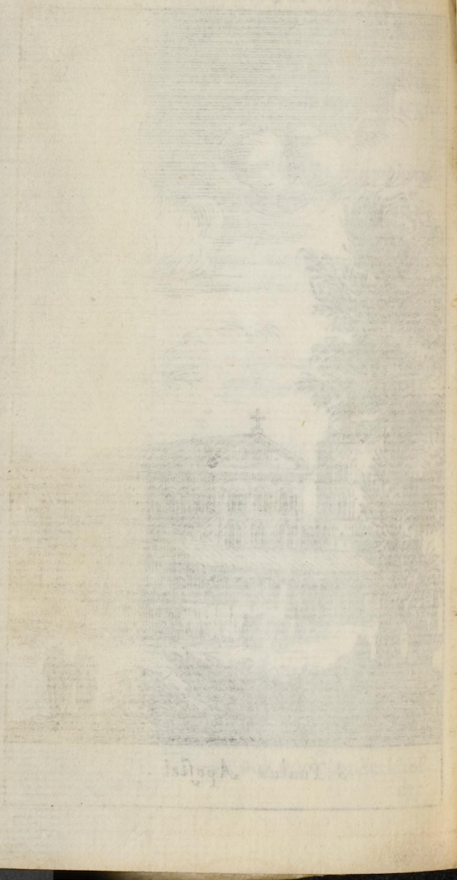

der Martelaren was; dierhalven leeft men: *Lucina heeft Paulum in haren Hoftienſiſchen akker niet verre van de plaets daer hy gedoot wierd; maer Cornelius Petrum niet verre van de plaets daer ſy hem gekruiſigt hadden, begraven.* Hier alder naeſt aen was den Hof van een andere diergelijke Vrouw *Theodora* genaemt, die 't lichaem van den Heiligen *Timotheus* begroef.

Deſe groote Hooft-kerk wierd op 't verſoek van S. *Silveſter*, Paus, van Keiſer *Conſtantinus de Groote* gebouwt op de plaets daer 't voorſeide lichaem des H. Apoſtels *Paulus* was begraven geworden, en dat had daer ontrent den tijt van drie-hondert jaren gelegen.

Naderhand wierd ſy van de Keiſer *Honorius* vernieuwt op 't jaer 365. En van *Eudoſia* dochter van *Theodoſius*, en vrouw van Keiſer *Valentinianus*, wierd ſy andermael vernieuwt. En byſonder is ſy herſtelt en vernieuwt van de Pauſen *Leo de* 1. *Simmachus*, *Hormiſdas*, *Donus*, *Sergius*, *Gregorius de* 2. *en de* 3. *Adrianus de* 1. *Leo de* 3. *en de* 4. *Benedictus de* 3. *Nicolaes de* 1. *Stephanus de* 6. *Honorius de* 3. *en Eugenius de* 4. Deſe Kerk heeft hondert kolomnen tot verciering, gelijk die van S. *Pieter* had op den *Vatikaen*. en heeft vijf ruimten, en wierd van de voorſz. Keiſer met rijke inkoomſten begiftigt.

S. *Silveſter*, Paus, heiligde deſe Hooft-kerk op den ſelfden dach, in welke een Feeſtdach van haer inwijding, en van die van S. *Pieter* gehouden wort. En hier ruſt S. *Silveſter*, benevens de helft der lichamen van S. *Pieter*

en

en S. *Paulus* Apostelen, in een seer kostelijke kas onder 't Hoog Autaer, gelijk in S. *Pieter* gedaen was.

S. *Marcella* Roomsche Vrouw ontvluchte in dese Kerk, als *Romen* van de Gothen wierd ingenomen, gelijck S. *Hieronimus* seit. En soo ontvluchten 't noch seer veel geloovige, ten deele in dese selfde Kerk, ten deele in S. *Pieter* op den *Vatikaen*, gelijk *Paulus Diaconus* schrijft.

In 't ander gebouw van dese Hooft-kerk verborgen haer de Santinnen *Digna*, *Merita*, vliedende 't vervolg der Geweldenaren; welke eindelijk met martelaerschap gekroont hier eenigen tijt begraven waren; en de plaets wierd in een benaemde Kerk verandert van S. *Zosimus* Grootvader van S. *Afra*.

Procopius in den oorloog der Gothen verhaelt, dat de Gothen noit eenige schade aen de Kerk van S. *Paulus* gedaen hebben: maer selfs aen de Priesteren vryheit gaven, om verseker daer in te wijken: 't welck *Paulus Diaconus* ook getuigt.

't Verheven werk van de groote boog in de Hooft-kerk van S. *Paulus* is seer oud, en is doen maken by *Leo de Groote* in 't jaer 440. en misschien heeft *Placidia* de suster der Keiseren *Arcadius* en *Honorius* dit uitgehouwen werk helpen bekostigen; en dat men daerom in de voorseide Boog dese twee veersen leest.

Placidiæ pia mens operis decus hoc faciebat,
Suadet Pontificis studio splendere Leonis.

Dat

Dat is:

Placidiaes gemoed heeft vroom dit werk geciert,
Mits sy door haren Raed Paus Leoos drift beſtiert.

In de grootſte kolom des Boogs die midden in de kerk is, ſtaet deſe uitſpraek van de ſelfde Paus *Leo de 3.*

Leo Biſſchop, dienaer der dienaren Godts, maekt alle Chriſtenen dit ſijn verbod en afkondig bekent.

YDer die ſoo roekeloos mogt worden van eenige gaven of opdrachten van 't alderheiligſte autaer des roem-rijken Apoſtels *S. Paulus*, en uit heel die kerk wech te nemen, welke daer opgedragen zijn tot gemak en nuttigheit, der gener die Godt in deſe kerk dienen; of wel die om gelt of andere wegen den Opſiender deſer plaets mogten verkieſen tegen de inſtelling onſer voorſaten, en tegen onſen laſt; of wel die de eigene ſaken deſer plaets verſtroiende, de ſelfde ſou durven verkoopen of koopen, die hebbe den vloek Godts over ſijn lichaem, en over ſijn goederen, en worde van yder een eereloos, en als heligdomsſchenner gehouden, tot dat hy het qualijk genomene of verkochte weder gegeven hebbe, en ſijn getuigenis ſy in geen ſaken

aengenomen, en al sijn goederen verbeurt; en soo hy geen berouw sal krijgen mag hy door 't gesag der twee Vorsten onder de Heiligen, eeuwiglijk in de helle gedoemt worden. Dit zy soo. Dit zy soo. Dit zy soo.

In de Vatikaensche Boek-schat wort een brief bewaert van *Valentinianus*, *Arcadius*, en *Honorius* Keiseren.

Uit desen brief kan men afnemen, dat de voorschreven Keiseren dese kerk van den *H. Paulus* vermaekten; en daer-en-boven met een nieuw bestek vermeerderden, veel heerlijker dan het eerste, op dat dese kerk seer veel volk mogt omvatten, die na *Romen* in de heilige plaetsen quamen. 't Welk noch bevestigt wort uit sekere dichten van *Prudentius* ter eeren van de Heilige Apostelen.

Het hoog-uitgehouwen werk dat in de voornaemste gevel van de kerk is, wierd gemaekt van *Clemens de* 6. of wel van *Gregorius de* 11. sijn Neef, als hy van *Avignon* na *Romen* keerde in 't jaer 1376. en men siet sijn wapen daer noch.

De metale poorten van dese Hooft-kerk waren in *Constantinopelen* gemaekt; gelijk men afnemen kan uit de Griekssche letteren in de selfde poorten gesneden, in 't jaer 1070. ten tijden van *Alexander de* 2. gelijk *Onofrius* seit. En *Pantaleone Castelli* Roomsch Borgermeester deed de selfde daer maken, in welke men het Kasteel, het wapen van sijn geslacht heeft staen; hy licht daer voor een heilig Beeld op sijn knien, en in de selfde poorten is een Arend die hy als Roomsch Borgermeester

meester voerde, van die der Raeds-heeren en Overſten onderſcheidentlijk afgeſondert.

In de voor-ſael der voornoemde Hooft-kerk is de graf-ſtede van *Pier Leone*, ſeer edel Roomſch Borger, Vader van *Petrus* voor Paus opgeworpen tegen *Innocentius de 2.* van welken *Pier Leone* ſy ſeggen, dat ſijn af-koomſt is uit het *Huis van Ooſtenrijk*. Daer by heeft men dit gedenk-ſchrift:

Te Petrus & Paulus conſervet Petre Leonis,
Dent animam Cœlo, quos tam devotus amaſti,
Et quibus eſt idem tumulus, ſit gloria Tecum.

By ons willende ſeggen;

Paulus en Petrus willen Pier Leon behoeden,
En met het eeuwig rijk ſijn trouwe liefd vergoeden,
En maken, ſoo als hier uw graven zijn gemeen,
Dat ook uw heil vol vreugt hier na mag worden een.

De lengte van deſe Hooft-kerk, by de voornoemde Keiſeren vermaekt, is van 477. voeten, en de breete van 258. voeten; en ſy heeft vijf verwelfſels met vier rijen kolomnen. Het middelſte welfſel is 73. palmen wijd; d'andere 28. de twee rijen middelſte kolomnen zijn van twintig op een ry van marmer op de *Corintiſche* Orden. De andere twee rijen aen de zijden van gelijken getal zijn opgemaekt met Orientaelſchen graniit; in de voetſtal van een Kolom leeſt men de oude gedachtenis van een Roomſch Stads-voogt.

FL. EUGENIUS ASELLUS
CC. PRÆF. URBIS
V. S. I. REPARAVIT.

Het hoog verheven werk boven de grootste ruimte wierd gemaekt van Paus *Honorius de* 3. van 't Huis der *Savelli*, in 't jaer 1216.

Tot aen 't jaer 943. waren hier Geestelijke over de bestiering deser kerk, in welken tijt *Martinus de* 2. de Moniken van den Berg *Cassino* daer komen deed.

Naderhand in 't jaer 950. *Alberik de* 8. macht genoeg in *Romen* hebbende, Vader van Paus *Joannes de* 22. zijnde, ontnam die aen de voorseide Moniken, en gaf de selfde aen de Cluniacensers. Maer in 't jaer 1410. uit de voortreffelijke struik van S. *Benedictus*, de Versameling van S. *Justina* in *Padua* voort gesproten zijnde, om den regel der Moniken van den Berg *Cassino* na te volgen, gaf de selfde soo goeden order met sulken verbetering onder den Godtsdienst dat na vijftien jaren *Martinus de* 5. haer dese kerk gaf; off sy wierden daer wel toe geroepen, om navolgers te wesen van die van den Berg *Cassino*, aen welke sy eerst gegeven was.

En sy lieten wel blijkken in 't Heilig jaer van 1600. hoe wel sy dat selfde verdient hebben en aen 't gebouw des kloosters, en aen het koor nevens de gemeene plaets, en aen 't gewelfsel boven dat selfde, benevens de twee Autaren aen yder einde. En sy maekten noch eenen anderen tegen over dien van 't *Crucifix*, dat met groote toe-

toegenegentheit S. *Brigida* aensprak, om daer yverig een Beeld te stellen van de Lieve Vrouw, welke buiten dit welffel tusschen ysere tralien besloten op een autaer geëert wierd. En hier quam S. *Ignatius* Stichter des Geselschap der *Jesuiten* om de belijdenis van sijn Orden te doen.

Aen de trappen voor de Ouwel-kas, boven welke twee uitnemende Beeld-werken moeten staen van *Francisco Mochi*, is daer ter zijden het Beeld van *Bonifacius de* 9. met dit gedenkschrift.

BONIFATIO IX. TOMACELLO
Pont. Opt. Max
grati animi monumentum
a Casinensi Congregatione
olim erectum
mox temporum iniuria collapsum
Lucretia Tomacella Columna
Paliani Dux
GENTILI SVO RESTITVIT.

't Welk beduid: *Het gedenk-teeken van een dankbaer gemoed by de Cassinensische Versameling eertijts opgericht aen Paus Bonifacius de 9. Tomacellus, daer na door lankheit des tijts vervallen, heeft Lucretia Tomacella Columna Hertogin van Paliana aen haer bloed-verwand weder hersteld.*

In dese kerk zijn de seven Autaren, met aflaten aen die haer besoekt; en viermael in 't jaer wort daer hoogtijt gehouden; en in 't getal der vijf Patriarchelijke, en der seven en der vier in 't Heilig jaer; en heeft vier heilige poorten onder een bequame wandel-dreef, die men nu d'een nu d'ander in 't heilig jaer gewoon is te openen; en daer was een ruime Voor-sael met menigte kolomnen verciert. Sy heeft een deel der lichamen van de Heilige Apostelen *Petrus* en *Paulus*. En de lichamen van den Heiligen *Timotheus* Martelaer, van de *S. S. Julianus*, en *Celsus* Martelaren, *Basilissa* en *Marinella* Martelaressen, en van veel onschuldige, nevens andere menigte in kassen in de Heiligdoms-plaets.

En ten laetsten is onder *Paulus de 5.* daer een bevloering gemaekt, gants in-geleit met verscheiden Oosterse marmeren van grooter waerdigheit voor 't Hoog Autaer, en 't is daer rontom seer aerdig beschildert, en vergult; en boven het vierkante stuk van *Mutianus*; 't welk dat is, dat op het Autaer der kleine ry na 't Hoog Autaer staet. Daer zijn noch drie andere stukken te sien die seer geacht worden; het eerste 't welk staet tegen over dat van *Mutianus*, is gemaekt door de hand van *Gio. de Vecchi van de Borgt des Heiligen Grafs*; en het tweede daer ter zijden is van *Oratio Gentilesci*; en het derde tegen over het tweede, is geschildert door de hand van een jonkvrouw uit *Bolonien*, *Lavinia* genaemt, seer beroemt in dese konst, het welk vertoont hoe de Heili-

Heilige *Stephanus* gesteenigt wierd. Het vierkante stuk van 't Hoog Autaer is een schoone schildery van *Franceſco Cigoli*, die ook een seer sonderling stuk heeft in *S. Pieter*, en in *S. Caliſto* is de Kapel aen de slinker hand van sijn konst. Op deſen Autaer is een tente volmaekt van verscheide seer schoone schilderijen, en andere konstige werkken van wonderlijke bouw-konst door *Honorius Longhi*. En de Kapel des alderheiligſte Sacraments is niet min uitmuntend in aerdige schilderijen, een werk van den Ridder *Lanfranchi*; gelijk hy ook in *S. Pieter* een heerlijk stuk heeft; en in *S. Marta* is sijn konst dat van *S. Urſula* en 't ander van de Lieve Vrouw.

In deſe Hooft-kerk is *Pietro Cavallino* begraven, die 't voorſeide *Crucifix* van *S. Paulus* gemaekt, en de voor-gevel van de kerk met hoog verheven werk verciert heeft; gelijk ook noch van hem geſchreven wort, dat hy voormaels nieuw beſchilderde, den ſelfden Tempel van *S. Paulus*, en dien van de *H. Maria* in Overtyberſch, van *S. Chriſogonus*, van *S. Cecilia* in 't Over-tyberſch, van *S. Franciſcus*, en van de *H. Maria in Araceli* boven de Heiligdoms-plaets; en in ſijn tijt was hy een beroemt Beeldhouwer en Schilder; en *Giotto* hielp hem mede in de Wierooks plaets in *S. Pieter* te maken, daer hy ook noch het *Crucifix* ſtelde.

En hier houden de ſelfde Paters van *S. Benedictus* haer Biegt-plaets: En hebben daer een groote en heerlijke wooning.

Buiten deſe kerk voor 't portael ſtaet een uitge-

houwen Kolom verheven, die eerst in de kerk tusschen twee marmere gestoelten stont, en diende als tot kandelaer voor de wasse paesch-toorts, van sommige gehouden voor een werk der Heidenen aen *Venus* toegewijd.

Van de S.S. Vincentius en Anastasius Martelaren. 15.

DEse seer oude kerk wierd voormaels van S. *Paulus* genoemt, dewijl hy hier ontrent was onthooft; en door de Moniken had sy misschien haer tweeden naem van de *H. Maria*, die naderhand aen de volgende kerk wierd gegeven, als het lichaem van S. *Anastasius* hier overgebragt, dese na den selfden, en na S. *Vincentius* haer derden en laesten naem kreeg, welken sy tot huiden noch voert: en of wel het lichaem van S. *Anastasius* na *Salvator* op den top van de Heilige trappen gedragen wierd, nochtans is hier sijn hooft gebleven; en daer zijn noch de overblijfselen van S. *Vincentius*, en die van *Valenza*, gelijk daer in een marmersteen gegraveert staet; en hier leed S. *Laurens* het Martelaerschap; en men heeft 'er seer groote Aflaten.

Paus *Honorius de* 1. hebbende dese kerk met het klooster van de grond af opgebouwt in 't jaer 625. en na den brand door *Adrianus den* 1. vermaekt zijnde, gelijk *Richardus* Cluniacenser Monik schrijft, ontrent het jaer 772. is het noodig

dat

dat die onder den naem van de *H. Paulus*, of van de *H. Maria* gemaekt zy geworden, om dat S. *Anastasius* in 't jaer 627. eerst gemartelt is. De Moniken in 't jaer 800. vertrokken zijnde, begiftigde *Karel de Groote* de selfde heerlijk met Steden, Landen, Kasteelen, en Havenen; en *Leo de* 3. de kerk vermaekt hebbende, deed de Moniken hier weder komen, en toen had sy den naem van de S. S. *Vincentius* en *Anastasius*, welkers lichaem de Keiser *Heraclius* twee-hondert jaren te voren gesonden had. Sy wierden beide gemartelt op den 22. January, maer op versch eide jaren.

Als toen naderhand in 't jaer 1149. door toedoen van S. *Bernardus* die daer woonde de scheuring ter neer wierd geleit, die *Pier Leone* tegen *Innocentius de* 2. had opgeheven, wilde hy dat de Moniken des Heiligen Vaders hier van Cistertien komen souden, en by dusdanigen gelegentheit vernieuwde hy 't klooster uit de grond, herstelde de kerk, en gaf de Moniken akkeren en wijngaerden, en de eerste Abt wierd van de Cardinalen tot Paus verkoren, en genoemt *Eugenius de* 3. En uit dit klooster quamen veel Cardinalen. Hier worden seer veel overblijfselen van Heiligen bewaert; en 't is een rijke beheerschapping eens Cardinaels; en de kerk wort bedient van Cisterciensche Moniken.

Van de H. Maria Ladder des Hemels. 16.

TWee namen vind men aen deſe omliggende plaetſen gegeven, en beide genomen van een kleine fontein, die daer uit den naeſten berg ſpringt; de eerſte was *Gutta jugiter manans*, Eeuwig vloeienden Druppel: ſoodanigen naem gaf *Martialis* noch aen een ander water van de *Capeenſche poort*, nu van *S. Sebaſtiaen*, in een klein meertje, dat daer uit verſcheide bronnen te ſamen loopt: d'andere naem is van 't *Silviaens water* na een oud en edel geſlacht, dat hier eenige akkeren had, en uit het ſelfde was *Otto* Roomſch Keiſer. Op deſe plaetſen hadden veel heilige in de vervolgingen haer verblijf, en vele daer in verbannen, wierden eindelijk daer gemartelt, en begraven.

De derde naem veel uitnemender als de andere, is van de *Ladder des Hemels*, om dat *S. Bernard*, zijnde in 't naeſte Klooſter der Santen *Vincentius* en *Anaſtaſius*, en daer in die Kerk Miſſe doende voor de overledene, en in vertrekking van ſinnen komende, daer een Ladder ſag die van der aerden tot in den Hemel reikte, langs welke veel zielen door ſijn toedoen uit het Vagevyer verloſt, van de Engelen in 't Paradijs geleid wierden. Eer dat hier ſoodanigen gedachtenis aen de Heilige Maget was toegewijd, wierd de ſelfde geheiligt

met

met de dood, en begraving van tien-duisent en drie-hondert Martelaren, van welke *S. Zeno* het hooft was: en men siet dat in een groote boeie onder dese Kerk, welke in 't jaer 1582. door storm ter neder stortende, de Cardinael *Alexander Farnese* toen Bevelhebber daer over, volgens een schoon bestek nieuw uit de grond op herstelde, en sijn navolger de Cardinael *Pietro Aldobrandini* volmaekte het schoon hoog verheven werk van 't groote Hol; en dese Martelaren waren de Christenen, welke aen 't gebouw der Diocleitiaensche Badstoven arbeidden.

Van S. Paulus aen de drie Fonteinen. 17.

WY weten dat de Geweldenaren binnen *Romen* drie slacht-plaetsen der Martelaren hadden; een aen de *H. Maria der Engelen* op den Alexandrinschen weg; de ander by *S. Vitus*; de derde by *Salvator* aen den Toren van *Borgo*. Nochtans was dese de beroemste, de Heilige *Paulus* met sijn roemrijke doot de selfde ingewijd hebbende, die misschien de eerste sijn bloed voor CHRISTUS gestort had; soo dat sy naderhand diende voor andere duisenden Heilige Martelaren, gelijk in de voorgaende Kerk geseit is. In 't jaer 1660. wierd sy geoirdeelt in gevaer te staen van te vallen, behalven dat sy maer lomp gemaekt was;

dierhalven de Cardinael *Pietro Aldobrandini*, Abt zijnde van dese heilige gedachteniſſen, wilde die nieuw uit de grond met ſchoone bouw-konſt herſtellen; en eene der Negen Kerken met grooten yver beſocht zijnde, om alle verwarring voor te komen, die uit den naeuwen toegank ſpruiten mogt, opende hy daer voor een groote plaets, en deed uit de naeſte Kerk der Santen *Vincentius* en *Anaſtaſius* een kolom van ſoodanigen hoogte brengen, dat ſy den Heiligen *Paulus* daer aen ſtellende en bindende, ſijn hooft even boven de ſelfde uit ſtak, op dat hy de ſlag te ſekerder van de Scherp-rechter mogt ontfangen; en dierhalven wierd ſy geſtelt voor de eerſte Fontein bequamelijk ſoo verre van den eerſten ſprong als ſijn hooft gedaen mogt hebben. En dus leeſt men daer in marmer uitgehouwen.

Petrus Diac. Card. Aldobrandinus S. R. E. Camerarius Locum S. Pauli Apoſtoli martyrio, & trium Fontium, qui ex tunc præciſi capitis ſaltu emanarunt, miraculo inſignem, vetuſtate deformatum, æde extructa magnificentius reſtituit & ornauit, An. Sal. M D I C. Clementis Papæ VIII. patrui ſui Pontif. an VIII.

Dat is:

Petrus Diaconus Cardinael Aldobrandin des heiligen Roomſchen Stoels Kameraer, heeft deſe plaets, beroemt door 't martelaerſchap des Heiligen Apoſtels Paulus, en de drie Sprynk-aderen uit het ſpryn-

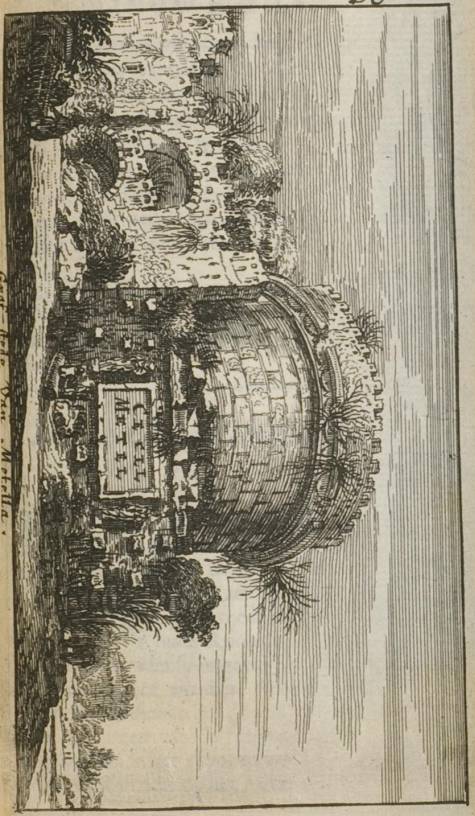

Graf-stede Van Metella.

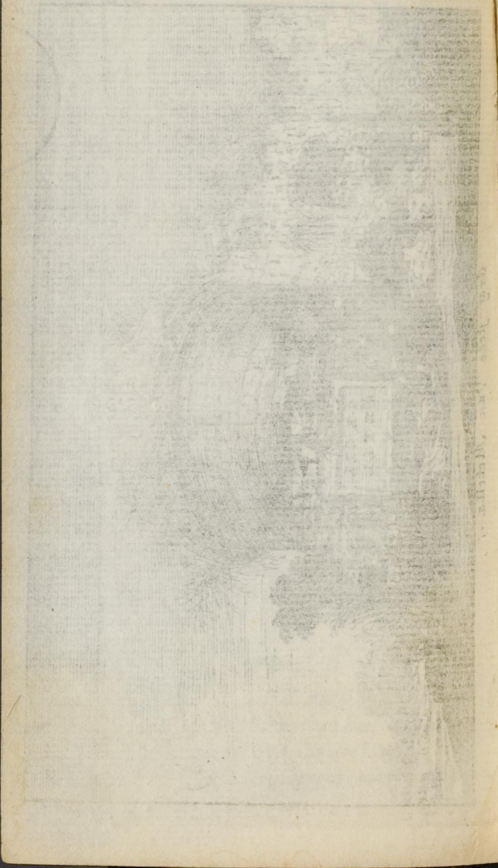

Spryngen van sijn afgeslagen hooft voortgekomen, door ouderdom vervallen, de Kerk herbouwende heerlijker herstelt, en verciert in 't jaer ons Heils 1599. het 8. jaer des Pausdoms van Paus Clemens de 8. sijn Vaders Broeder.

De schildery van S. *Pieter* gekruissigt is een schoon en wonderlijk stuk van *Guido Reni*, die in dese Kerk aen 't Salviaens water staet; twee Pausen hebben daer seer groote aflaten aen verg unt.

In dese Velden zijn noch eenige soute wateren, die tot welstant der lichamen in de Somer van vele lieden gedronken worden, welke men d'asijnachtige noemt.

Van de Geboodschapte H. Maria. 18.

DE Pellegrims, die na *Romen* komen, in dit velt genoeg te wandelen hebbende met verscheide kerken te besoeken, welke van de Poort van S. *Paulus* tot aen die van S. *Sebastiaen* gevonden worden; uit mededoogen over de selfde, maekte 't oude Roomsche medelijden hier een gasthuis, waer sy in geval van siekten mogten konnen gedient worden; en noch om de Sacramenten te bedienen aen de omliggende Land-lieden. Sy is een van de Negen kerken; en wierd ingewijd op 't jaer 1270. en van wegen de menigte Overblijfselen op het Autaer gestelt, was het

NOG-

noodig dat de kerk groot genoeg wierd gemaekt. Hier wort brood uitgedeelt op den dach des Boodschaps, en den eersten Sondach van Mei van het Geselschap der Confalonen, aen welke dese kerk vervoegt is, en daer zijn seer groote aflaten. En in 't jaer 1640. wierd die heerlijk herstelt door last des Cardinaels *Francesco Barberini*. En van hier afgaende, eer men koomt aen S. *Sebastiaen* vind men het graf van *Cecilia Metella* dochter van *Crassus* een seer rijk Romein; nu wort dat het Ossen-hooft genoemt.

Het Ossen-hooft.

In dese plaets was een ouden Borgt op de Appische weg gelegen, het Ossen-hooft genoemt, het welk of het schoon verbroken is, alleen de muuren daer van overig zijnde, efter noch sijn glants behoud in de seer oude en seer prachtige graf-stede van *Metella*; voormaels dienende tot sterkte aen den selfden Borgt. Het wierd soo genoemt van wegen de Ossen-hoofden die daer aen rontom uitgehouwen waren, welke (door dien dit een graf was) de oude voor gewoonten hadden aen de zielen van haer overledenen op te offeren.

In de laeste jaren van *Urbanus de* 8. is dat begonnen afgebroken te worden, om de steenen te besigen aen de nieuwe fontein van *Trevi*; maer door order des Cardinaels *Francisco Barberini* wierd dat gestruit. Dit en diergelijke gebouwen waren op verhevene plaetsen gestelt, en in

in de voornaemste straten tot verwondering der nakomelingen. En 't is in der waerheit, gelijk *Cassiodorus* seit in sijn 31. brief, des 3. Boeks, een deerlijke saek, dat van die zijde, waer de andere den roem van voorsichtigheit behaelt hebben, de nakomelingen achting van oneindige nalatigheit verkrijgen.

En daer ter zijden siet men een half vervalle Kerk.

Hier ontrent is de Ren-kring van *Caracalla*, in welke een zuil half gebroken ter aerden lag, met Egyptische letteren daer op gehouwen, die door order van Paus *Innocentius de* 10. op de plaets *Navona* gevoert wierd; en daer t'samen gehegt, deed hy de selfde in 't midden van die plaets oprichten met een uitnemende en wonderlijke fontein daer onder, door 't werk van den Ridder *Bernini* in 't jaer 1649. met een schoone bouw-konst, gelijk op sijn plaets geseit sal worden daer wy van de Zuilen sullen handelen. En dicht aen dit gebouw was het *Castrum Pretorium*, des Overstens Borgt vervoegt, daer des Overstens Krijgs-knechten tot lijfwacht van de Vorst verkoren, haer hutten hadden; en om dat sy geen oirsaken van oproer souden wesen, hielden de Keiseren (gelijk *Blondus* schrijft) de selfde buiten de Stad; en oeffenden die in den naest gelegen Kring.

Van

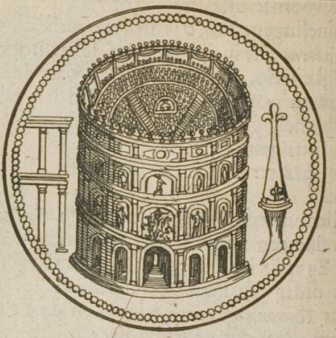

Van S. Sebastiaen. 19.

ONder al de begraef-plaetsen van *Romen*, was dat van *Calistus* op den Appischen weg het benaemste en roem-ruchtigste; sy had verscheide namen om dat verscheide doorluchtige Martelaren met haer heilige lichamen die ingewijd hadden; onder welke men de eerste plaets aen de Vorsten der Apostelen *Petrus* en *Paulus* geven moet, die meer dan twee hondert jaren in 't selfde begraven waren; soo dat die somtijts in de Boekschat, de Hooft-plaets der Apostelen wort genoemt, niet om dat sy van eersten aen daer begraven wierden, maer alleen by gelegentheit na eenigen tijt, gelijk wy nu seggen sullen.

Een

S. Sebastiaen.

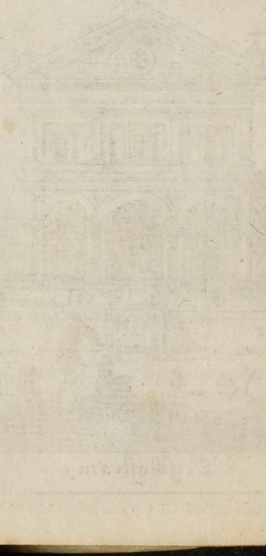

Een groot getal Christenen door den heiligen *Paulus* bekeert, uit *Griekenland* tot *Romen* gekomen, besloten t'samen de Lichamen van S. *Pieter* op den *Vatikaen* en van S. *Paulus* op den weg na *Hostien* wech te nemen; en dat heimelijk gedaen hebbende, bragten sy die henen op verscheiden plaetsen, een weinig slechts d'een van d'ander afgesondert; voor 't laeste vermaken van dese Kerk, was daer aen 't inkomen de gedachtenis van beide, en men ging daer de gebeden doen: en verre genoeg buiten *Romen* zijnde, oirdeelden de Grieken die in sekerheit gestelt te hebben, om de selfde daer na, als het haer wel gevallen sou, op die plaets te vinden, en na 't Ooften over te voeren.

Maer als sy dat uitvoeren souden, ontstelde den Hemel (volgens 't verhael van S. *Gregorius de Groote*) sich soodanig met donderen en blixemen, dat de Romeinen de dieste gewaer wordende, daer op quamen aengeloopen; en die uit de handen der Grieken verweldigt hebbende, verborgen sy dese heilige panden in een naeste sloot of put daer geen water in was, boven welke misschien tot dier tijt een Autaer gestaen had, dat deel der Begraef-plaets aen de Roomsche Pausen in de vervolgingen gedient hebbende, om met de Geestelijkheit de godtsdiensten te oeffenen; en tot bewijs staet daer noch een Pauselijke Stoel, in welke de Paus S. *Stephanus* sittende hem 't hooft wierd afgeslagen, sy met sijn bloed bevlakt blijvende, soo men noch daer aen sien kan.

Dese heilige lichamen bleven in die put 252. jaren,

jaren, gelijk men in een tafelken naeſt aen die put kan leſen; naderhand de Kerk in vrede gekomen, wierden ſy door de hand van *S. Silveſter* uit die put genomen, en in haer Kerken gebracht daer men die eerſt bewaerde, ſoo *S. Gregorius* ſeit, hoewel die van *Conſtantinus* noch niet grooter waren gemaekt; en men moet weten, dat al den tijt welken die heilige lichamen in de voornoemde put lagen, het volk in 't gemeen geloofde dat ſy noch in d'oude plaets ſtonden, daer *Conſtantinus* naderhand haer deſe kerken bouwde: en of wel ſommige wiſten dat haer lichamen daer niet en waren, maer in de put op die begraef-plaets, niet te min beſochten en eerden ſy die eerſte plaetſen, of ſy in der daed op de ſelfde geweeſt hadden.

Onder 't Pauſdom van *S. Innocentius*, 't welk was in 't jaer 402. vind men daer in een marmerſteen gehouwen, dat deſe Kerk van *Proclinus* en *Orſus* Prieſteren met den by-naem van uit *Byzantien* aen den H. Martelaer *Sebaſtiaen* wierd toegewijd, diens lichaem vervoert was geworden op deſe begraef-plaets door *S. Lucina*, als die Sant ſich voor haer vertoont had, haer bekent makende dit ſijn believen te weſen.

Deſe Kerk wierd de eerſte mael herſtelt van *S. Damaſus* Paus, in welken tijt het ſchijnt dat daer noch geen Kloofter was, van het welk een weinig bezijden daer noch teekenen geſien worden, als ook van een andere Kerk by *Leo de 1.* gebouwt, in 't jaer 440. aen *S. Cornelius* Paus toegewijd, welkers lichaem *S. Lucia* hier had over-

overgebragt. Daer na wierd deſe Kerk vermaekt van Paus *Adrianus de* 1. wat voor Moniken voorts in dit kloofter ten tijden van *S. Leo* geweeſt hebben, weet men niet, om dat de Vader *S. Benedictus* noch niet verſchenen was. Het is nochtans waer dat *S. Bonifacius de* 4. in 't jaer 607. daer het kleed van *S. Benedictus* aen nam. Naderhand in 't jaer 1259. gaf *Alexander de* 3, die aen de geregelde Lateranenſiſche Kanoniken; en negen jaren daer na hadden de Siſtertienſiſche de ſelfde in; en in 't jaer 1431. wierd ſy van *Eugenius de* 4. vermaekt: maer in 't jaer 1584. daer inkomen aen ontbrekende, en in 't klooſter dreigende te vallen, vertrokken de Moniken daer uit; en ſlechts een begunſteging zijnde, viel die gelukkig in de handen des Cardinaels *Scipione Borgeſe* Neef van *Paulus de* 5. die in 't jaer 1612. de ſelfde uit de grond begon te herſtellen; en in 't eerſt ſeer qualijk geſchikt, bragt hy die tot een bequame ſchoone geſtalte, de vlakte tot aen de ſtraet gelijk makende, met daer een dubbelde vlakke plaets aen te geven, d'eene geſloten, d'andere open op de voornaemſte Weg: Maekte daer over een ſchoon verwelfſel, richte de autaren toe, en de plaetſen om uit en in te komen aen d'een zijde van deſe begraef-plaets, 't welck tot een ſtaelje van al het andere aen de Pellegrims dient; en het ſcheen dat den Heiligen Martelaer *Sebaſtiaen* in ſoodanigen herſtelling ſijn wel-gevallen nam, dat vertoonende met een wonder-werk in 't overvoeren van ſijn lichaem geſchied.

De

De selfde Cardinael besorgde voorts, dat dese kerk aen de Leed-dragende Moniken van S. *Bernardus* gegeven wierd, welke die seer keurlijk onderhouden. Sy is ook in het getal der Seven Kerken, en heeft vijf autaren die seer veel besocht worden met groote aflaten. Daer zijn mede noch bysondere aflaten in alle de Sondagen van Mei.

De kostelijke verciering der overblijfselen, welke in de kerk bewaert worden, is de heerlijke uitnementheit van een der alderdoorluchtigste Hertogen van *Beieren*.

De Begraef-plaetsen, die door soo groote vervolgingen der Dwyngelanden de woningen en graf-steden der Christenen waren, hadden noch de namen van *Tomben*, *Catatomben*, *Catacomben*, *Sanden*, *Sand-kuilen*, in welkers groeven sy veel ryen van dooden d'een boven d'ander in-dolven, en als in kassen van marmere tafelen, of gebakken aerde steenen de lichamen der Heiligen bewaerden; graf-schriften daer in graverende, gereedschappen der martelary, palmtakken, kruissen, beelden van CHRISTUS, en sijn naem, gelijk *Constantinus* die gebruikte; men deed daer Misse, leerde, en doopte daer. En de Pausen met haer Cardinalen versamelden daer in de swaerste vervolgingen om haer Pauselijke diensten te doen. Naderhand de vervolgingen opgehouden, liet het volk niet na dese heilige plaetsen te eeren, die aen dese zijde soo wijd liepen, dat men gants dese velden daer van sou mogen noemen; en hier van handelt *Antonius Bosius* in sijn *Romen onder d'Aerde*. En dit waren ook beroemde plaetsen

van

van wegen de groote Graf-steden der Ouden, gelijk men allesins huiden noch de overblijfselen daer van siet.

Van S. Urbanus. 20.

VOorts sich begevende na de *Caffarella*, siet men in een verheven plaets een ouden Tempel van *Bacchus* uit gebakke steenen gemaekt, maer met een wandelry van uitgehouwen marmere kolomnen, misschien uit den Tempel van *Mars* genomen, in welken hondert soodanige waren, en daer onder is een Kapelleken daer S. *Urbanus* de lieden in onderwees, en doopte; soo dat men seit dat sy van dese plaets na 't Martelaerschap geleid, en daer met vele andere begraven wierden: en aen den voorsz. S. *Urbanus* toegewijd zijnde, maer door de lankheit van tijt onder de struiken en 't veil begraven, is sy ten laesten onder 't Pausdom van *Urbanus de* 8. in het jaer 1634. weder ontdekt, en door den selfden Paus met een nieuw gebouw verciert; en met oude, en heilige beeltenissen opgepronkt, en van alle noodsakelijkheden voorsien; dierhalven doet men op de Feestdagen daer Misse tot gemak en 't best van die daer naest rontom wonen.

Aen de voeten van een CHRISTUS boven de poort van binnen zijn dese letteren.

✠ BONIZZO. FRT.
A. XPI. MXI.

'En in het geen daer rontom geschildert is, siet men eenige schoone gewoonten van d'oude Kerk.

In de middelste Kolom, of des selfs voet-stal daer 't Wy-water-vat op staet, zijn Griekssche letteren, welke beteekenen

Aen den Autaer van Dionisius de Prieste Aphronianus.

Dewijl by de Grieken *Bacchus* en *Dionisius* een waren; en dierhalven *S. Urbanus* in die plaets van *Bacchus* geeert zijnde, stelt iemand in sijn tijt-beschrijving van hem: *Pro Baccho coli cœpit*, hy is begonnen voor *Bacchus* geeert te worden.

En daer ontrent is een gebroken steen, welke seit:

Defora Elpidia inlæsi genitalis tori,
Femina singulari pudicitia, rari exempli;
Femina, que bene bibendo maritali
...e culta est disciplina, que vixit annos xxxiiij.
menses xj. dies vj. quiescit in pace.
qui fecit marito suo Heterio annos xviij.
conpari merenti fecit.

't Welk men door de misslagen en vremde stellingen afnemen kan van de botte Eeuw te wesen; en men mag uit die manieren van seggen noch sien dat sy Christens was, en haer gedaente staet in 't einde van die steen met opene handen, als

als de heerlijkheit Godts verwachtende. Daer wort in de handelingen der Martelaren gewag gemaekt van een plaets op d'Appiſche weg, volgens ſommige vier, en volgens andere drie mijlen buiten *Romen* gelegen, in 't latijn *Pagus*, dat is, een Dorp, daer de boeren rontom de bronnen woonden: in 't voorſte des ſelfs was een Tempel van *Jupijn*, door welkers poort men na 't voorſeide Dorp ging, gelijk men in het lijden van *S. Cecilia* leeſt, by *Antonius Boſius* een Romein verhaelt. Men vind noch andere Tempelen, of wel autaren in die plaets toegeeigent aen *Saturnus*, *Juno*, *Venus*, *Minerve*, en *Diane* valſche Goden der Heidenen in de bedrijven van *S. Sophia* aengeteekent in 't met de hand geſchreven boek van *S. Cecilia*. Ik vind inſgelijks naeſt aen dat voorſz. Dorp een plaets *Trucidatorum* geſeit, van den ſelfden *Boſius* uitgeleit in de 15. aenteikeningh op het lijden van *S. Urbanus* gemaekt, voor een plaets daer de Chriſtenen geſlachtet wierden: maer na groote neerſtigheit in dat Velt gedaen, vind men geen placts die meer met dit voornoemde ſchrijven over een koomt als de gelegentheit der *Caſſarella*, en van *S. Urbanus*: nademael men daer rontom veel Tempeltjes en vervalle overblijfſelen van oude gebouwen ſiet, met veel op-wellende water-ſtralen, van welkers menigte ſommige willen dat de poort der Stad van *S. Sebaſtianen* geſeit, de Fontinaelſche is geheeten geworden. Daer-en-boven is'er onder aen 't Heuvelken van *S. Urbanus* een water-put, die ſich uitwerpt

in

in dese holle plaets, welke wy de fontein der *Cassarella* noemen. En ik geloof dat dit *Merkuurs* water is, na het welke op den 12. Mei de Kooplieden quamen geloopen, en hen met een laurier-tak in 't voorseide water ingedoopt besproeiende, geloofden sy bevrijd te worden van de meineedigheden in't bedrijven van haer koophandel begaen; of sy hoopten voor het toekomende noch meerder winsten te doen; en om desen by-geloovigen dienst uit te roeien, en het volk van die plaets af te keeren, meent men dat de Pausen vollen aflaet in S. *Sebastiaen* op de Sondagen van Mei vergunt hebben, en dat dese Kerkdienst ingevoert is van dat de ambachts lieden gesamentlijk na de voorseide Kerk gaen met het opofferen van wasse kaersen, en van silver, met gesangen langs de straten vreugde bedrijvende, op de manier als *Jacob Volateranus* in sijn dach-rol verhaelt.

Van de H. Maria der Voetstappen. 21.

IN dese plaets was ten tijden der Heidenen een Tempel van *Mars* door hondert kolomnen ondersteunt; en als 'er na *Romen* Gesanten van vianden quamen, om van eenig verdrag te handelen, op dat sy niet binnen de stad souden komen, quam den Raed tot hier toe na buiten om haer te hooren: en sy *Mars* voor Godt van den oorloog hou-

houdende, en soo veel zegen op de vremde volkeren behaelt aen hem erkennende, vercierden desen haren Tempel met palm-takken; waer door men leest dat sy ook na de palmen genoemt wierd: nu heeft sy den naem van dese woorden die S. *Petrus* tot CHRISTUS sprak, te weten; *Domine quo vadis?* Heere waer gaet gy?

En om dat van dese rechte en eigene plaets des verschijnings onses Heeren de geheugenis nieuw mogt blijven, gaf Godt aen een Broeder in, een Priester der Leed-dragende barrevoetsche van S. *Franciscus*, *Ignatius Florianus* genoemt, van het Kasteel *Fidardo* in der *Mark*, de selfde van *Paulus de 5.* te versoeken; en hy verkreeg die in het jaer 1610. en behalven de Kerk verbetert te hebben, stelde hy daer in 't midden den indruk der voet-solen onses Heeren gehaelt van die steen daer sy van hem waren ingedrukt, en welke bewaert is in de voorgaende Kerk van S. *Sebastiaen*. En om dat de Poort aen de zijde meest in 't gesicht staet, heeft hy onsen Heere met S. *Pieter* daer op doen schilderen, soo als die eerst boven de andere, dat is in de voor-gevel stonden.

S. *Pieter* was in de gevankenis door *Neroos* bevel, gelijk op die heilige plaets sal geseit worden; en vele gedoopt hebbende, deden sy door dankbaerheit hem daer uit gaen. Aen dese plaets gekomen ontmoetede hy onsen Heere, over wiens tegenwoordigheit verwondert hy sei: *Heere waer gaet gy?* Ik ga, antwoorde hy na *Romen* om noch eenmael gekruissigt te worden. S. *Pieter* verstont seer haest dese geheimenis, en

bedacht, dat hy hem ook noch soodanigen doet voorseit had, als hy hem de bestiering over sijn Gemeinte gaf, dierhalven hy sich om keerende weder sijnen gang na *Romen* settede, en de Heere in 't verdwijnen liet daer het teecken van sijn voetsolen in een kei, daer de weg mede gestract was; en hier van heeft dese Kerk den by-naem genomen van de voetstappen; en boven de grootste poort stont dese verschijning geschildert. Een soo waerdigen gedachtenis sou misschien verloren gegaen hebben, ten ware *Reginaldus Polus* Engelsman Cardinael gemaekt van *Paulus de* 3. in 't jaer 1536. die had doen vernieuwen in een ronde Kapel, in 't midden van de straet gestelt, soo dat die heilige plaetsen zijn, d'een in ronde gestalte, daer *Petrus* CHRISTUM ontmoetede, die huiden noch verheven staet, en d'ander in een lankworpige, daer CHRISTUS verdween; en dese is van 't onweder in 't jaer 1637. ter neer geworpen. En hier was *Karel de* 5. als hy binnen *Romen* quam onder *Paulus de* 3. en de Cardinalen hem te gemoet trokken in 't jaer 1536.

Wat nader aen *Romen* loopt 'er voorts een beekje van *Prudentius*, en van *S. Gregorius Almons* beekje genoemt; 't is van korte swier, uitspruitende boven de *Caffarella*; en in de Appische weg vermeerdert zijnde, in een plaets *Acquataccio* geseit, loopt het daer in den Tyber. Dese ruime vlakte heeft den naem van *Acquataccio*, waer een versameling is van berg-werkachtige wateren, die een weinig van daer haer oirspronk

spronk nemen, en tot de naeste koren-meul dienen; en 't wort verkeerdelijk *Arquataccio* genoemt, willende seggen *Arqua d'Accio*, na den jongeling *Atis* van *Berecintia* de Moeder der Goden bemint. In dese plaets komen 't vee en andere beesten die schruft zijn, of andere siekten hebben, en genesen: 't is beroemt by de Schrijvers, dewijl als het beeld der gesceide Godin uit *Frigien* na *Romen* gevoert was, het selfde van een van haer Priesteren hier in gewasschen wierd; en voorts op een wagen gestelt, van twee koeien getrokken, bragten sy dat met groot juuchen des volks in de Stad. Waer uit sy de gewoonte onderhielden van dat jaerlijk met volle statie na de selfde plaets te voeren om van de Priesters gewassen te worden, die haer selven ook wiessen, met al haer gereedschappen, gelijk men by *Ovidius* siet, waer hy in onse tael gebragt, seit.

Daer is een plaets waer Almons soete beek,
Nu naemloos, in den Tyber sich koomt mengen:
De Priester quam van ouds na dese streek
's Jaer sijn Godin, en heiligdommen brengen,
Met volle pracht; om in de stille plassen
Van dese vliet eerbiedig die te wassen.

Voorts van de rechter hand, langs de muuren, koomt men aen de Latinsche Poort.

Van S. Ian aen de Latinsche Poort. 22.

DEse Kapel aen de voet van den Berg *Celius* wierd gebouwt ter eeren van S. *Ian* Evange-

list, op de plaets, daer hy sonder letsel in een ketel met siedenden Oly geset was. Hier was ten tijden der Heidenen een Tempel aen *Diane* toegewijd, waer van *Cicero* seit. *Wie weet niet dat L. Piso in dese tijden den grootsten en heiligsten Tempel van Diane op den bergh Celius gebouwt heeft.* Sy maeckten *Diane* soo grooten lief-hebster van eerbaerheit, dat sy haer seiden, om de selfde te bewaren, met andere maegden door de bosschen en beemden te dwalen: en aen 't inkomen van dese kerk siet men in marmer uitgehouwen, een jager te paerde, met een hond en een landman voor hem.

Dese kerk had een Geselschap in, tot op 't jaer 1044. waer in een Opper-Priester was, dien sommige *Joannes*, andere *Gratianus* noemen, en die naderhand tot Paus verkoren wierd.

Adrianus de 1. vermaekte dese kerk, in 't jaer 772. Sy had eenige verbeteringen van den Cardinael *Alessandro Crivelli* uit *Milanen*; en van den Cardinael *Girolamo Albano* uit *Bergamo*. In de Kapel die voor de Latinsche Poort is leest men in een marmer dat daer het Vat bewaert wort, daer S. *Jan* in geset wierd, en noch van den oly, die sy hier in soden, en van de hairen, en van 't bloed, dat sy hem eerst sonder aensien aentastende uit sijn vel trokken. De regelen in 't Latin daer te lesen, luiden in onse tael.

Der Martelaren kroon heeft hier den Held bevochten,
Joannes, die het woord des Vaders heeft gesien;
Dien 't woedend volk met stok en tang om 't leven brochten
Als hem geen leed met siedenden oly kon geschien.
Hier is noch d'oly, 't vat, bloed, hairen te bewaren,
Die 't deftig Romen deed eerbiedelijk vergaren.

Dese

Dese kerk is op den heuvel *Celiolus* geheeten, tot onderscheid van den anderen grooteren, *Celius* genoemt. *Leo de* 10. stelde die onder de bynamen der Cardinalen; en van ouds was sy een klooster der jofferen. Nu is sy 't Kapittel en de Kanoniken van S. *Jan te Lateraen* onderworpen. Daer zijn veel heilige overblijfselen, en de Hoog-tijt is daer op Saterdach na de vijfde Sondagh in de Vasten.

Van S. Cesareus. 23.

IN 't leven van den Heiligen Paus *Sergius* vinden wy dat *Anastasius* aen dese kerk den bynaem gaf van des Heiligen Paleis, en des Keisers; om dat hy daer sijn verblijf hield als hy binnen *Romen* quam.

In dit Keiserlijk en heilig Paleis wierd de voornoemde *Sergius* tot Paus verkoren in 't jaer 687. tegen den Opper-priester, en Opper-diaken der Lateraensche Kerk.

Ook kan men uit *Marlianus* wel afnemen, dat die soodanigen naem gekregen heeft van 't Paleis dat daer was van den prachtigsten *Caracalla*, seggende: Men siet noch aen de voet des *Aventins* aen de voormaels Ardeatische weg, en by tegenwoordig *S. Balbina* seer groote vervallen steen-hoopen van *Caracallaes* bast-stoven met hooge muuren, en half begrave kolomnen van wonderlijke grootheit, en schoonheit. Sy begrepen ook een seer grooten omtrek, en die

water-leiding die door de Capeensche poort loopt bragt voormaels het water in de selvige. Onder de Antoniaensche bad-stoven stelde hy een seer heerlijk Paleis, waer van geen overblijfselen schier meer te sien zijn.

S. Cesareus was een oude Kerk, en gelijk als verlaten, maer *Clemens de* 8. heeft die soodanig vermaekt en verciert, dat het nu een schoone kerk is, en den Diaken *Silvestro Aldobrandino* sijn acheer-neef Cardinael gemaekt hebbende, gaf hy hem desen by-naem, die daerom de Cardinael *Cesareo* wierd genoemt; de Priesters des Clementinschen Gesellschaps *Somaschi* genoemt, hebben die in. De Feestdach van dese kerk is op den eersten November: het Lichaem van desen roemruchtigen Sant, met dat van *S. Anastasius*, is in 't H. Kruis in Hierusalem, en dit was een van de voornaemste Abdien binnen *Romen*.

Van S. Sixtus. 24.

DE straet op welke dese en de volgende kerk gebouwt staen, was seer beroemt by de Romeinen. Van de Tucht-meester *Appius Claudius* wierd sy de Appische geseit, die van *Constantinus* eer-boog de selfde bestraete tot aen *Capua*, en andere strekten dien voorts noch uit tot *Brunduſium* in *Calabrien*, de bergen bevlakkende, en de dalen verhoogende om die te gemakkelijker voor de reisers te maken: daer stont aen yder mijl een pylaer opgericht, in welke men het getal der afgeleide wegen kon lesen; en tusschen

yder

yder van dese pylaren waren veel marmere sit-banken, welke aen de voet-gangers dienden om te rusten, en tot voet-banken voor die van nooden hadden te paerde te klimmen.

Dese Kerk wierd gesticht op 't vervallen puin des Tempels van *Mars*, die noch in dese weg van de gemeene Visch-put, 't welk een water was, daer 't volk sich in ging wassen, geeert wierd, en van dese Visch-put nam d'omliggende plaets haren naem. Waer van *Cicero* seide. *Van Romen langs den grootsten Appischen weg na de Tempel van Mars is 't wonderlijk vuil, soo dat men daer niet te voet kan gaen; daer zijn Hoven, en seer veel hutten, en groote menigte van water tot aen de gemeene Visch-put.* Sy wierd toegeeigent aen S. *Sixtus de* 2. Paus en Martelaer, wiens lichaem hier rust: om dat die Sant niet verre van dese Kerk geleden had, buiten de Capeensche Poort, nu van *S. Sebastiaen* genoemt; en hy had tot mede-gesellen in 't Martelaerschap de Santen *Felicissimus* en *Agabitus* sijn Diakenen; en boven die S. *Januarius*, S. *Magnus*, S. *Innocentius*, en *Stephanus* Onder-diakenen: 't welk volgde by den anderen Tempel, die wy van *Mars* geseit hebben; waer van S. *Sixtus* met sijn gebeden een deel ter neer deed storten.

Honorius de 3. uit het Huis der *Savelli*, stont dese kerk toe aen S. *Dominicus*, die daer in woonde, en daer drie dooden in opwekte. In dees selfde plaets vergaderde de voornoemde Sant al de Nonnen by een, die door *Romen* verspreid waren: en hy had selfs de sorg daer over in dit Klooster,

waer sy woonden tot op den tijt van *Pius de 5.* van waer sy naderhand over gebragt wierden in het Klooster dat van *Montemagnanapoli* genoemt is onder den naem van *S. Sixtus*, en van S. *Dominicus*: en met de Nonnen wierd daer noch overgebragt een beeld van de Lieve Vrouw, 't welk sy seggen van *S. Lucas* geschildert te weesen: welk beeld met een ommegank van *S. Dominicus* na *S. Sixtus* over gedragen was.

In dese Kerk van *S. Sixtus* zijn de lichamen van hem *S. Sixtus* Paus en Martelaer, en van de *S. S. Felix, Sephirinus, Anterus, Lucius*, en *Luciannus* Pausen, en Martelaren; en van de Santen *Soterus, Calocerus, Parthenius, Lucius*, en *Julius*, Bisschoppen, en Martelaren.

Dese Kerk wierd eerst gesticht van een Joffrouw *Tigride* genoemt, en daerom had die den naem van *Tigride*. Sy wierd vernieuwt in 't jaer 1200. van Paus *Innocentius de 3.* En onder *Paulus de 2.* vermaekte de Cardinael *Pietro Ferrici* de selfde; daer na is sy van *Filippo* de Cardinael *Boncompagno* verciert, en nu is dat gebouw heerlijk voltoit. En 't is daer Hoogtijt op woonsdach na de derde Sondach in de Vasten.

Van de S. S. Nereus en Archileus. 25.

VAn de groote vervalle steen-hoopen, die achter dese Kerk gesien worden, is sy met reden de Antoniaensche genoemt, om dat die zijn van

van een Paleis, en Bad-stoven des Keisers *Antoninus Caracalla*, tot welkers dienst daer een deel van 't Appisch water na toe geleid wierd: nu zijn sy bewaert van de dienaren der Roomsche School. Na 't oirdeel van *Serlius* is 't een gebouw beter te verstaen van de Diocletiaensche bad-stoven.

De Bad-stoven van Caracalla.

De by-naem van *Caracalla* die *Antoninus* aenvaerde, was om dat hy uit *Vrankrijk* seker slag van Krijgs-kleedingen mede-bragt, soodanig genoemt, welke tot aen de hielen quamen; en vereerde veel van de selfde aen 't Roomsche volk.

S. S. Nereus en *Archileus*, was een oude kerk, en leelijk gebouwt; maer soo haest als de Cardinael *Baronius*, desen by-naem gekregen had, vermaekte hy die soodanig, gelijk men siet dat die heel schoon is: in 't jaer 1597. verkreeg hy van *Clemens de* 8. dat sy met een ommegank de lichamen van die Santen, en van *Flavia Domitilla* daer mogten brengen, en by sulken gelegentheit hermaekte hy dese kerk nieuw uit de grond, en gaf de sorg daer over aen de Paters van sijn Versameling *d'Orateuren*.

Het schijnt dat Paus *Leo de* 3. ontrent het jaer 800. dese kerk vermakende, sy van een grooter gestalte is geweest, en dat Paus *Sixtus de* 4. die naderhand tot dese bragt in 't Heilig jaer van 1475. En eindelijk heeft de Cardinael *Baronius* die verciert van binnen en buiten met verscheide schilderien; en vernieuwde een gewoonte, die in de

oude Kerken was, van voor 't Hoog Autaer midden in 't ruim twee geſtoelten te ſtellen, om het Evangelie en den Epiſtel daer op te leſen, als de Miſſe geſongen wierd; en ſoo de Paus daer tegenwoordig geweeſt had, was 'er een Cardinael gewoon de Predicatie te doen.

Voorts was met volle ſtatie het overbrengen van deſe Heilige Lichamen, dat van de Kerk van S. *Adriaen* tot in deſe gedaen wierd, in 't voorſeide jaer van 1597. op den 12. Mei, wanneer van de Heilige Kerk haer jaerlijkſche gedachtenis gehouden wort. In 't uitkomen van S. *Adriaen* draeiden ſy door 't Raven vleeſch-huis, en gaende door de Kerk van *Jeſus* klommen ſy op het *Kapitool*, en van daer wierden ſy ontfangen van drie ſeer oude Zege-bogen, voormaels opgericht aen de Keiſeren *Severus*, *Titus*, en *Conſtantinus*, die alle afkoomſtig waren met de S. *Domitilla* uit het alder-doorluchtigſte Huis der *Flavien*. Dierhalven begon het Roomſche volk met de gewonelijke offeranden alle jaren deſe Kerk weder te eeren, en aengaende de Hoogtijt wierd ſy weder vervoegt met de naeſte van S. *Sixtus* op den Woonſdach, die na den derden Sondach in de Vaſten koomt.

Deſe Kerk wierd gebouwt, waer van ouds de Tempel van *Iſis* geſtaen had. En kreeg den naem van *Faſciola*, of na eenige Vrouw die den ſelfden ſtichtede, of na 't Windelken *Faſcia*, dat volgens ſommige S. *Pieter* daer ontviel, met het welk hy ſijn been bewonden had van de boeien in de gevangenis verſeert, wanneer hy uit *Romen* trok.

Het

Het vierkant stuk van S. *Flavia* is van den Ridder *Christofaro Pomarancio*, die ook noch in de *Clementine* van S. *Pieter* een seer wonderlijk stuk geschildert heeft; en 't hoog uit-gebeeld loofwerk in dese Kapel is van hem; en insgelijks heeft hy in de Lieve Vrouw der Trappen her eerste stuk aen de slinker hand gemaekt.

Een weinig vorder, loopt het Marraniſch water dwersch over de weg, om dat het uit sekere velden sijn oirspronk neemt, welke sy seggen aen *Marius* toegekomen te hebben; en huiden dient het of voor de Hoven of voor de molens.

Andere gelooven dat dit beekje uit een kasteel sproot *Mariano* genoemt, en dat van die naem het woord van *Marrana* sou voort-gekomen zijn. Sommige andere meenen dat dit een vliet uit het Appisch water is, en *Marlianus* denkt dat dit de Erkulaensche beek sou konnen wesen, en andere het water *Crabra*.

Dese omliggende plaetsen wierden van de krijgs-knechten van *Badula* door sijn toe-naem *Totila* genoemt onder 't gebied van *Justiniaen* wreedelijk verbrand.

En dien brand was soo groot dat *Pomponius Letus* in het 2. boek van 't Kort begrijp sijner Roomsche geschiedenissen geschreven heeft. *Niet al de gebouwen zijn tot asschen gekomen, maer nochtans heeft dien brand drie geheele Wijkken, te weten de Capeensche Poort, de gemeene Visch-put, en den Aventin soodanig verteert, dat sy noch toen, noch naderhand souden konnen herstelt worden.*

Van S. Balbina. 26.

DEse kerk is op den Aventinschen Berg, en wierd van *S. Gregorius* ingewijd, en is een by-naem eens Cardinaels, en daer is de Hoogtijt op Dijnsdach na den tweeden Sondach in de Vasten. In welken dach het Kapittel van S. *Pieter* daer Misse koomt doen; en alle dagen zijn daer seven jaren aflaet, en men heeft daer de lichamen van *S. Balbina*, van *S. Quirinus*, en van vijf andere Santen.

Anastasius dese kerk buiten *Romen* stellende, hebben sommige gedacht, dat het een van die sou wesen, welke *S. Marcus* stichtede. Naderhand is dese kerk menigmael vermaekt geworden, als van *S. Gregorius de* 3. in 't jaer 731. en van *Paulus de* 2. in 't jaer 1464. en in 't jaer 1599. van de Cardinael *Pompeo Arigone*, die de selfde tot sijn bynaem had; eindelijk onder 't besorgen der Heremiten van *Augustinus* geweest hebbende, vereenigde *Pius de* 4. de selfde met het Kapittel van *S. Pieter* op den *Vatikaen*.

De begraef-plaets van *Balbina* was buiten *Romen* op de Ardeatinsche weg, gelijk de geleerde *Ugonius* schrijft. In dese kerk bloeide *Christophorus Persona* Eerste van die plaets, Opsiender gemaekt van de Vatikaensche Boekschat in 't jaer 1484. En hier ontrent was in oude tijden de Tempel van *Silvanus*.

Van S. Saba Abdie. 27.

S. *Silvia* Moeder van *S. Gregorius* Paus, eerſte van dien naem, hier ontrent wonende in een plaets, de *Nieuwe Celle* genoemt, ſond van daer alle daeg aen *S. Gregorius* een ſchootel in 't water gekookte kruiden, ſoo groot was de matigheit, en 't ſtreng leven van deſen dienaer Godts, en van ſijn Godtvruchtige Moeder *Silvia.*

Wat belangt de oudheit van deſe kerk wy konnen die afnemen van dat ſy een der twintig bevoorrechte Abdien geweeſt is in 't Roomſche Hof ontrent den Hoogſten Paus; en in de ſelfde waren Griekſche Moniken, onder welke (in 't jaer 772. als *Adrianus de* 1. tot Paus verkoren wierd) een zijnde Pieter genoemt, ſond hy hem als ſijn Geſand met den Opper-prieſter van *S. Pieter* op den *Vatikaen*, die toen noch geen van de Cardinalen was, na de Niceenſche Kerk-vergadering, om de tegenſtanders der heilige Beelden te verdoemen. Ten laetſten de Grieken met haer ſcheuringen en ketterien van de Kerk van *Romen* afwijkkende, na dat deſe Abdie onder de beſtiering der Pauſen geſtaen had, beliefde 't *Gregorius de* 13. die aen te leggen in *S. Apollinaris* tot ſtichting des Duitſchen Geſelſchaps. Hier is de Rok van *S. Saba*, daer groote kracht uit koomt om veel ſiekten te geneſen. En men ſiet daer het oude graf van

marmer-

marmer van *Vespasiaen*, en van *Titus* Roomsche Keiseren.

Van S. Prisca. 28.

HIer siet men een fontein, van *Faunus* geseit, wien sy voor soon hielden van *Picus* Koning van *Toskanen*. De Heidenen verfierden, dat de *Faunen* en *Satirs* Goden der bosschen, en beemden waren; en dat dierhalven desen *Aventinschen* berg, om vol van boomen te weesen, de verblijf-plaets der selfder was; en dat de Konink *Numa Pompilius* begeerig om te weten hoe in de lucht de blixemen en donderen geschiedden, met welke weetenschap sy de *Faunen* en *Satirs* begaeft

gaeft hielden, de selvige gevangen deed nemen, haer eerst dronkig gemaekt hebbende met krachtige wijnen, die hy in haer af-weſen daer met veel vaten doen ſtellen had.

Naderhand den H. Apoſtel *Petrus* d'eerſtemael tot *Romen* gekomen, ſtichte hy deſe plaets, welke by Keiſers *Decius* Bad-ſtoven is, en ontrent den ouden Tempel van *Diane*; en gelijk andere ſeggen, ſoo waren in deſe ſtreek ook noch de Bad-ſtoven van *Varro*, en 't Paleis van *Trajaen*; en hy maekte dat van een godlooſe, een heilige plaets, door den Doop, die hy met het water uit deſe bron aen vele gaf, en in deſe Kerk wort noch het Vat bewaert dat hy hier toe beſigde. Dit moeſt eenige afgeſonderde plaets hier onder de boomen weſen, van geringe lieden bewoont,

Twee andere Pauſen hermaekten die, *Adrianus de* 1. in 't jaer 772. en *Caliſtus de* 3. in 't jaer 1455. en van hem leeſt men daer deſe veerſen.

Prima vbi ab Euandro ſacrata eſt Herculis ara,
Vrbis Romanæ prima ſuperſtitio.
Poſt vbi ſtructa ædes longe celebrata Dianæ,
Structaq; tot veterum templa pudenda Deum,
Montis Auentini nunc facta eſt gloria maior,
Vnius veri relligione Dei.
Præcipue ob Priſcæ quod cernis nobile templum,
Quod priſcum merito par ſibi nomen habet.
Nam Petrus id coluit populos dum ſæpe doceret,
Dum faceret magno ſacraque ſæpe Deo.
Dum quos Faunorum fontes deceperat error,
Hic melius ſacra purificaret aqua.

Quod

Quod demum multis se se voluentibus annis
Corruit haud vlla subueniente manu.
Summus & Antistes Calistus Tertius ipsum
Extulit, omne eius restituitque decus.
Cui simul æterna tribuit dona ampla salutis,
Ipsius ne qua parte careret ope.

Welke in onse tael gerijmt dus luiden:

Daer eerst aen Herkules Euander 't autaer wijden
Na 't eerste by-geloof van Romens oude tijden,
En daer ook naderhand de Temp'len mogten staen
Van soo veel valsche Goon, by sonder van Diaen;
Heeft nu den Aventin in roem seer toegenomen,
Mits daer de rechte grond van Godts-dienst is gekomen:
Voornaem'lijk nu men hier den schoonen Tempel siet
Van Prisca, die men wel met recht soodanig hiet:
Daer voormaels Petrus dien uytnemen kon vercieren,
Als hy de volkeren quam rechte wijsheit leeren;
En dat hy dikwils daer de Godts-dienst heeft volbracht,
Waer door die groote Godt sich geeft aen ons geslacht.
Terwijl hy dese bron door 't wangeloof bedrogen
Van Faunen, heiliglijk koomt suiv'ren van die logen.
Het welk door dien 't op 't laest door d'onde jaren viel,
Vermits dat niet een mensch daer meer de hand aen hiel,
Heeft noch de Paus Calist de derde dit verheven,
En daer weer d'eerste glans ten vollen aen gegeven.
Waer toe hy 't mildelijk met aflaet heeft verrijkt,
Soo dat het schier voor geen in heil'ge schatten wijkt.

Men heeft voor desen Paus dat sy nieuw uit de grond vermaekt wierd in 't jaer 1098. van een, die den naem daer van voerde, maer men leest sijn eigen naem niet; en als het noodig was het lichaem van *S. Prisca* te vervoeren, stelden sy dat in een andere Kerk; en *Gualter* Bisschop van

Paris

Paris sich toen binnen *Romen* vindende, verkreeg van den selfden Naem-voerder een stuk van 't Hooft van *S. Prisca*.

Nu den ouden naem der Heiligen *Aquila* en *Prisciila* aen dese kerk verandert zijnde in dien van *S. Prisca*, maegt en Martelares, welke in den ouderdom van dertien jaren haer leven om *Christus* wil overgaf, in 't dertiende jaer van Keiser *Claudius*; wierd de selfde gedachtenis hier vernieuwt met schilderien.

Sy wierd gedoopt in 't tweede jaer *Claudius*, noch niet meer dan twee jaren oud; en even op dit selfde jaer quam *S. Pieter* binnen *Romen*, daer de Raeds-heer *Pudens* hem onthaelde. De Vader van *S. Prisca* was Borgemeester van *Romen*, dien *S. Pieter* met sijn dochter doopte. Noch 't en moet niemand vremd dunkken dat *S. Prisca* de eerste Martelares onder de Jonkvrouwen worr gestelt, *S. Tecla*, in 't vijfde jaer van *Claudius*, en *S. Prisca* in sijn dertiende geleden hebbende. Om dat dese verstaen wort de eerste Martelares van 't Westen, en die van 't Oosten geweest te zijn. De Cardinael van desen bynaem, verlaet sijn eigen naem, en wort na dese genoemt; waerom huidensdaegs de Cardinalen, of na haer toe-namen, of na de by-namen van haer kerken genoemt worden.

De Cardinael *Benedetto Guistiniano* herbouwde de gevel nieuw, en trok die in een beter gestalte op, de plaets daer voor verwijdende. Hy vernieuwde insgelijks de biegt-plaets met de Kapel daer onder, welkers Autaer die wesen sou,

welke

welke S. *Pieter* inwijde, en waer op de Lichamen geſtelt wierden der Heiligen *Aquila*, *Priſcilla*, en *Priſca*. Voorts deed hy heel de Kerk blinken met een ſchoon vergult verwelffel, en bezijden de Kerk gaf hy 't begin aen de woningen der gene die 't opſicht over de ſelfde hebben, en zijn de Broeders van S. *Auguſtin*, uit de *H. Maria des Volks*; en dit was ontrent het jaer 1690. Soo dat onder de oude gedachteniſſen der heilige plactſen binnen *Romen*, dit de alderwaerdigſte is om beſocht te worden, op den 18. January, Feeſt-dach van S. *Priſca*, en op dien van de Hoogtijt, welke koomt op den heiligen Dijnſdach.

Boven het Hoog Autaer is de ſchildery van *Paſſignano*, gelijk hy noch in S. *Pieter* ſeer heerlijke ſtukken heeft.

Van hier koomt men op de plaets van S. *Gregorius*, waer her *Septizonium* ſtont, een gráſtede (ſoo ſommige willen) van *Septimius Severus*, en om de voorſeide plaets wijd uit te breiden, wierd dat gants ter aerden geſmeten door Paus *Sixtus de 6.* En van hier deed de grouwelijke *Nero* den brand ſijn begin nemen, daer *Romen* ſes dagen en ſeven nachten door brandde; en onder ſoodanigen dekmantel begon 't vervolg der Chriſtenen.

Van

Van S. Gregorius op den Berg Celius. 29.

S. *Gregorius* aen de eer-boog van *Constantin* is soo genoemt, tot onderscheid van de twee andere Kerken aen S. *Gregorius* toegewijd, en wort aen de eerboog van *Constantin* geseit, om dat men van de zijde des *Coliseums*, of wel van het Marsische Velt daer na toe komende, onder door de voorseide Eerboog gaet, van 't Roomsche volk ter eeren en heerlijkheit des Grooten *Constantins* gebouwt, om dat hy *Maxentius* verdreven en de *Ponte Molle*, of weeke Brug in den *Tyber* afgeworpen, en oirsaek van veel ruste des voorseiden volks geweest had, gelijk de opschriften dat betuigen, en de vertooningen aen de selfde Eerboog dat te kennen geven; welke schoon van een Heidenschen Raed gemaekt, soo leestmen daer nochtans, dat *Constantin* door Goddelijken drift de Zege tegen den Dwijngeland bevochten had: daer sijn uitgehouwe beeltenissen aen, en eenige beelden, welkers hoofden van *Laurens de Medicis* na *Florencen* gevoert wierden. *Marlianus* merkt daer aen, dat het opperste deel van dese Borg gemaekt is met de Overblijfselen des Eerboogs van *Trajaen*. Men vind die in eenig Schrijver genoemt de Eerboog der *Trasi*: en 't is waerschijnelijk dat hier de oude Raed-huisen waren in welke de Priesteren woonden.

Daer

Daer tegenwoordig deſe kerk ſtaet, was voormaels het Vaderlijk huis van *S. Gregorius de* 1. *de Groote* genoemt door ſijn geleertheit, en voordeelen aen de Kerke Godts gedaen, die 't ſelfde toewijde aen de H. Apoſtel *Andreas*, hoe wel die huiden *S. Gregorius* geſeit wort. Op aller Zielen dach met gants *d'Octave* zijn daer veel Aflaten, en quijtſcheldingen voor de Afgeſtorvene; en die aen eenigen Autaer in deſe Kerk op de voorſeide tijt Miſſe doet, verloſt een ziel uit het vagevyer: voorts in 't overige van 't jaer zijn daer vier bevoorrechte Autaren; den Hoogen, en de twee aen weder zijden, en dien aen de rechter hand aen 't inkomen van de Kerk. Het klein Kapelleken na de Heiligdoms plaets, in 't welk geen Autaer is, daer in ſeggen ſy, dat *S. Gregorius* plach te ruſten. Daer is een arm van de voorſeide Sant, een been van *S. Pantaleon*, en veel andere overblijfſelen. Hier zijn de Camaldolenſiſche Moniken, haer Stichter was *S. Romualdus* eerſte Monik van *S. Benedictus*, die een begin aen de tegenwoordige Orden gaf ontrent het jaer 970. Sy worden *Camaldolenſiſche* geheeten, van wegen haer ſoo beroemde heilige wildernis van *Camaldoli*, geſticht van den geſeiden *S. Romualdus* in de plaets *Camaldoli* genoemt. Het is daer Hoogtijt in deſe kerk op den dach van de *S.S. Joannes*, en *Paulus*, dat is den eerſten Vrydach in de Vaſten. Voorts ſiet men daer een ſchoone Kapel aen *S. Gregorius* toegewijd, die van *Caraccioli* beſchildert is, door de Cardinael *Salviati* gemaekt; welke inſgelijks de trappen voor de kerk

her-

herstelde, en daer een groote plaets deed op-ruimen, als men noch siet. Dese Kerk was een der twintig voornaemste Abdien binnen *Romen*.

Men gelooft, dat de voorsz. vier Autaren van *S. Gregorius* ingewijd zijn voor de zielen der Overledenen, en dat de Kapel daer by, welke is op 't uitterste des hoeks aen de rechter hand, sijn Celle was, of wel daer hy placht Misse te doen, om dat hy voor sijn Pausdom in dit sijn Klooster leefde onder den Regel van *S. Benedictus*, en had twee Abten, aen welke hy onderworpen was, *Hilarion*, en *Maximianus*, en in welkers plaets hy naderhand quam.

De godts-dienstigheit der dertig Missen van *S. Gregorius* had haer oirspronk uit dit volgende. Een Monik *Justus* genoemt ter doot toe krank zijnde, beleed dat hy heimelijk drie kroonen had, 't welk aen *S. Gregorius* over-gebragt, belaste hy dat geen Monik sich namaels in soodanigen krankheit van sijn weereldschen broeder sou mogen laten dienen. Als hy daer na gestorven was deed hy hem met die drie kroonen begraven om d'andere daer van af te schrikken; voorts beval hy dat dertig dagen lank over hem sou Misse gehouden worden met gesangen, ten einde van welke hy gants blinkende voor sijn vleeschelijken broeder verscheen.

Hier uit, gelijk ik geseit heb, is onder 't Geloovig Volk een bysondere godts-dienstigheit voort gekomen, welke tot heden noch onderhouden wort, van voor een Overledenen dertig Missen te doen, en dese Kerk te besoeken van den

twee-

tweeden dach van November (den dach aller Zielen) tot door de acht volgende dagen.

De Feestdach wort hier gehouden op den dach van sijn salich verscheiden, het welk was op den 12. van Maert, met de gewonelijke offeranden des Roomschen volks. Dese plaets bleef hondert jaren na de doot van *S. Gregorius* gants van sijn Moniken verlaten; maer *Gregorius de* 2. een Romein, tot Hooft der Kerk verkoren zijnde, en van de selfde Orden van *S. Benedictus*, deed hy daer sijn Moniken weder in komen. Eindelijk wierd dat een Abdie gemaekt, en tot een Bevelhebberschap gegeven; nochtans hebben wy 't jaer, wanneer de Benedictiner Moniken berooft wierden van dese heilige plaets, en die aen de Camaldonensische is te bewaren gegeven, nergens konnen vinden.

Wy weten wel, dat door de gedachtenis in drie plaetsen van dese Kerk by den H. Paus *Gregorius* gegeven, d'Abten Cardinalen niet na-gelaten hebben de selfde te vernieuwen. Van de eerste plaets, dat de Celle of Kapel van dien Sant is geweest, hebben wy hier voren gesproken. d'Andere is met de Kerk vereenigt aen de slinker hand, daer een Beeld staet met de Lieve Vrouw, 't welk men houd tot *S. Gregorius* gesproken te hebben. En dierhalven wilde de Cardinael *Antonio Maria Salviato* die met een Kapel vereeren; en om een plaets voor de Kerk te maken, na welke men door een naeuwe straet moest opklimmen, bevlakte hy een van sijn Wijngaerden tot groote verciering van de Kerk, en gemak van 't volk, dat op de voor-

voorseide *Octave* aller Zielen in seer groot getal daer na toe koomt.

De Cardinael *Scipione Borgese* heeft voor de Kerk een seer heerlijke Wandel-dreef gemaekt (Bouw-konst van *Soria*) gants uit arduin seer heerlijk gewrocht, als hy Abt daer van was. En dese Kerk is in tijden van pest gestelt geweest voor een van de seven Kerken binnen *Romen*. En dierhalven is daer dese gedachtenis in marmer gehouwen.

D. O. M.

Urbanus VIII. Pont. Opt. Max. sempiternæ, ac faustissimæ memoriæ. Quod sæuientis per plurimas Italiæ partes contagij periculo Ecclesiam Diuo sacram Gregorio felici quondam pro hac Urbe vitiati Cæli labe contacta apud Deum, cælestisque Militiæ Principem aduocato S. Pauli vni ex septem Ecclesijs substituerit. Monaci Camaldulenses deuoti argumentum animi posuere.

ANNO DOMINI MDCXXX.

't Welk beteekent; *Aen den Oppersten Machtigsten Godt. Paus Urbanus de* 8. *eeuwiger en gelukkiger gedachtenis. Om dat hy door 't gevaer der in de meeste deelen van Italien woedende besmetting, de Kerk aen den Heiligen Gregorius toegewijd, eertijts voor dese Stad tegen de smettelijke quael der verdorvene lucht in plaets van den gelukkigen voorspraek by Godt en den Vorst der Hemelscher heirscharen, S. Paulus*

een

een der seven Kerken gestelt heeft, hebben de Camaldolensische Monniken tot teeken van een onderdanig gemoed hem dit opgericht. In't jaer des Heeren 1630.

Van S. Silvia. 30.

SY was Moeder van *S. Gregorius* Paus, en woonde by de Kerk van *S. Saba*, waer sy na haer dood een Gebede-plaets maekten; maer om dat haer soon haer in dit Klooster had doen uitschilderen, is het wel te gelooven, dat haer lichaem daer ook begraven was; maer om dat die gedachtenis van haer Gebede-plaets genomen wierd, wilde de Cardinael *Baronius* die daer in vernieuwen, als hem dese Abdie te beheerschen gegeven was, en boven 't Autaer stelde hy een beeld van de selfde uit een seer witten steen gehouwen, nemende het afbeeldsel van de voorseide schildery, 't is een beeld-werk van *Franciosino*. Naderhand in 't jaer 1608. maekte de Cardinael *Scipione Borgese* Neef van *Paulus de* 5. daer het oversteeksel, en vercierde dat met schilderien, en de Feestdach van die Santin wort gehouden op den 5. November.

De voorseide Cardinael liet in dese Gebedeplaets twee saken uit-beelden; d'eene in schildery, d'andere in twee marmeren, en beide voorgevallen in 't leven van *S. Gregorius*; die als hy daer Monik was, dese als hy Paus was, en in 't Lateraensche Paleis woonde.

Laet

Laet ons nu tot deſe gedachtenis komen, die hier geeert wort in de perſoon van S. *Gregorius*; en is, dat hy Paus zijnde, dagelijks aen twaelf arme lieden te eten gaf, en noch het hand-water eer ſy aen de tafel ſaten, welke niet verre van de ſijne ſtont. In dit werk van barmhertigheit had onſen Heer ſoo grooten wel-gevallen, dat hy ſich op een dach daer ſelf tegenwoordig begaf, en of hy wel verdween als S. *Gregorius* tot hem naderde, om hem het hand-water te geven, ſoo maekte hy de volgende nacht hem bekent.

Hy op een anderen dach merkende dat d'arme dertien in 't getal waren, en ſijn Aelmoeſſenier vragende, waerom hy 't heilige getal der Apoſtelen niet na quam, kreeg tot antwoord dat hy daer niet meer dan twaelf ſag, dus ſweeg de Paus toen daer op; maer de maeltijt geeindigt zijnde, riep hy hem die buiten de twaelf gewonelijke plaetſen geſeten had, en hem aen een kant trekkende, vraegde hy wie hy was? Ik ben, antwoorde hy, een Engel, en den ſelfden die ſoo dikwils om aelmoeſſen voor uw Klooſter heb komen bidden, en na twaelf penningen in meer malen gekregen te hebben, had ik daer van een ſilveren ſchotel, en over ſoodanigen barmhertigheit zy nu CHRISTUS Stad-houder; en dat geſeit hebbende verdween hy. En dit voorgevallen zijnde in ſijn Lateraens Paleis; hebben ſy de marmere tafel daer de voorſeide armen aen aten van daer in deſe Gebede-plaets gebragt; en de Cardinael *Baronius* heeft het beeld van S. *Gregorius* daer boven op doen ſtellen, 't welk ſit, uit witten mar-

mer gehouwen, eigentlijk gemaekt na een van sijn oude afbeeldsels.

S. Gregorius dan, eer hy Paus was, in dit kloosster, een scherp en streng leven leidende, plach sijn Moeder hem daer een silvere schotel met moes te senden, en op een dach de Moniken dat silver vat aen *S. Silvia* niet weder gesonden hebbende, wierd die tot een aelmoes gegeven met een gelegentheit die waerdig is geweten te worden, op dat wy met eenen mogten sien hoe armelijk sy daer leefden, en hoe grooten mildadigheit sy ontrent de arme gebruikten.

Op een dach quam daer dan voor de poort in koopmans gewaed, een die sei schipbreuk geleden te hebben, en versocht dierhalven een aelmoes van den Abt *S. Gregorius*, en hy deed hem gunstelijk de selfde geven; maer tot drie malen wederkeerende, en klagende dat hem noch weinig gegeven was, vraegde *S. Gregorius* eindelijk aen den dienaer of daer noch iets was om de arme te vertroosten: daer is anders niet antwoorde hy, als de schotel, in welke van uw Moeder het moes gebragt wort: Geef hem die dan, seid' hy. Naderhand verstont men dat het een Engel geweest had daer de drie aelmoessen aen gedaen waren.

Het beeld van *S. Gregorius* wierd grof beworpen van *Michel Angelo*, en daer na ten einde gebragt van *Francioſino*.

Van

Van S. Andries. 31.

IN de voorgaende Kerk is geſeit, dat S. *Gregorius* aen 't uitterſte deel van deſen berg ſijn Paleis hebbende, daer een Kloofter met een Kerk ſtichtede, welke hy aen den Apoſtel S. *Andries* toeeigende; maer de Cardinael *Baronius* de ſelfde ſchier verbroken vindende, als hy de Abdie onder ſijn beheerſching had, vermaekte de ſelfde; en ſijn navolger *Scipione Borgeſe* voltoide die in het jaer 1608. En 't vierkante ſtuk is van de hand des Ridders *Pomarancius*; de Geſchiedenis op de muur aen de rechter hand van 't autaer is van *Guido Reni*, van wie noch de twee ſtukken zijn binnen in 't badt van S. *Cecilia*, met het ronde der Lieve Vrouw op die Ouwel-kas: d'andere Geſchiedenis voorts aen de ſlinke hand op de muur is van *Domenichini*, die in S. *Pieter* dat heerlijk ſtuk heeft van S. *Sebaſtiaen*.

't Wort gehouden, dat de Moeder van S. *Gregorius* met de twee Suſters van ſijn Vader in deſe Kerk heerlijke graf-ſteden hadden, onder de Heilige Vrouwen die in den Hemel heerſchen, getelt wordende. Van de Santin ſijn Moeder *Silvia* is nu in hare kerk al geſeit; en hier zijn nu haer Nichten noch overig, welke waren de Moeien van S. *Gregorius*, die *Traſilla*, *Emiliana*, en *Gordiana* genoemt wierden.

Sy begonden geſamentlijk een Godtsdienſtig geeſtelijk leven te leiden met beloſte van eeuwige ſuiverheit in het Huis van haer Vader;

en hy had hier sijn Paleis: en na dat sy met grooten yver daer eenigen tijt in volherd hadden, liep *Gordiana* gants buiten spoor, en vertoonde teekenen van ydelheit, en lichtvaerdigheit, hoe wel dat de andere twee Susteren niet na-lieten haer te bestraffen; en sy bedacht haer somtijts een weinig, maer keerde niet te min altijt weder tot haer ongebondene gewoonten, en nam soo veel te ruimer toom, als sy door haer Susteren doot van alle banden ontslagen was.

In de Huis-leeringen van *S. Gregorius* is 'er een welke *S. Andries* eens in dese Kerk geleert heeft; aen wien binnen *Romen* veel kerken toegewijd zijndè, dese wel van de oudste is: by wat gelegentheit voorts dese kerk aen *S. Andries* toegeeigent is, sal ontrent het Gast-huis van S. *Jan te Lateraen* geseit worden.

Van S. Barbara. 32.

DEse Heilige plaets wort onder den naem van *Oratorie* genoemt, misschien om dat gelijk in onse tijden de *Oratorien* van de Weereldlijke gesticht worden by de Kerken der Geestelijke, om van de selfde tot eenige bysondere Godts-dienstigheden gebruikt te worden; soo moest het toen ook wesen. En van dese Heilige gedachtenis, gelijk als van de andere nu voren verhaelde, heeft de Cardinael *Cæsar Baronius* een yverig opwekker geweest.

Van

pag. 221.

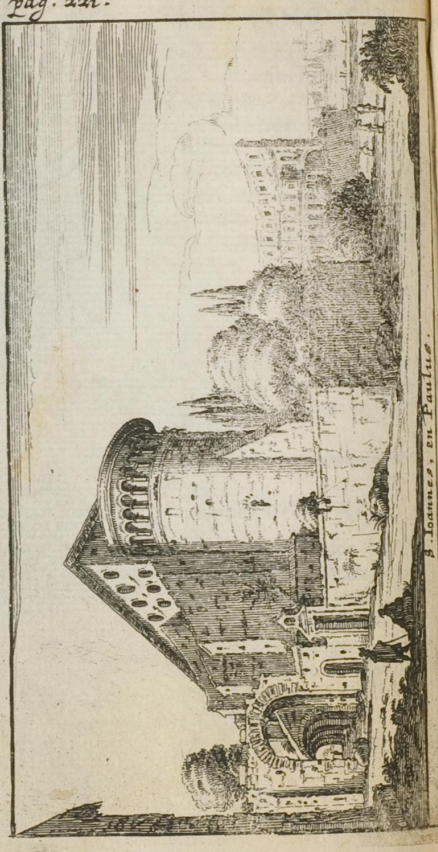

S. Joannes, en Paulus.

Van de S. S. Joannes, en Paulus. 33.

VAn vier saken die van ouds in dese plaets waren, is van een alleen de naem hier overig gebleven tot aen de tijden van *S. Gregorius de 1.* het welk was in 't jaer 600. en dit is den opgank van *Scaurus*. 't Geslacht van de *Scauren* was seer edel binnen *Romen*; maer wat voor gebouw dat het aen 't ander opkomen van desen berg *Celius* had, leest men niet; behalven dat by de Eer-boog van *Titus* een Paleis van de *Scauren* genoemt wort, in welkers voor-hof kolomnen van wonderlijke groote waren.

Van d'andere oudheden vertoonen alleen haer de vervalle muuren, als van 't Oude Raed-huis, en dat van *Hostilius*, en de *Rostra* die ook de oude geseit worden.

Boven op dese vervallene oudheden bouwden over veel honderden jaren de S. S. gebroederen *Joannes* en *Paulus* haer huis. Sy waren Gesnedene van *S. Constanza*, dochter des Keisers *Constantinus de Groote*, en in sijn Hof hadden sy heerlijke en aensienelijke bedieningen en ampten. Maer sy Nonne geworden in *S. Agnes* buiten de Poort *Pia*; betrachteden sy in dit haer Huis de Christelijke volmaektheit te bereiken, voornamelijk in't herbergen der vremdelingen; en om hovelingen van soo grooten Vorstin geweest te hebben, hadden sy vele rijkdommen vergadert; waer door

d'Afvalligen *Iuliaen* bewogen wiert haer tot sijné dienst uit'et Ooſten te roepen; maer hy wilde dat sy eerst soudé afstant doen van't aengenomen gèloof; en om hier in tot sijn oogwit te komé, gaf hy dien last aen een binnen *Romen Terentianus* geheeten.

Hy quam dan tot haer op een avond, een gouden Beeldeken van *Iupijn* dragende, op dat sy daer liefelijke reuk-werken aen offeren souden; en haer stantvaſtig siende, en wetende dat sy seer geacht waren van 't Roomsche volk, dacht hy hen daer heimelijk te doen sterven: dierhalven deed hy ten drie uuren in der nacht een graf delven, dat een weinig onder d'aerde henen quam, en daer in deed hy haer op een marmer-steen het Hooft afslaen, en stroide naderhand uit, dat hy door bevel van *Iuliaen* haer in hechtenis had genomen: maer korte dagen daer na de booſe geesten varende in den eenigen soon van *Terentianus*, maekten sy dat ombrengen ruchtbaer. Waer over *Terentianus* ten hoogsten bedroeft, quam hy daer van de Heilige Martelaren vergiffenis bidden, en sy vonden genade; soo dat de booſe geesten uit sijn soon verdreven, en sy beide door het Christelijk geloof verlicht wierden: maer hoedanig haer einde geweest zy weet men niet, anders dan dat *Terentianus* het leven deſer Heiligen beſchreef; en tot op den huidigen dach siet men midden in deſe kerk aen de rechter hand het hol daer sy in wierden geleid om voor CHRISTUS haer hooft te verlieſen: en de marmer-steen daer wat uit getrokken, met heilig bloed bevlekt, wierd voor aen op de aerde neer gelegt, dicht by dat voor-

voorseide hol, op dat die bequamelijk van yder een moge gesien en aengerocht worden.

Dese kerk heeft den by-naem van *Pammachius* om dat hy die stichtede; sy heeft drie wijdten, en is van twintig kolomnen ondersteunt. Dese *Pammachius* was een seer godts-dienstig yveraer voor *S. Hieronimus*, en had tot huis-vrouw de dochter van *S. Paula* Roomsche Vrouw, *Paulina* geheeten na den naem van haer Moeder.

Dese voorsz. *Pammachius* naderhand weduwenaer geworden, en sonder kinderen zijnde, begaf sich in een klooster; en op desen berg dat een deel is van de *Celius*, woonde hy met andere Moniken in dat selfde hûis der *S. S. Ioannes* en *Paulus*.

Na dit roemruchtig Martelaerschap vertoefde de goddelijke rechtvaerdigheit niet lang met *Julianen* te straffen; soo dat hy in den oorloog verslagen bleef, dien hy tegen de Persianen voerde: waer door in alle deelen des weerelds de Christelijke Religie meer en meer toenemende, *Pammachius* ter eeren van dese Santen daer een kerk met een klooster bouwde, daer hy hooft van die Moniken was, en besloot sijn meester *S. Hieronimus* na te volgen. *S. Pammachius* stierf als de Gothen *Romen* belegert hadden, 't welk was in 't jaer 410. En op den 30. Augusti stelt het Roomsch Martelaersboek sijn gedachtenis; en 't is te gelooven dat hy in dese sijn kerk begraven wierd.

Men vind dese Kerk door veel Roomsche Pausen vereert, onder welke was *S. Gregorius de* 1. die na 200. jaren haer inkoomsten bevestigden welke *S. Pammachius* daer aen gegeven had, en stel-

ſtelde die onder 't getal der vaſtens Hoogtijden, den eerſten Vrydach daer aen gevende; en in de derde Sondach na de Drievuldigheit quam hy hier leeren. Men leeſt dat de Roomſche Pauſen hier woonden; maer 't en wort niet genoemt wie die waren, noch ook in welken tijt. 't Is ſeker, dat van deſen by-naem, die Prieſter Cardinael is, drie tot het Pauſdom zijn opgeklommen, van welke twee Santen waren, *Joannes de* 1. en *Agapitus de* 1. de derde was *Honorius de* 3.

't Is ook noch ſeker, dat de twee eerſte hier niet quamen wonen, om dat ſy voor de geſeide S. *Gregorius* geweeſt zijn, in welken tijt de Moniken van S. *Pammachius* hier ſaten. Het ſchijnt dan dat *Honorius de* 3. hier quam, als hy ſijn Paleis verliet ontrent S. *Sabina* by de Paters van S. *Dominicus*.

Daer na deſe Moniken hier ontbrekende in het jaer 1216. gaf hy daer een Geſelſchap aen: maer van de Kanoniken ook een weinig minder als verlaten zijnde, dewijl de Pauſen daer niet meer quamen; en de Cardinael *Latinus Urſinus* in het jaer 1454. de ſelfde tot ſijn by-naem hebbende, verkreeg hy die van Paus *Nicolaes de* 5. voor de Broeders *Jeſuaten*. Deſe komen van S. *Joannes Colombini*. *Urbanus de* 5. in't jaer 1467. die hebbende doen onderſoeken, ſtont haer Orden toe, en gaf hen haer kleeding, welke ſy dragen onder den Regel der Heremiten van S. *Auguſtin*. En als ſy mede van S. *Hieronimus* genoemt worden, dat is, om dat ſy hem byſonder tot Voorſpraek en Beſcherm-heer hebben.

Deſe

Dese Paters oeffenen haer met wateren en geesten uit allerlei kruiden te trekken, daerom nochtans de offeningen in verscheiden gebeden en boeten niet nalatende. En om dat sy van aenbegin alle menschelijke wetenschappen gants lieten varen, kon onder haer geen Priester ingestelt worden: maer in 't jaer 1611. wierden eenige redenen aen *Paulus de 5.* vertoont, die hem bewogen om dese Orden in dat deel te veranderen, willende dat daer ook Priesteren souden zijn, met verbintenis van de Getijen te lesen; maer sy lieten na de Biegten te hooren.

In 't selfde jaer, dat dese Orden van *Urbanus de 5.* bevestigt wierd, stierf haer stichter in *Siena*, en sy droegen sijn lichaem daer uit in een Kloosster S. *Sonda* geseit, om dat sijn dochter daer in Nonne geworden was. Andere gedachtenis van den *H. Colombinus* is 'er niet binnen *Romen*, als alleen van sijn hairen kleed in S. *Marta* by de Eerboog van *Camigliano*.

Dese kerk was in 't begin soodanig na 't Oosten gekeert, dat, daer tegenwoordig de Wand is, eerst de Voorgevel stont; en de Paus S. *Simmachus* maekte daer een trap om daer op te klimmen, en dat was ontrent het jaer 500. Daer na de plaets van dese Kerk soo naeuw met wijngaerden beset wordende, gelijk ook de naeste van S. *Gregorius*, en de Voorgevel na een andere zijde keerende, maekte de Cardinael *Wilhelmus Enconvondus* Hoog-duitsch van afkoomst, en een gunsteling van *Adrianus de 6.* een wandel-plaets voor de selfde, met twee uitgehouwe Leeuwen aen de

Poort, tot een beduiding van het waken in de Godts-dienſt; ſoo hebben ook onſe Oude boven op de toornen 't afbeeldſel van een Haen geſtelt, tot teeken der wakkerheit, en bewijs der verkondiging. Maer het Koor boven de grootſte poort met de twee Autaren d'een tegen over d'ander in de middelſte ruimte, maekte een die den naem daer van voerde, Cardinael *Nicolaes Pelve* Biſſchop van *Sens*. De Cardinael *Auguſtin Cuſanus* van *Milanen* maekte het ſchoon verwelfſel; en de Cardinael *Antonio Caraffa* van *Napels* vercierde 't achterſte deel met ſchoone ſchilderien, onder welke 't beeld des Stichters *S. Pammachius* was, gelijk hy ook het Kloofter gedaen had, 't welk de ſelfde Cardinael mede vermaekte.

Dit verdienden ſeer wel, en de oudheit van de Kerk, en de koſtelijke ſchat van ſoo veel heilige Lichamen daer in bewaert; om dat boven de twee nu geſeide, aen welke ſy toegewijd is, daer noch veel andere zijn. De Kapel aen de rechter hand, is van *Raffael da Reggio*, van wie ook de Kribbe is in de *H. Maria over den Tyber*; d'andere Kapel daer tegen over is van *Paris* Romein. Het is daer hoogtijt op den eerſten Vrydach in de Vaſten. En 't oude ſteenwerk aen de ſlinker hand hier ontrent is 't Kaſteel van *Claudius* water, van 't welk het grootſte deel ter aerden ligt; en de ſteenen zijn elders gebragt tot nieuwe gebouwen in 't jaer 1641.

Van den Berg *Celius* afkomende gaet men door een vlakte, waer voormaels het Goude Paleis van *Nero* ſtont, een klein begrijp der grootheit en macht van *Romen*.

Au-

pag. 227.

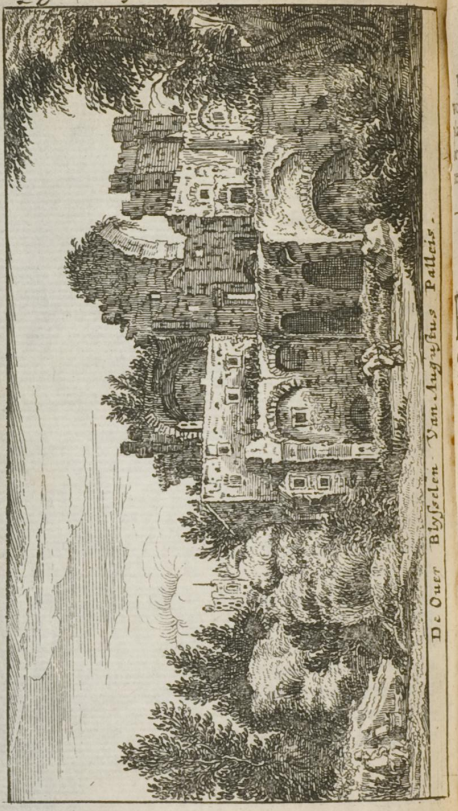

De Ouer Blysselen Van Augustus Palleis.

Augustus Paleis.

Van daer klimt men op na den *Palatin*, d'oude woonplaets der Keiseren en Raeds-heeren, en nu plaetsen vol vervallene muuren, met groene ruigt bewassche, ellendige overblijfselen van 't ter neer geworpen Koninks Huis des Weerelds.

Van S. Sebastiaen. 34.

HIer siet men de nieuwe Kerk van *S. Sebastiaen* uit yverige heerlijkheit van *Urbanus de* 8. in dese gestalte herstelt, en met schoone schilderien verciert.

S. Sebastiaen wierd eerst met pijlen geschoten, maer van *Ireneus* weder genesen; en weder op een nieuw voor den Dwijngeland gestelt, in dese plaets daer men de paerden bereed, of het Palatinsche Velt, of de ry-plaets des Keisers volgens sommige, wierd hy met stokken doot geslagen. Waer door hem naderhand hier een kerk is toegewijd, beschildert met sijn Martelaerschap, en met dat van *S. Soticus*; en sy seggen, dat op het jaer 1274. daer een Gesellschap in was. Sy noemen die ook S. *Andries in Palara*, als mede de *H. Maria in Pallara*; en daer was noch het graf van Paus *Ioannes de* 8. en wierd soo verkeerdelijk geheeten van 't *Palladium*, dat eenigen tijt aen die zijde bewaert was. En noch had die den naem van 't klooster der *S. S. Sebastiaen*, en *Zoticus* geseit.

Een werk voormaels al van *Clemens de* 8. bedacht, seer yverig tot dese Sant.

Tegenwoordig is de Cardinael *Francesco Barberini* daer Voesterheer ; en dit geslacht heeft daer het Recht van Voorstanderschap over. Onder aen dese Kerk wort Sal-peter gemackt.

Voorts zijn hier ontrent de Koninklijke Hoven der *Farneſen* van wonderlijke groote, en onder de aengenaemheden van *Romen* seer roemwaerdig ; aen welkers Poort, na de Ossen marct, het Huis van *Cæsar* gestaen heeft.

Van de H. Maria Verlosserſche. 35.

HIer daer dese Kerk is aen de voet des *Palatins*, was in oude tijden *Curtius Poel*, soo genoemt van *Metius Curtius* Overste der Sabiners die daer verslagen wierd, of wel van *Marcus Curtius* een Roomsch Ridder, die te paerde gewapend willens daer in sprong, hopende volgens de antwoorde der Waersseggeren, met sijn ondergank dese Poel toe te doen stoppen daer een besmettelijken Pest-damp uit rees, tot verderf van gants de Stad, die noit met menschen kracht kon toe gestopt worden, hoe veel aerde sy ook daer in wierpen.

En hier wierd van de Maget *Maria* de Helsche Slang den kop vertreden ; daerom moet men ook gelooven dat S. *Silveſter* hier dese Kerk gesticht

sticht heeft; en men leest mede, dat dese Poel insgelijks na S. *Silvester* genoemt is geworden; en of men al hier sijn feestdach vyert, niet-te-min draegt sy gemeenelijk noch de naem van de *H. Maria Verlosserse*, om dit met een woord in onse tael te seggen. De voornaemste Hoogtijt van dese kerk is de Hemelvaert. *M. Tullius* maer een gemeen huis op een andere plaets binnen *Romen* hebbende, kocht hier een met seer schoone Lusthoven en Visscherien van *Crassus*, voor vijfduisent Schilden aen hem by *Sylla* gegeven, om sijn saek verdedight te hebben; en niet veel jaren daer na wierd dat door nijdt van *Clodius* afgebrand.

Door 't geen men van de Nonnen des Spiegeltorens verstaen heeft, was hier een klooster van de Salige *Santuccia Terrebotti* van *Agubio*, 't welk naderhand van de Nonnen verlaten wierd in het jaer 1550. om in een plaets van quade lucht te staen: en *Julius de* 3. vereenigde dit met dat des Spiegel-torens. En of wel schoon door de quade lucht daer geen bequame woon-plaetsen zijn, nochtans hebben sy altijt goede sorg over dese heilige plaets gedragen met verscheide verbeteringen; en eindelijk heeft de Cardinael *Lanti* die vermaekt, en boven-maten verciert. En 't is een schoone bouwkonst van *Honorio Longhi*. En die drie gestreepte kolomnen met haer hooft-deelen, en bogen van wonderlijke konst welke daer voor staen, seggen sy van den Tempel des *Staendehoudenden Jupijns* te wesen. *Andreas Fulvius* schrijft dat hier ook de Tempel van *Vesta* was.

Tus-

Tusschen dit deel, en 't ander van *S. Theodorus* is gants de vlakte, volgens *Ligorius*, de rechte ruimte van de oude Roomsche Marct geweest.

Van S. Theodorus. 36.

EEn weinig ter zijden van dese Kerk liep van ouds de *Tyber*, en tot hier daer nu dese Tempel staet, quam somtijts het water, als de rivier opgeswollen was. En de Stichters van dese Stad *Romulus* en *Remus*, gedragen door bevel van *Amulius* haer Oom om in 't water des *Tybers* te verdrinken, wierden sy hier neer geleit; maer soo ras als sy daer lagen, nam de stroom des *Tybers* af, en de wateren sich in-trekkende, bleven die onnoosele kinderen daer op het drooge; waer sy van sekere *Larenca* vrouw van *Faustulus* een herder, gevonden, minnelijk op genomen, en in haer woning daer ontrent gebragt, als haer eigene gesoogt, en opgevoed wierden.

In dese plaets dan stichteden de Romeinen een Tempel ter eeren van *Romulus* en *Remus*, de geheugenis van dese daed afbeeldende in een Wolvin van metael met twee kinderkens aen haer mammen hangende: in de Wolvin vertoonden sy *Larenca*, welke met haer oneerlijk leven, by de herders van die Wijk den naem van *Lupa* verkregen had. 't Is noch niet veel jaren geleden, dat dese schoone Wolvin uit desen Tempel in 't *Kapitool* wierd overgebragt, waer sy met haer aerdige schoon-

schoonheit de gemoederen der aenschouwers niet minder voed, als sy met melk die kinderen voede. Maer de loop des *Tybers* wierd namaels door *Tarquinius Superbus* van daer af-gekeert, op dat sy dese plaetsen, 't schoonste van heel *Romen*, niet meer onder water sou setten. Dat selfde het welk de kolk der rivier had geweest, den oever gevlakt, en met aerde gevult zijnde, wierd een gemeene straet, die daerom de *Nieuwe Weg* geseit was; en begon van *Septimius* Eerboog, die in 't begin van de Roomsche Marct staet, huiden het Koeien velt genoemt, en gaende voorby desen Tempel van *S. Theodorus*, quam men eindigen aen de Lieve Vrouw der Vertroosting, en der Genaden, niet verre van den Tempel, by de Oude, van de Godinne *Vesta*.

Van hier liep noch dwersch een andere straet, welke tot aen den tijt van *Andreas Fulvius*, die van de Roomsche Oudheden schreef in het jaer 1544. den naem droeg van 't *Toskaensche Vlek*, om dat dese plaets van de oude Romeinen aen de Toskaensche volkeren was te bewonen gegeven; waer sy veel wijnkkelen hadden van Reukwerkmakers, Wolle-handelaers, en Sijde-werkkers, konsten welke van die tijden af binnen *Romen* gevonden wierden.

Tot desen Tempel aen *Romulus*, en *Remus*, toegeeigent, quamen de Roomsche Jofferen haer kinderen op dragen, als sy eenige siekten hadden; en om dat dit gebruik noch van de selvige, Christenen geworden, gevolgt was, hebben de Roomsche Pausen, om alle schaduw van Heidensche by-

by-geloovigheit van haer wech te nemen, desen Tempel aen S. *Theodorus* ingewijd, welken de de gemeene man S. *Toto* noemt.

Sy wierd onder de oude Diakonyen gestelt, en tot nu toe is daer een Geselschap in, of dat schoon tot een klein getal van Kanoniken is gebragt.

Voorts vind men dat dese Kerk twee mael by de Roomsche Pausen vermaekt is. Eens van *Adrianus de* 1. tot Paus verkoren in 't jaer 772. en dan noch van *Nicolaes de* 5. En eindelijk door de mededoogentheit des Cardinaels *Francesco Barbarini* is dese Kerk herstelt, als sy baerblijkelijk stont om te vallen, met een geheel nieuw dak te maken, de muuren te versterken, en al het hoog uitgewrocht werk boven het koor. De Poel uit den *Tyber*, en uit de wateren die daer van de naeste bergen komen af-geloopen veroirsaekt, wierd door *Tarquinius Superbus* droog gemaekt, met het bouwen van de Groote Riool; en hier nam de straet de *Nieuwe* genoemt haer begin, welke door 't *Velabrum*, gaende voorby het *Septizonium*, haer met de Appische weg ging vervoegen.

Van S. Anastasia. 37.

VAn de seven Bergen, die *Romen* van ouds in haer muuren besloot, was dien, welken men den *Palatin* noemt, den eersten en heerlijksten van alle,

alle, *Romulus* daer op gewoont hebbende, niet soo wel om dat hy daer van *Larenca* was opgevoed, als om dat hy by dese Kerk sijn Huis had, en dat was met sulken zucht van 't Roomsche volk bewaert, dat als 'er van ouderdom iet aen begon te vervallen; sy terstont 't selfde soodanig vermaekten, dat het in 't minste niet van sijn eersten stant veranderde. Hier ontrent woonde noch *Pompeus de Groote*; en aen d'andere zijden, daer men soo sware overblijfselen van seer oude gebouwen siet, zijn de Keiserlijke woningen; en de eerste die de selfde maekte, was *C. Augustus*, die daer ook geboren wierd.

Wat aengaet de naem van *Palatin* aen desen Berg gegeven, die noch in oude tijden het Paleis geseit wierd, of daer schoon veel uit-leggingen van zijn, sy konnen nochtans alle in verscheide voorvallen bewaerheit worden. In 't begin diende hy nergens anders toe dan om 't Vee te weiden; en de Sicilianen dien eerst ingenomen hebbende, wierden naderhand van *d'Aborigines* weder van daer gedreven; welke soo genoemt waren, als lieden uit verscheiden volkeren t'samen vervoegt, sonder dat d'eene den oirspronk van de andere wisten: en van 't *Belaren* dat men van haer Vee op desen berg hoorde, de B. in P. verandert kreeg sy den naem van *Palatin*: en een anderen naem, de hooge *Velia*, had dit deel het welk boven de Eerboog van *Titus* is, en tegen over de *H. Maria de Nieuwe* en dese wierd *Velia* geseit, van *Vellere a percoribus lanam*, het af trekken der wolle van de schapen, om dat men toen noch

niet

niet wist van die te scheeren: en dit van wegen de hoogte van een seer schoone gelegentheit zijnde, had *Valerius Publicola* daer soo grooten behagen in, dat hy daer een uitnemend Paleis bouwde; maer om dat hy achterdocht gaf van na het Rijk te staen, soo als *Manilius* deed in een ander diergelijk Paleis, op dat deel des *Kapitools*, het welk men den *Geiten-berg* noemt, wierden sy beide ter neer geworpen.

Dese Kerk is seer oud, en gestelt onder de bynamen der Cardinalen, die van over 500. jaren dese selfde gebruikt hebben.

In oude tijden was hier grooten yver, de Pausen op de Hoogtijt van Kers-dach hier na toe komende, als sy in 't Lateraensche Paleis woonden; en als de Paus de eerste Misse in *S. Jan* gedaen had, deed hy hier in de morgenstont de tweede, en in *S. Pieter* op den *Vatikaen* de derde: en daerom is de Hoogtijt daer in de morgen-stond, en den dach aen de *Kribbe* in de *H. Maria de Grooter*: en de oirsaek van dat de Paus daer koomt, en de Hoogtijt in dese Kerk op de Kers-dach, is wel niet, om dat sy voor Gevare van onse Lieve Vrouw diende, maer om dat sy op den selfden dach gemartelt wierd; en dierhalven maekt men daer gewag van in de tweede Misse. Hier-en-boven eert men in dese Kerk de sletjes en de huive, die de Maget van haer hooft trok, om haer nieuw geboren kindt in te winden, en het manteltje van *S. Ioseph* om het selfde te dekken.

Veel andere heilige overblijfselen heeft dese

Kerk

Kerk noch, maer wy laten de gemeente daer van spreken: Sy is eigen aen *S. Domina* met andere Maegden en Martelaressen in de Stad van *Terni*; en anders vinden wy daer niet van. Het is noch een seer waerdige gedachtenis, welke *S. Hieronimus* van sich hier na-liet, als hy van de Paus *S. Damasus* binnen *Romen* ontboden, om sich in de oeffeningen der Goddelijke schriften van hem te dienen, daer woonde; en hem de Kelk vertoonde, dien hy in de Misse besigde.

Wy vinden dat dese kerk twee-mael vermaekt is, gelijk sommige opschriften dat doen blijken. Eens van Paus *Innocentius de* 3. in het jaer 1120. daer na van *Sixtus de* 4. in 't jaer 1471. Naderhand in het jaer 1605. de Cardinael *Bernardo Roias* Aerts-bisschop van *Toledo* den naem daer van voerende, deed daer veel verbeteringen aen als sy schier heel verlaten was. Behalven dat de dach der Heilige Geboorte haren Feestdach is; heeft sy noch de Hoogtijden op Dijnsdach na de eerste Sondach in de Vasten, en op den dach van Pynxteren. En daer in zijn twee kolomnen van grooter waerdigheit.

Eindelijk op het jaer 1607. de Ambachtslieden de Naeiers, de Schoen-makers en Kleerverkoopers, in een Geselschap vereenigt zijnde, namen sy voor haer naem het heilig Kruis, 't welk sy in Mei vyeren. Het voornoemde Geselschap gemaekt, verkregen sy in dese kerk een Kapel, om gelijk andere de werkken der Christelijke godts-

godtsdienstigheit gade te slaen, sy mede arme dochteren uit-houwelijkende, welke dochters zijn van die haer handwerkken oeffenen. Sy dragen bruin-roode kappen met een bleek-rooden rand geboort, met het teeken des kruis van houtverw.

Maer voorts in 't jaer 1636. de voorgevel van de Kerk afgevallen zijnde, heeft *Urbanus de* 8. die heerlijk vermaekt, en daer benevens de woningen der Priesteren getimmert, en daer in zijn Kanoniken.

Ter zijden van dese kerk is daer een genoegsaem laege plaets voor 't gebruik der Hoven, door welke een beekje stroomt de *Marrana* genoemt; en van ouds hiet die het dal *Murtia*, of *Myrtia* na *Venus*, soo genoemt na een Myrte-boom aen haer hier toegeeigent: Voorts diende die tot den Grootsten Ren-kring, die twee hondert en sestigduisent personen kost omvatten, een wonder onder de Roomsche gebouwen, waer in de Zuil stont van *Sixtus de* 5. in de plaets van *S. Jan te Lateraen* opgericht, als ook de andere insgelijks van den selfden opgericht op de plaets des Volks. Tusschen desen Kring en den Palatinschen Berg was de Poort der oude Stad van *Romulus*, *Romanula* genoemt.

En in de plaets voor de selfde is noch huiden de oude bron *Juturna*, en om 't gemak van 't water is daer een goet gebouw begonnen te stellen om daer een Smitse te maken, en men noemt die gemeenelijk de bron van *S. Ioris*, om dat sijn kerk daer tegen over is; en om dat die van *S. Anastasia*

Universitäts- und
Landesbibliothek Düsseldorf

Ianus Tempel.

naſtaſia aen de voet des *Palatins* is gelegen, daerom wort van sommige gelooft, dat hier de Tempel van *Neptuin* is geweest.

Van Janus Tempel.

En hier ontrent is het overblijfsel des Tempels van den vierhoofdigen *Ianus*, die de vier getijden des jaers beteekenden, of wel de vier deelen der aerden, tot welke de Romeinen met de kracht harer wapenen door-gedrongen waren.

Van S. Joris. 38.

EEr men in dese Kerk koomt, siet men ter zijden dicht aen de selve vervoegt, een klein Boogje van marmer, in 't welk Ossen zijn uitgehouwen, en Priesteren met de gereedschappen, die sy in 't offeren aen de Af-goden gebruikten, en de Wisselaers en Kooplieden maekten dat selfde ter eeren van *Septimius*, en *M. Aurelius* Keiseren; en hier van had dese groote plaets den naem van d'Osse-plaets, nu met veel vervallen puin beleit; en diende tot een Markt voor de ossen; of sy wierd wel de Osse-plaets geseit, om dat daer in't midden een metalen Os opgerigt was; of wel om dat *Herkules* hier een offerde, als hy dien beroemden Moorder *Cacus* verslagen had.

En de tegenwoordige kerk wierd aen den manhaftigsten Velt-heer *Scipio van Afriken* toegeeigent,

geeigent, dewijl hier van ouds het Paleis van den voorseiden *Scipio* gestaen had. Dese Kerk wort ook noch genoemt *ad sedem*; of van de Bank van *Scribonius Libo* hier dichte by gelegen, die sy *Puteal Libonis* noemden, dewijl daer ontrent een water-put was door sekere by-geloovigheden der Heidenen seer beroemt; of om dat hier de Richtbank van *Sempronius* was, daer de Richteren sittende, de geschillen der Kooplieden beslichteden.

Of wel de geschienis van *S. Ioris* door de Ketters vervalst is, nochtans *Surius* die stellende met de getuigenis van drie Schrijvers, is sy klaer genoeg: dierhalven de Heilige kerk, en de Koningen in de Oorlogen tegen de ongeloovige roepen *S. Ioris* aen. Het Roomsche volk op den dach van sijn hoogtijt koomt af van 't *Kapitool* na dese Kerk met een vliegende vaen, en offert hem daer eenige fakkelen.

Dese onder de oude Diakonien der Cardinalen zijnde, vereerde haer de Paus S. *Gregorius*, stellende haer Hoogtijt op den tweeden dach in de Vasten; en die eenige Moniken in hebbende, beval hy aen den Abt *Marinianus*, dat hy de selfde sou hermaken, en de Godts-dienſten daer onderhouden. Tachentig jaren na *S. Gregorius*, *S. Leo de 2.* de Kerke Godts beheerschende, de Moniken misschien het vermaken van dese Kerk niet volbragt hebbende, of die niet wel bouwende, wierd sy door den Heiligen Paus hermaekt, en de naem van *S. Sebastiaen* daer by gevoegt: sommige van onse tijden hebben gedacht, dat dit geschiede,

om

om dat het Lichaem van *S. Sebastiaen* in een Riool gesmeten was die door desen oever in de rivier loopt; maer behalven dat dese Riool te verre van dese kerk afgelegen is, soo souden de Geloovige van *Romen* een soo waerdigen gedachtenis seer traeg erkent hebben; sy eerden die wel op een andere plaets tegen over de kerk van *S. Andries van den Dale*, gelijk daer sal aengewesen worden. *S. Leo* vervoegde dan in dese kerk den naem van *S. Ioris* by die van *S. Sebastiaen*, om dat de Heilige Kerk in de oorlogen haer beide tot Beschermers en Voorstanders neemt, in den Weereldschen oorloog overwonnene krijgshelden geweest hebbende.

Na vijftig jaren vond de Paus *S. Sacharias* met groot geluk in sijn Paleis van *Lateraen* het hooft van de Martelaer *S. Joris*, en deed dat in dese kerk brengen; maer wanneer *Romen* soodanigen geschenk ontfing, daer van hebben wy anders niet, dan alleen dat in't jaer 561. *S. Germain* Bisschop van *Parijs* gaende de plaetsen van't Heilig Land besoeken, mede te *Constantinopolen* quam, en van de Keiser *Iustinianus* een arm van *S. Ioris* verkreeg. Naderhand by gelegentheid van't vinden door *S. Sacharias* van dese verborge schat om de kerk te verrijken, hermaekte hy die, voornamelijk om dat hy, gelijk *S. Joris*, uit *Kappadocien* was.

Andere verbeteringen leest men hier gedaen te zijn, by eenen *Stephanus* genoemt die daer Eerste over was; waer uit men afneemt, dat de voorseide Moniken vertrokken zijnde, hier andere gere-

geregelde quamen, die den naem van Eerſte voor eigen hebben: maer van wat Orden ſy geweeſt zijn, noch in wat jaer dien voorſeiden Eerſten deſe Kerk herſtelde, wort daer niet aengeteekent. Alleen hebben wy voor ſeker, dat in 't jaer 1611. de Cardinael *Giacomo Serra* van *Genua* den naem daer van hebbende, en die in ſlechten ſtant ſiende, ſich begaf om die te herſtellen; en op dat ſy wel onderhouden mogt worden, deed hy de Broeders Heremiten van S. *Auguſtin* van de vergadering van *Genua* daer in komen.

Deſe hervorming had haer oirſpronk in die Stad op't jaer 1470. van een Broeder Heremit van *Genua*, *Baptiſta Poggius* geſeit, die door ſijn geleertheit, en deught ſeer uitmuntend in de weereld was. Deſe volgde de tucht en regel, eer hy Biſſchop was, die S. *Auguſtin* aen de Heremiten gegeven had.

Deſe Kerk heeft ſeer eerwaerdige overblijſſelen, en wort na 't Latins woord *Velabrum*, huiden verkeerdelijk *al velle d'oro*, aen de goude vacht geheeten.

Van S. Anianus. 39.

OF wy ſchoon geen blijkken vinden, die eenig licht aen deſe Kerk konnen geven; niet te min, hoewel ſy verlaten en als ontheiligt is geworden, ſoo had ſy noch haer ouden naem van de *H. Maria* niet verloren. Maer in het jaer

jaer 1614. de Arbeiders, en de Schoenmakers gasten in een Geselschap vereenigt zijnde, kregen sy dees half verbroke Kerk; welke de selfde herstellende, soo veranderde sy den ouden naem in dien van *S. Anianus*, wiens beeld sy op witte kappen dragen; en op den 17. November, sijn Feestdach, houwelijken sy eenige arme dochteren uit, geboren uit die van haer handwerk.

Van S. Ian Babtist Onthooft. 40.

TOt aen 't jaer 1488. was men gewoon de veroirdeelde te richten op den Geiten Berg, dat een deel is van *'t Kapitool*, en een weinig aen dese zijde gelegen. Nu, v.'er een in 't uitterste van sijn leven geestelijke hulp van doen hebbende, wierden de Florentiners met mededoogen bewogen, over die door haer misdaden ter doot gedoemt zijn; en tot dien einde maekten sy binnen *Romen* een Geselschap onder den by-naem der Barmhertigheit, nemende *S. Ian Babtist* tot haer voorspraek; dies dragen sy geschildert, voren op haer swarte kappen, het hooft van den voorseiden Heilig.

Dit Geselschap is alleen van Florentiners, en daer nemen sy geen nieuwe meer in als t'einden yder jaer, en met veel onderzoek van haer manieren van leven, en met de beloften der twee derden; soekende tot desen plicht seer yverige en verstandige lieden, en bequaem om de zielen in

haer uitterſte af ſcheiden te onderhouden, welke ſomtijts tot die tijt toe, ſlaven des Viands waren.

Soo haeſt als een miſdadige ter doodt gedoemt is, gaen twee van die broederen den ſelfden vertrooſten, noch ſy ſcheiden niet van hem, voor dat hy aen Godt ſijn ziel heeft opgeoffert: daer na gaen ſy 's avonts in haer eigen kleederen alle in een ommegank het lichaem afnemen, en dat in een kiſt leggende op't Kerkhof begraven, 't welk ſy ter zijden van deſe Kerk in een beſloten plaets gemaekt hebben, met twee autaren in twee hoeken om daer de Miſſe voor de zielen van die overledene te doen. En 't is ſeer goet dat ſy deſe plaets ſoo opgeſloten hebben, om veel duivelſche bygeloovigheden te verhinderen, die van booſe Chriſtenen ontrent de lichamen der ellendige gedoemde begaen werden: daerom zijn ſy noch neerſtig om de ſtroppen der opgehangene te bewaren, om die op den dach van *S. Jan Babtiſtens* onthoofding te verbranden.

Dit Geſelſchap wierd van Paus *Innocentius de* 8. in 't jaer 1460. beveſtigt, en hy gaf daer een Kerk aen, de *H. Maria des Graſs* genoemt, om dat die op den voorſeiden Geiten Berg gericht zijn, hier moeten begraven worden: en onder deſe Paus wierd ingeſtelt, dat men daer niemand meer richten ſou, maer aen 't inkomen van de Brug des H. Engels. Het Geſelſchap der Barmhertigheit deſe Kerk dan in hebbende, vermaekte dat de ſelfde van de grond op met een ſchoon gebouw, en wijde die toe aen *S. Jan Babtiſt Onthooft*, in welken dach ſy van *Julius*

de 3. vrydom hadden van een gevangen te verloſſen; en op de feeſtdach des Hemelvaerts, daer deſe Kerk eerſt aen toegeeigent was, houwelijken ſy dochters uit. Sy verkregen noch van *Pius de* 5. daer een Kapellaen te mogen verkieſen, om voor de gedoemde de Miſſe te doen twee uuren voor den dach, en die daer van te bedienen; en om dat ſy aen de voorſeide plaets by de Brug gekomen, ſomwijlen noch wachten moeten, hebben deſe Broeders daer een kapel gemaekt; waer de misdadige in gebeden onderhouden worden van die haer vertrooſten; en op dat de Kapellaen, of 't ſoo geviel, daer de verſoening mogt doen. En in deſer voegen zijn ſy geholpen, en komen tot de ſaligheit, die in 't leven blijvende de ſelfde licht ſouden verloren hebben. 't Hoog Autaer heeft een ſchildery van *Georgio Vaſari*, van welken ook is de Bekeering van *S. Paulus* in *S. Pieter Montorius*. De eerſte Kapel is van *Giacomo Zucca*, van wien ook zijn in *den Heiligen Geeſt* de voorhank en andere ſchilderien. Het Beſoeken is van *Pomarancio*; en *S. Jan in de Ketel*, van *Nardino*.

In de Gebede-plaets zijn d'Autaer met de twee Heiligen, en een deel der Hiſtorien, van *Salviati*; van wien noch is de Begroeting in *S. Franciſcus*. En in haer feeſtdach doen ſy een uitnemend deftig vertoog van ſeer naeuwkeurige ſchilderien.

Van S. Eligius der Smeden. 41.

DE naem van dese Sant niet wel vallende in de mond des gemeenen mans, hebben sy die onbequamelijk in *S. Alo*, of *Eloi* verandert.

De Smeden vereenigden haer in 't jaer 1500. en tot de selfde voegden haer de gene die paerden verhuuren. Daer na in 't jaer 1563. vermaekten sy dese Kerk, aen de *S.S. Iacob* en *Maerten* toe geeigent, nieuw uit de grond op; en in de Feestdach van S. *Eligius* verlossen sy een gevangenen, en houwelijken dochteren uit, geboren van de gene die haer handtering oeffenen. En sy vyeren nu desen dach van *S. Eligius* meer als in voorleden tijden, om dat in 't jaer 1620. sy een arm van dessen Heiligen Bisschop uit *Vrankrijk* gekregen hebben, wiens beeld sy dragen op haer blaeuwe kappen geschildert.

Van S. Huomobuono, of Goetman. 41.

WAt voor neering de ouderen van desen Sant oeffenden, hebben de Kanoniken van de Hooft-kerk in *Cremona*, in sijn leven niet beschreven.

S. Huomobuono, was voormaels *S. Salvator* geseit, nu noemt men hem *S. Huomobuono*, die een Naeier geweest hebbende, en in dat handwerk met

met alle liefde en oprechtigheit geoeffent, tot soodanigen volmaektheit van leven quam, dat hy oneindige wonderwerken scheen te bedrijven, gelijk men van hem lesen kan, en hy was uit *Cremona* geboren. Hier is het Geselschap der Naeiers, die desen roem-ruchtigen Sant tot haer Voorspraek genomen hebben.

Vele jaren hielden de Naeiers dat onder haer Gilde. Naderhand in 't jaer 1538. hebbende de Schoenmakers en Kleerkoopers een Geselschap gemaekt onder 't aenroepen van *S. Antonius* van *Padua*, vereenigden sy haer in 't jaer 1573. met de selvige; en van 't Gasthuis der vertroosting verkregen sy dese Kerk, de *Salvator in de Wandel-dreef* geseit; en desen by-naem aen de volgende gebleven zijnde, sullen wy daer seggen, wat dit te bedieden heeft.

Maer de Naeiers dese Kerk half verbroken vindende, vermaekten sy die onder 't aenroepen van *S. Huomobuono*, en hebben een arm van hem; en de Kerk aen alle gemeen zijnde, bouwden sy daer ter zijden een Gebede-plaets om haer godtsdiensten te oeffenen. Sy zijn gekleed met blaeuwe kappen met de beeltenis der voornoemde Santen. Gevraegt waerom sy *S. Huomobuono* tot haer Voorspraek hadden, gaven sy tot antwoord, dat hy kleederen maekte om aen de arme lieden te geven: nochtans hebben de Kanoniken van *Cremona* in 't beschrijven van sijn leven niet bekent gemaekt, wat ambacht hy bysonderlijk deed.

Hier was voormaels de oude Schat-kamer van *Saturnus*, gelijk uit eenige metale tafelen, daer

gevonden, *Ligorius* geleerdelijk beveſtigt: en dierhalven was de Godin *Moneta*, of Gelt Godin van de oude hier ook aen gebeden.

Van de H. Maria in de Wandeldreef. 43.

WAt aengaet de eerſte ſtichting van deſe Kerk, ſy wierd gemaekt in 't Paleis van *S. Galla*, een Edele Vrouw. Hier dan op den dach van *S. Alexius*, die op den 17. Julij gevyert wort, deſe Santin, eer ſy Nonne was, aen tafel ſittende met twaelf arme, ſagen ſy die haer dienden met groote verwondering daer een beeltenis van onſe Lieve Vrouw midden in een groot en helder licht; en dat terſtond aen haer Vrouwe bekent makende, of ſy daer wel na toe naderde, ſoo ſag ſy toch anders niet als dien glans: en dat ſelfde aen andere Edele Romeinen ook geſchiedende, die daer quamen om dat te ſien, beſloten ſy alle met *S. Galla* na de Paus te gaen, die in dat jaer van 523. *S. Joannes de* 1. was; en ſy baden hem daer te willen komen, en order te ſtellen, wat hy in ſoo wonderlijken voorval beliefde gedaen te hebben.

Hy liet van ſijn Lateraens Paleis dan een ommegank doen, en quam daer te voet met ſijn Cardinalen, Geeſtelijkheit, en 't volk van *Romen*; en voor dien heerlijken glans neder-knielende, hoor-

hoorden sy terstond al de klokken van *Romen* luiden, beginnende met die van *S. Jan*, oude woonplaets der Hoogste Pausen, en sagen op de selfde tijt in de Lucht tusschen twee Engelen sich vertoonen het beeld van onse Lieve Vrouw met haer Kindeken in den arm; waer op met meerder yver en ootmoedigheit die heilige Herder zijn gebeden vervolgende, de Moeder Godts bad, dat sy hem soo waerdig wilde maken van haer hemelsche beeltenis te vergunnen; en sy gaf hem die als een gunstig geschenk door de hand van die selfde Engelen.

Na de eerste stichting van dese Kerk, vinden wy, dat sy tweemael vermaekt was, eens van *S. Gregorius de 7.* in 't jaer 1073. die op den 8. Julij 't Hoog Autaer inwijdde, en maekte daer een Ouwelkas in welke dat bewaert wort: en van dese saek leest men daer rontom dese twee veersen.

Hac est illa pia genitricis Imago Mariæ,
Quæ discumbenti Gallæ patuit metuenti.

Ten laesten wierd dese Kerk vermaekt van twee den naem daer van voerende. d'Een was de Cardinael Broeder *Hugo Verdala* Fransman, en Groot Meester de Ridderen van *Malta*, die ontrent het jaer 1590. daer het vergulde verhemelsel maekte. Acht jaren daer na deed de Cardinael *Bartolomeo Cesis* Romein, die geschiedenis door heel de Kerk schilderen,

soo als van dat alderheiligste beeld verhaelt is, en aen de rechter hand van 't inkomen maekte hy een schoone Kapel ter eeren van *S. Ioannes* Paus, en van *S. Galla*, als eerste Stichters van dese kerk; en om dat van *S. Galla* genoeg geseit is, moet men weten, dat desen heiligen Herder aen de Christelijke Religie, aen de eere van Godt, en aen Toskanen daer hy van geboortig was, grooten dienst heeft gedaen.

Hier in waren Kanoniken tot op 't jaer 1601. wanneer de geseide Cardinael de *Cesis* die vernieuwt hebbende, Paus *Clemens de* 8. bad, dat hy die wilde toestaen aen de versameling der geregelde geestelijke van de Moeder Godts, die soo genoemt worden na de versameling van *Lucca*, om dat sy in die Stad ontrent het jaer 1575. door toedoen van een vroom dienaer Godts, *Gio. Leonardi* geseit, wierd ingestelt; sy is de by-naem van een Cardinael: en hier in heeft men een Geselschap der Kaers-makers. Men noemt haer in de Wandel-dreef, als gelegen ontrent een Wandel-dreef welke *Octavia* de Suster van *Augustus* daer had. En eerst was daer dichte by de Tempel van *Janus* by *Duilius* gebouwt. En in de selfde siet men een kolom van doorschijnend Albast.

Van S. Nicolaes in Gevangenis. 44.

IN twee plaetsen van *Romen*, waer de Heidenen de boosdoenders gevangen setteden, hebben

ben wy twee Kerken. Sommige willen dat die *Mamertinum*, en dese *Tullianum* geheeten heeft.

Dierhalven wierd met reden dese Kerk aen *S. Nicolaes* toegewijd, die de oude van de mededoogentheit maekten, om het medelijden dat hy, ontrent die 't van nooden hadden gebruikte. 't Is noodsakelijk dat dese Kerk veel ouder dan d'andere zy; dewijl men die heeft onder de eerste Diakenijen: en in de Vastens hoogtijden had sy van *S. Gregorius* de Saterdach na de vierde week, als de by-namen noch sonder onderscheid aen de Cardinalen gegeven wierden, 't zy dat sy Priesteren of Diakenen waren. Van dese quamen tot het Pausdom *Nicolaes de* 3. en *Alexander de* 6. die eer hy noch Bisschop van *Albanen* en van *Porto* geworden was, dese Diakeny tot sijn by-naem had; en of men wel alleen daer de wapenen siet van *Alexander*, welke blijkken doen, dat hy die vermaekt heeft ontrent het jaer 1493. nochtans is het te gelooven, dat *Nicolaes de* 3. het selfde mede gedaen heeft. Daer na in 't jaer 1599. liet de Cardinael *Pietro Aldobrandino*, eer hy tot een anderen by-naem van Priester Cardinael op-klom, in dese van hem een waerdige gedachtenis, de selfde van binnen vercierende, en van buiten met een schoone voorgevel; en op dat men daer bequamer mogt aen komen, ruimde hy de plaets voor de selfde op.

Men kan noch de Outheit van dese kerk kennen uit de *Confessie*, welke te dier tijden onder 't hoog Autaer gemaekt wierd, om daer de hei-

lige Lichamen in te leggen; en sy heeft een deel der Santen *Marcus*, en *Marcellianus*.

Hier is alleen overig te seggen, dat sy altijt een Geselschap gehad heeft, benevens de voorsorg der zielen. En sy wierd voormaels genoemt de Kerk van *Pier Leone*, om dat hy hier ontrent sijn Huis had, en in de selfde is ook noch sijn grafstede, als mede van sijn geslacht. En *Lucretia* van *Pier Leoni* was desen Sant rijkelijk toe gedaen, een seer edele stam, die Keiseren aen de weereld gegeven heeft. Het Koor is geschildert van *Gentileschi*; en 't Autaer des Sacramens van den Ridder *Baglioni*, van wien ook zijn het seer heerlijk stuk in *S. Pieter*; in *S. Marta* de schildery van die Heilige; in de *H. Maria des Hofs*, 't Hoog Autaer met twee andere Kapellen; en in *S. Cecilia* eenige autaren, en andere stukken.

De Kerk des Alderheiligsten Sacraments, in de voornoemde Procchie. 45.

IN 't jaer onses Heeren 1583. een begin gegeven wordende, binnen de voorgaende Kerk van *S. Nicolaes*, aen een Geselschap des alderheiligsten Sacraments, op dat het in meerder eeren onderhouden, en daer 't van nooden was na de sieken gebragt sou worden.

De Gebroederen des selfs, om bequaemheit te heb-

hebben tot haer getyen te leſen, en haer te oeffenen gelijk andere Gebroederſchappen in godtvruchtige ſaken, maekten deſe Gebede-plaets: en op de Sondach tuſſchen *d'Octave* des voorſeiden Sacraments, houden ſy haren ommegank door de Wijkken van die Procchie. Sy zijn gekleed met witte kappen, en daer op twee Engelen geſchildert, die in een Ouwelkas dat Hemels brood verheven houden.

Van Marcellus Schouwburg.

Onder de menigte en groote Schouwburgen, welke om verſcheide ſchouw-ſpelen te vertoonen, de Keiſeren binnen *Romen* maekten; was dit ſeer gedenkens waerdig, en bevatte in ſijn omkring tachtig-duiſent perſonen om daer te ſitten. *Auguſtus* bouwde dit, onder den naem van *Marcellus* dat inwijdende, en het gaet in gebouw alle andere te boven.

Ten laeſten is het vervallen, en heeft met ſijn puin een berg gemaekt die van de *Savelli* geſeit wort, waer op die ſelfde Heeren een ſeer heerlijk Paleis hebben, de woningen van den ouden *Aventin* in ſoo doorluchtigen ſwaren gebouw verandert hebbende.

Tweede Dach-reis.

DE WYK DES H. ENGELS.

NDer de oude Wijkken van *Romen* was een, de Wijk van *Flaminius Ren-kring* genoemt; en dese Wijk was de grootste van alle de andere, sich uitstrekkende door de vlakte tusschen den *Tyber*, en de naeste Bergen, behalven den *Quirinael*, onder aen welken de Wijk der Breede Weg quam. Nu is dese Wijk in drie huidensdaegsche verdeelt, te weten in die van de Colom, het Marsch Velt, en de tegenwoordige des H. Engels, die

die de kleinſte van al is, niet hebbende dan alleen vijf Kerken; en ſy heeft den naem gekregen na de eerſte, die is des H. Engels. Sy voert tot haer Wapen een Engel in een rood velt die een ſwaert in d'eene hand, en een waeg-ſchael in d'ander houd. En hier zijn de doorluchtige Paleiſen der Heeren *Matthei*; als mede haer alderſchoonſte fontein.

Van den Flaminiſchen Ren-kring.

Deſe Ren-kring, van welke de oude Wijk haer naem ontleende, wierd van *Flaminius* geſeit, of om dat de Borgemeeſter *Flaminius* hem maekte, of om dat een andere *Flaminius* de plaets gaf om dien te maken, of om dat een derde *Flaminius* by uitterſte wil ſeker inkomen gegeven had, om daer eenige ſpelen te houden.

Hy was van langworpige geſtalte, en *Pirrus Ligorius* heeft dien ſeer wel beſchreven: in't midden ſtont een Zuil aen de Son toegewijd, met noch een andere kleinder aen de Maen opgericht, en hy ſtrekte ſich uit in de breedte van de Kerk des H. Engels tot aen die van *S. Lucia* in de donkere Winkelen; en in de lengte van 't Paleis der *Matthei*, tot aen de plaets *Margana*; en de Heer *Aſdrubal Matthei* in't jaer 1599. de grondveſten van ſijn Paleis delvende, haelde uit een diepe plaets ſeer groote marmeren van de vervallene overblijſſelen deſes Ren-krings.

Van

Van den H. Engel op de Visch-marct. 1.

HIer en in twee andere plaetsen van *Romen* verkocht men voormaels visch; maer boven de andere wierd dese seer bequaem geoirdeelt, om dat sy beschaduwt, en koel was.

Of schoon van de Flaminische Kring geen teecken meer overig is, noch van de Tempelen die de Heidenen boven den omkring der muuren des selfs gebouwt hadden; nochtans door de verschijning van *S. Michael*, in dien van *Merkuur*, is daer noch een kleine gedachtenis in 't voorste des selfs gebleven, die af brandende vermaekt is geworden van de Keiseren *Septimius Severus*, en *M. Aurelius Antoninus Pius*; in welkers beheersching op 't 200. jaer onses Heeren de Aertsengel *S. Michael* daer verscheen, en dus heeft de Paus *S. Bonifacius* met reden den selfden aen sijnen naem ingewijd.

Sy wort noch eens vermaekt gevonden onder Paus *Stephanus de jongeling*, van een *Benedictus Diaconus*, en *Theodulus Primicerius*, die seer geacht wás in de Kerke Godts: maer wat aengaet de Paus *Stephanus, de jongeling* geseit, daer by verstaet men *den* 3. welke sat in 't jaer 752. De voorseide Paus verrijkte dese kerk met sommige Lichamen van heilige Martelaren, uit een andere Kerk gehaelt, welke was op den weg na *Tivoli*, en waren de Lichamen van de *S. S. Getulius*, en

Sin-

Sinforora sijn Vrouw, met seven van haer Kinderen in *Tivoli* geboren, edel en Rijk.

Dese heilige Lichamen stonden onder 't Hoog Autaer, soo dat men door een glas die kon sien 't welk oirsaek gaf aen die van *Tivoli* by Paus *Gregorius de* 13. een deel daer van te versoeken, met beloften van haer een kerk te bouwen; en die gunst verkregen hebbende voldeden sy haer belofte in 't jaer 1587. en 't overige bleef onder den selfden autaer in een marmere kas gesloten van *Mariano Pierbenedetti* van *Camerino*, voormaels Kanonik in dit Geselschap, en naderhand Cardinael des H. Stoels.

Onder die Kerken, welke het Roomsche Volk jaerlijks met een Kelk vereert, is dese wel van de oudste; nadien men leest, dat in 't jaer 1334. *Saulo Mellini* in den oorlog *Francesco de vico* Stads-voogt van *Romen*, overwonnen hebbende, die sich meester gemaekt had van *Viterbo*, en andere sterkten in *Toskanen*, met soodanigen opdragt in dese Kerk erkennen wilde den Vorst des Hemelschen krijgs, en onverwinnelijken Beschermer des Stoels van *S. Pieter*; wanneer de Paus binnen *Avignon* zijnde, grooten oproer en twee-dragt, binnen en buiten *Romen* was.

Dese kerk kent haer ook seer verschuldigt aen de Cardinael *Andreæ Peretti*, die in het jaer 1612. den naem daer van voerende, de selfde van onder tot boven aen dat van binnen vernieuwt heeft; daer sy seer ontstelt was, en weinig licht ontfing, haer helder, wel gestelt

en

en bequaem makende. 't Is ook een waerdige gedachtenis die de Vischkoopers hier aen gaven, hebbende in 't jaer 1618. sijde behangselen doen maken om heel de kerk daer mede te vercieren, benevens een Orgel; welke t'samen de waerde van 1200. kroonen beliepen.

In 't jaer 1572. versocht *Gio. Paolo Micinelli* Romein, een Autaer van de Kanoniken in dese kerk, om den selfden aen den Apostel *S. Andries* in te wijden; en dien verkregen hebbende, maekte hy daer een seer schoone Kapel, en drie duisent kroonen daer aen gehangen hebbende, heeft hy die met een Kapellaen voorsien, en met schoone vercierselen, die in een bysondere Heiligdomskas bewaert worden: in *d'Octave* van 't Lichaem des Heeren, wort daer een ommegank door de Wijkken der Procchie gehouden.

De voornaemste Feest-dach van dese Kerk is de verschijning van S. *Michiel* op den 8. Mei, of het zy die van binnen *Romen*, of van die op den Berg *Garganus*. Men vyert daer noch de *Consecratie* op den 29. September. Dese kerk is ook vermaekt in 't jaer 500. van de Paus *S. Simmachus*. En hier was van ouds de weg des Zegepralens, waer langs de Overwinnaers na 't *Kapitool* gingen, en van de welke de Histori-Schrijver *Josephus* in 't Zegepralen van *Titus* seer wijdloopig geschreven heeft.

Van

Van S. Catarina der Lijn-draeiers. 2.

DE Oude hebben aen dese Kerk twee bynamen gegeven, den eersten van de *Roos*, dien sy niet meer heeft; de tweede blijft noch overig, en is van *S. Catarina der Lijn-draeiers*, van de touwen die daer ontrent gemaekt worden. Van de Roos wierd sy geheeten na een groote kerk met drie verwelfsels, hier aen *S. Rosa* een maegt van *Viterbo* toegeeigent, welke leefde ten tijden van Paus *Alexander de* 6. in 't jaer 1254. Van dese drie verwelfsels siet men noch overblijfselen in het tegenwoordig Klooster. De Lichamen van de H. Martelaren, *Saturninus*, *Sisinius*, en *Romanus*, wierden hier gebracht, staende yder bysonder in soo veel marmere bogen, en dit wort ons versekert van dese Nonnen, welke het gesien hebben, als sy van *S. Rosaes* kerk in dese nieuwe van *S. Catarina* Maegt en Martelares zijn overgevoert.

De Barmhertigheit, die daer beweesen wort in 't klooster aen dese kerk vervoegt ontrent de arme gevaer-loopende dochters, had haer begin van *S. Ignatius* Stichter des Geselschaps der Jesuiten, met hulp van eenige godtsdienstige en edele personen, die nevens hem met medelijden bewogen waren over veel dochteren, welke of door gebrek, of door het quaet voorbeeld, en erger

erger sorg van haer Moederen gevaer van haer eer liepen, en op dat haer niets mogt ontbreken, wierd onder die Edel-lieden ontrent het jaer 1543. een Versameling gemaekt, daer onder dese dochters t'samen vereenigt mogten begrepen worden.

Onder welke de gedachtenis van de Cardinael *Frederico Cesis* eeuwig sal duuren, die in 't jaer 1564. met een treffelijke Voorgevel van marmer, en een schoone Klok-toren, een gebouw van *Giacomo della Porra*, dese kerk vercierde, het klooster begiftigende met veertig kameren; en met schoone, en kostelijke toestellingen het Hoog Autaer verrijkende. Voorts wierd die kerk in 't volgende jaer ingewijd op den 18. November; en Godt heeft soo grooten behagen in dit vroom en heilig werk genomen, dat hy twee seer rijke lieden binnen *Romen* heeft in-gegeven half haer goet hier aen te besetten, en d'ander helft aen de weesen en dochteren door *Romen* verspreit. d'Een was *Cosimus Justinus* in 't jaer 1605. en d'ander *M. Antonio Pietra* in 't jaer 1614.

En om dat sy wel souden bedient worden, wierd de sorg daer over gegeven aen de Nonnen van *S. Augustin*; en onder dese koomt niemand in als alleen van dese dochteren: en om dat in dit Klooster niet boven de twintig Nonnen mogen wesen, als 'er geen plaets voor dese is, wort 'er besorgt die in andere Kloosteren te helpen; en dese die niet tot de Geestelijkheit geroepen zijn, worden uitgehouwelijkt, gevende aen yder 50.

kroo-

kroonen tot houwelijks goet, en 10. voor haer kleeding.

De voorseide vergadering heeft een beloonde Voorsorger, om de saken te verdedigen van die hier in gevoed worden, ook gehouwelijkt, en Weduwen zijnde.

Hy heeft noch bysondere sorg om de gehouwde, en weduwen te besoeken, en als men bevind, dat sy geen eerlijk leven houden, of dat de weduwen in armoede vervallen niet hebben om haer ergens in te begeven, soo heeft men een huis naest aen het Klooster, op de manier van een Klooster toegestelt, met een Kapel, daer dagelijks dienst in gedaen wort, met verscheide afgeslote plaetsen in dat selfde huis, waer sy geset worden die men oneerlijk te leven bevind; en andere kameren geschikt, en voorsien met al 't geen noodig is voor die, welke uit haer selven, of door armoede, of door twist met haer mannen, daer na toe komen, waer in sy niet alleen gevoed worden en voorsien met alle noodsakelijkheden voor het lichaem, maer ook noch voor de ziel, dikwils besocht zijnde van Biegtvaders, en geestelijke personen met sermoenen, en andere geestelijke oeffeningen van twee Nonnen by de Vergadering gestelt om opsicht over dese jufferen te hebben, welke weduwen zijnde sy besorgen andere mannen te krijgen, en de gehouwde weder met haer mannen te versoenen; en dese welke in 't afwesen van haer mannen een ongebonden leven leiden houden sy in 't voorseide huis, noch sy worden daer niet uitgelaten, ten zy men door lange ondervinding

sier-

siet dat sy haer leven gebetert, en haer quade manieren in goede zeden verandert hebben, ter eeren Godts, en saligheit harer zielen. En men hoort daer schoone maet-zang, godtsdienstelijk van die selfde Susters gesongen.

't Hoog Autaer met twee heiligen, is van *Livio da Forli*, en de Historien daer ter zijden zijn van *Frederico Zuccaro*. De eerste Kapel aen 't inkomen is van *Annibal Caraccioli*, van wien noch is de Kapel der *Madruzzi* in *S. Honofrius*, de tweede van *Muziano*, van wien noch zijn in *S. Pieter* de twee stukken, en de gesnedene loofwerken in de *Gregoriana*; de derde van *Gaetano*; en d'andere daer tegen over is van *Venusti*, uitnemende schilderien.

Onder 't Pausdom van *Urbanus de* 8. vermeerderde de Cardinael *S. Honofrius*, broeder van dien selfden Paus, het Klooster met een nieuw gebouw, en heeft daer de straet noch vereffent.

Daer ter zijden zijn de seer heerlijke Paleisen der Heeren Mark-graven *Matthei*, sonderling treffelijk in schilderien, en verwonderlijk in beelden, schoon andere van de Heeren *Matthei* wonen in het Over-Tybersch ontrent de beyserde Brug, waer sy twee treffelijke Paleisen hebben vol van uitmuntende oudheden. En voorts is in 't midden van de plaets een seer schoone fontein met vier metale beelden in 't jaer 1585. van *Taddeo Landino* Florentin gemaekt, een sonderling werk van een destig Meester; waer de gevel daer tegen over beschildert is van *Taddeo Zuccaro*.

Dese kerk is gebouwt in het midden van den Fla-

Flaminschen Ren-kring, welkers begin was in de plaets *Margana*. Voor dese kerk had men den Toren van *Citrangole*, besloten in 't Huis van *Fabritius de Maximis*.

Van S. Ambrosius aen de Groote. 3.

DE heilige Vader en Leeraer der Kerk *Ambrosius*, besat hier voormaels sijn Vaderlijk Huis, en dese gedachtenis stont geteekent in een muur aen't inkomen van d'oude kerk, welke moetende vernieuwt worden, namen dese Nonnen daer een afschrift van, daer sy naderhand *Panci-rollus* mede begunstigt hebben.

S. Celestinus de 1. het Hooft der kerk zijnde, kreeg een blijde tijding van *Constantinopelen* in 't jaer 432. van 't verdoemen van *Nestor* in de Kerk-vergadering van *Ephesen*, tegen hem verklarende dat de Maget de Moeder Godts was, en niet alleen van CHRISTUS voor soo veel als mensch; dierhalven deed die heilige Paus in de Engelsche groetenis dese woorden daer by: *Heilige Maria, Moeder Godts:* en ter eeren van de selvige, stichte hy eenige kerken binnen *Romen*, onder welke dese ook een was, zijnde dese Nonnen eerst gedient van een andere aen den eersten Martelaer *S. Stephanus* toegewijd, welke daer na in 't kloosster besloten wierd; hier van is 't dat sy sonderling de Feestdagen van onse Lieve Vrouw, en van *S. Stephanus* vyeren.

Dit

Dit is die kerk, welke *Anastasius* in 't leven van Paus *Leo de* 3. ontrent het jaer 796. de *H. Maria van Ambrosius* noemde; waer aen hy seit, dat sy veel geschenken opdroegen: Hier uyt schijnt het, dat dien grooten Leeraer der Kerk toen noch den by-naem van Sant niet gegeven wierd. Wanneer voorts dien ouden by-naem van *H. Maria* die dese kerk had, in den tegenwoordigen van *S. Ambrosius* verandert is, vind men niet, hebbende by gelegentheit van oorlogen, en 't overrompelen dat *Romen* geleden heeft, de Nonnen met haer schriften ook de tydelijke goederen verloren, welke de Suster van *S. Ambrosius* haer naergelaten had: insgelijks kan men niet weten wat regel de eerste Nonnen onderhielden, die hier waren hondert jaren voor *S. Benedictus*, van wiens Orden sy nu zijn.

Men gelooft dat sy in dese kerk het Lichaem hebben van *S. Candida*; maer sy konnen niet doen blijkken, of sy van *Carthago* is over-gebragt, dan of sy in dit Klooster is komen te sterven: ook niet wetende den dach van haer salig verscheiden, soo doen sy haer alleen den gemeenen dienst. Boven de voorseide Feestdagen van de Lieve Vrouw, en van *S. Stephanus*, heeftmen daer mede dien van *S. Marcellina* op den 17. Julij, en van *S. Ambrosius* op twee dagen, d'een op den 4. April 't welk van haer Hooft-kerk is in *Milanen*: en sedert het jaer 1606. komen sy dien met grooter statie vyeren, om dat de kerk in slechten stant zijnde, uit de grond af nieuw vermaekt wierd van de Vrouw *Beatrice Torres* Nonne alhier, geholpen

pen zijnde van de Cardinael *Ludovico*, Aertsbischop van *Monreale* haer Broeder.

Dese Kerk geeft den by-naem van *aen de Groote*, na de groote Riool, gemaakt om al de vuilnis van *Romen* te looſen: en in dit gebouw alleen heeft *Romen* ſich niet min verwonderlijk betoont, als in al de andere. Wanneer ſeven bergen binnen haer muuren beſloten waren, ſiende dat het water allerhande drek met ſich na de dalen voerde, en daer by een verſamelt ſtaende blijvende, de lucht quam te bederven, maekte de Konink *Tarquinius Priſcus*, gelijk wy voor deſen al vertoont hebben, om dit voor te komen een werk, dat by 't menſchelijk oirdeel onmogelijk ſcheen; en dat was van die ſeven bergen te doorgraven en daer in ſoo wijdde en diepe modder-goten te maken, dat een kar wel met modder geladen daer bequamelijk door kon rijden, gelijk wy in 't *Oude Romen* volkomen daer van gehandelt hebben.

Van de Salvator aen de plaets der Joden. 4.

DEſe plaets was ſoo genoemt, om dat ſy lag voor 't afſluiten der Joden, waer in men een oudheit ſiet, welke *Lucius Maurus* ſchrijft een vervallen Wandel-plaets te weſen, van den gemeenen man *Ceuca* geſeit, by de Keiſer *Severus* gebouwt; maer van de grond die *Serlius* in het

het derde boek van sijn Bouw-konst by-brengt, sou men konnen reden halen, van dat heel dese streek, omvat van de Huisen der *Santacroci*, van de kerken der *Cacabari*, en des Beklags, op de vervalle grontvesten staet van de prachtige wandel-ry van *Pompeus*, welke andere gelooven van 't Huis van *Marius* geweest te zijn; en misschien heeft het gemeen volk hier van dit *Cacabari* genoemt, in plaets van *Casa Marii*, de kerk der *H. Maria*, by welke tot noch toe groote oude overblijfselen gesien worden. Daer was waerlijk groot misverstand onder de Christenheit voor 't Pausdom van *Paulus de 5.* de Joden sonder onderscheid onder de Christenen wonende; soo dat sy niet alleen aen de kleeding niet te onderkennen waren, maer naest onse kerken huisen bewoonden, gronden kochten, Christene dienaers en Voesters nemende; en hoe veel men deed om haer CHRISTO te winnen, sy niet te min die gunst misbruikende, sochten onder de hand de Christenen af te trekken, en haer goederen onder hen te krijgen, gelijk de voorseide Paus in sijn Bulle verhaelt.

Met dit al kan men noch seggen, dat dese Heilige Paus medelijden gebruikte, de selfde niet gants uit den Staet verjagende gelijk de Koningen van *Vrankrijk*, en van *Spaenjen* gedaen hebben. Voorts gaf hy last, dat sy tot teeken van haer religie gele hoeden souden dragen.

Daer-en-boven beval hy, dat sy als verloochenaers in een afgesonderde plaets souden opgesloten worden, waer sy niet meer als een Synagoge sou-

souden hebben, en dat sy de Autaren souden afbreken die sy elders hadden; en soo sy vaste goederen besaten dat sy die al aen de Christenen verkoopen moesten, en dat sy souden blijven by 't koopen en verkoopen van oude en gebesigde saken.

Daer-en-boven stont hy haer toe, dat sy gelt op gewin voor een maent mogten uitgeven, en dat sy op onse Feest-dagen niet souden uitkomen om eenige van haer vuile handelingen te oeffenen; noch dat men haer met geen Heer noch Heerschap begroeten sou, slaven zijnde van alle de volkeren der aerden.

In de Bulle haer rakende, beveelt hy noch aen al de Christen, dat sy geen gemeinsaemheit met haer souden hebben, noch met haer eten noch spelen, noch haer kinderen op-nemen; hoewel sommige van dese saken niet naeuw onderhouden worden, en de strengheit tegen haer ten deele is ingetoomt. *Ammianus Marcellinus* noemt die, stijnkkende Joden; en 't is een wonderlijke saek, dat sy den doop ontfangen hebbende, dan gants niet meer stijnkken. Dese Kerk had voormaels een Geselschap, en is nu slechts een enkele begunstiging.

Van de H. Maria in Publicoli. 5.

DEse Kerk sal dusdanigen by-naem genomen hebben van een geslacht dat de selfde gesticht heeft, 't welk van de oude Romeinen geweest is, gelijk van *Valerius Publicola*; maer de gemeene man heeft, om dat sy naest aen 't Paleis is van 't edel geslacht *Santacroce*, dat daer schoone Paleisen besit, daer den by-naem aen gegeven van *S. Croce*, 't Heilig Kruis, hen die veel waerdiger schijnende: anders hebben wy hier niet van, dan dat het een Procchie is; en daer zijn eenige gedachtenissen van 't voorseide Geslacht.

Van de S. S. Valentinus, en Sebastianus. 6.

S. *Pasqualis de* 1. eenige heilige Lichamen van haer plaets nemende, die niet wel genoeg lagen in sommige verlatene kerken buiten *Romen*, bragt hier dit van *S. Valentinus*, 't welk buiten *Romen* was in *S. Prassede* op de Bergen. En het kan wesen dat in dese Kerk de gedachtenis van die vernieuwt is, welke buiten de Poort des volks verlaten bleef.

Hier wierd de sorg der zielen bevordert tot op het jaer 1593. die nu in de drie naeste Kerken verdeelt is, hebbende dese 't Geselschap der Kramers verkregen, die naderhand van de Nederlanders af-

ge-

geſcheiden, haer vereenigde met de Reuk-wor-kers, Sijde-verkoopers, en Wevers.

Sy hebben tot haer Voorſpraek *S. Sebaſtiaen*, en dragen roode rokken met een witten band omgord. Haer grootſte vierkante ſchildery is van den Ridder *Gioſeppe d'Arpino*, van wien ook zijn in *S. Pieter* de Loof-werkken aen 't middelſte welffel, en aen *S. Michiels* Autaer; de *S. Barbara* in de *H. Maria over de Brug*; de *S. Franciſcus in de koelte* binnen in 't Koor van *S. Franciſcus*; die Lieve Vrouw in de koelte in 't Koor der Paters *della Scala*, van den Trap; en in *S. Iaz Colavita* de eerſte Kapel aen de ſlinker hand.

Einde der Tweede Dach-reis.